

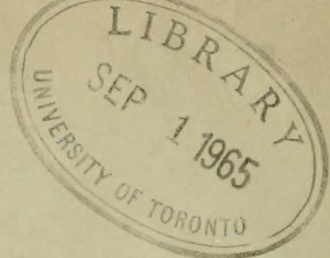
عبد الحميدك اوائل سلطنتى

محررى

احمد صائب

مصرده طبع اولونمشدر

١٣٢٦

مقدمه

بوندن آلتی سنه اول عبد العزیزك خلعی حقنده اهالیمزه دوغری برفکر ویرمه‌که چالیشه رق « وقعهٔ سلطان عبد العزیز » نامیله براثر یازمشدم . بو اثرك کلیتلیجه طبع اولونان نسخه‌لری پك آز زمانده داغلدی .

دور اخیر وقائع مهمه‌سنه دائر صره‌سیله معلومات ویره‌جك طوپلیجه بر اثرك بولونمدیغندن بحثله وقعهٔ مذکوره‌یی تعقیب ایدن وقائعی دخی یازمقده دوامم ایچون مملکتك جهات مختلفه سندن کلن برخیلی تشویقات اوزرینه « تاریخ سلطان مراد » اسمنده‌کی اثرم ده میدانه کلدی . بونك نائل اولدیغی رغبتله نسخه‌سی توکه نه‌رك تکرار طبعنه مجبوریت حاصل اولمشدر .

بوایکنجیسنك نهایتنده «سلطان عبد الحمیدك اوائل سلطنتی» نامیله اوچنجی بر رسالهٔ تاریخیه دها نشر ایده جکمی وعد ایتمش ایدم.امور خصوصیه مله مسلك احرارده بعض مرتبه مشغولیت عاجزانه‌م سببیله برمدت تأخیره اوغرامش اولدیغی حالده بمنه تعالی بوکون موفق اولوب ایفا واونی‌ده محترم قارئلره تقدیم ایلرم .

عبد الحمیدك اوائل سلطنتی اسنمده‌کی بو رساله ، پادشاه حاضرك جلوسندن روسیانك اعلان حرب ایتدیکی کونه قدر دوام ایدن آلتی آی وبرقاچ کونلك برمدتك وقایعنی احتوا ایدییور • بو دور ، غایت قاریشیق وتاریخ عثمانی‌ده اك مهم وقائعی شاملدر • فعلا دکلسه‌ده قانونا دولت علیه‌نك اصول اداره‌سی بو دورده تبدیل وتغییر ایدلمشدر. صوکره‌لری ممالك محروسه‌یی بوقدر ضرر وضایعاته دوچار ایدن پادشاه حاضرك مثلی نا مسبوق ادارهٔ مستبده‌سی ینه بو دورده باش کوسترمش اولدیغی کبی ماهیت شخصیه‌سی ایله مابینك نه بلا وباطاق اولدیغی‌ده آکلاشلمغه باشلامشدر .

بونکله برابر حکومت عثمانیه‌ده شمدی‌یه قدرکلن صدر اعظملرك اك بویوکی ،

بو دورده کلمش ومهارت فوق العادەسنی اظهار ایدرك ملت عثمانیەنك ــ بوندن صوکره اولسون ــ سرای استبدادندن قورتلمەسنه وبو صورتله دولت علیه یه یکی بر شاهراه ترقی آچمغه غیرت ایتمشدرکه اك صوکره بو اوغورده فدای جان ایدرك صفحات تاریخ وقلوب عثمانیەده نامی بر نام عالی ومقدس براقمش وبوندن صوکره کلەجك اولان وکلا ایچونده برنمونهٔ امتثال اولمشدر .

ایشته « عبد الحمیدك اوائل سلطنتی » ، حاوی اولدیغی حوادث تاریخیه ایله بورالرینی ایضاح ایدییور . ایضاحه موفق اولوب اولەمدیغی حقنـده حکم وتقدیر ایسه قارئلرینه عائددر .

تاریخك او دورینه عائد حقائقی مشتمل اولمق اوزره شمدی‌یه قدر یازلمش بولونان متفرق آثار موثوقه یه استنادا وجوده کتوردیکم بو اثر دخی اولکیلر کبی بی طرفانه یازلمشدر .

مصر القاهره　　　　احمد صائب

برنجی فصل

جلوس همایون

سلطان عبد الحمیدك ترجمهٔ حالی ــ شهزادهلکی زماننده بعض اطواری ــ سلطان مرادك صورت خلعی ــ سلطان عبد الحمیدك جلوسی ــ جلوس کونلری بعض تدابیر ــ بو هنکامده دولت علیهنك احوال داخلیه وخارجیهسی ــ صربلیلرك مغلوبیت کاملهلری ــ قره طاغ محاربهسی ــ بلغار قتالی ــ آوروپاده ترکیایه قارشی غلیان افکار .

سلطان عبد المجیدك ایکنجی اوغلی سلطان عبد الحمید ، بیك سکز یوز قرق ایکی سنهسی ایلولنك یکرمی ایکیسنده تولد ایتمشدر . والدهسی ، «چاندیر» نامنده برجاریه اولوب ۱۸٤۹ تاریخنده ورم خستهلغیله وفات ایتمش واو وقت عبد الحمید افندی یدی سکز یاشلرنده بولنمش ایدی .

عصرمزده عبد الحمیدك دشمنلری ، خصوصیله سرایلیلر ، والدهسی بولنان شو جاریهنك ، ارمنی جنسندن اولدیغنی ادعا وبونکله خنکاری تحقیر ایتمك دخی ایسته یورلرسهده طوغری اولمیوب مرحومهٔ مشار الیها سرایك بیلدیکمز چرکس جاریهلرندن بولندیغی محققدر ،

شو قدر وارکه ؛ سلطان عبد المجید مرحومك معروف اوطهلقلرندن اولمایوب سرایك خدمات سفلیهسی خدمتکارلرندن اولدیغی حالده تصادفا الفت حضرت پادشاهی شرفنه مظهریتله بو کونکی سلطانی وجوده کتورمش عادی بر جاریهدر ،

ذکر اولندیغی وجهله یدی سکز یاشلرنده آناسندن یتیم قالمش اولان شهزاده

عبد الحميد افندی ، پادشاهك امريله سراي كهيا قادينلرندن وسرايجه بر خيلی اعتبار ونفوذ صاحبه‌سی اولان «پرستو خانم» نامنده بر قادينك آغوش تربيه‌سنه ويرلمشدركه مشار اليها حضرتلری زمانمزده والده سلطان ناميله طانيلوب شهرت آلان وشو يقينلرده وفات ايتمش اولان خانمدر .

شهزاده عبدالحميد افنديـنك كنجلك حيات ومعيشتی ، اوته دنبری خاندان عثمانی شهزاده‌لرينه مخصوص واساسا پك سقيم بولنان بر طرزده كچمشدر . چونكه بونلر ، پادشاهلقلرينه قدر ادوار نشأت وتربيه‌لرينی، اولاً سرايك نسوان وحرم اغالری قوجاقلرنده ويدی سكز ياشلرندن صوكره‌ده كنديلرينه لالا تعيين اولنان ديكر بر طاقم جاهل اغالرك مصاحبتـلرنده كچيررلر . بو اثناده تربيهٔ علميه‌لری ايچون خارجدن تعيين اولونمه بر قاچ خوجه شهزاده لره كونده بر ايكی ساعت درس ويرر لرسه ده بونلردخی سرايه كيروب چيقان طاقملردن بولوندقلری جهتله تدريس ايچون كنديلرينه كوستريلن پروغرام خارجنه چيقمازلر وطلبه‌لرينك توسيع معلوماتنه آيريجه برهمتده بولونمازلر . بوصورتله شهزادكان عثمانينك كوردكاری تحصيل ، بر آز اوقويوب يازمق وبر آزده عربی ، فارسی قواعدنی بلله‌يوب آلتييوز سنه اول يازلمش سعدی وسائر مشهور شرق شاعرلرينك اثرلرندن بعض پارچه‌لر أز برلمكدن عبارت اولديغندن پك محدود وسطحی معلومات ايدنمش اولدقلری حالده قاليرلر .

مع ذلك الحاآت زمانله سلطان عبـد المجيد مرحوم ، كندی شهزاده‌لرينه اولدجه ألويرشلی تربيه ويرمك ايسته‌مش ايديسه ده خلقتنده مشهوراولان تردد وثباتسزلق ، عموم افراد خاندانی ايچون موجب سعادت بولونه‌جق اولان بو نيتنی لايقيله موقع فعل واجرايه كتورمه‌يه مانع اولمشدر . اكر سلطان عبدالمجيد ، موقع اقتدارده بولونان برقاچ وكلاسنك آرزولری وجهله كرك قانون وراثتده وكركسه شهزاده‌لرك تربيه‌لرنده جدی بر انقلاب وجوده كتورمش اولسه ايدي شبهه‌سز بو كون دولت عليه ساحل سلامته چيقمش بولونه‌جق ايدی .

هر نه ايسه ، جنتمكان شهزاده لرينی زمانه كوره تربيه ايتمه‌كه موفق اوله-

مدرسه‌ده بر آز اولسون معلومات عموميه لرينی توسيع ايتمك واونلره فرانسزجه اوكرتمك اوزره بر قاچ خوجه تعيين ايتمش ايدی . بو خوجه‌لرك آره سنده موسقيده ماهر بر ذات دخی وارايدی . مراد افندی ايله حميد افندی سناً بر برينه يقين اولدقلری جهتله تحصيللری ايچون برابر چاليشيرلر وخوجه‌لری برايدی . بونلره درس ويرن خوجه‌لرايسه : كمال پاشا ، عمر وشريف افنديلر . صوكره‌لری صدر اعظم اولان ادهم پاشا ، غوتللی وموسيو غارده ايدی .

سلطان عبد المجيدك او غللرندن أك زياده استعدادلی وچالشقان وخصوصيله فرانسز لسانه وآوروپا مدنيتنه كسب وقوف ايتمك غيرتنده بولونان، مراد افندی اولوب عبد الحميد افندی ده بالعكس بو هوسده اولمديغی مرويدر .

او وقتلر سرايده بولونانلرك روايتلری جمله‌سندندركه : سلطان عبدالمجيدك أك زياده‌سوديكی،بويوك اوغلی مرادافندی‌اولديغی كبی‌أك سومديكی‌ده عبد الحميدافندی ايمش . حقيقة بو ايكی شهزاده‌نك آره‌سنده كلی فرق كور ونمكده ايمش . مراد افندی ياقشيقلی عبد الحميد افندی ايسه صاری بكزلی، ضعيف ، بر آزده قانبور، چيركين بر چوجق اولوب پدر وسائر سرای خلقنك ميل ومحبتنی جلبه موفق اوله‌مامش . حتی بر آرالق عبد الحميد افندی يی آوروپايه تحصيل ايچون كوندرمك لاقيرديسی دخی اولمش كه بوندن مقصد اصلی شهزادهٔ مشاراليهی كوزدن آتمق ايمش (١) .

بو روايت دوغری ايسه سلطان عبد الحميدك بالآخره احوال شخصيه سنده كورونن بعض اطوار واوصافك منشأ ومبدئنه دلالت ايتديكی ايچون اهميتدن عاری دكلدر ، چونكه صوكره‌دن ميدانه چيقان مرائيلكی ايله هر ايشده كذب قوللانمغه اولان ميلی ، حيله وفساد استعمالندن چكنمامسی ، خلاصه بوذاتك شخصنده خاندان قديم افرادينه مخصوص محافظهٔ شرف وغرور ووقار سلطنت مزيتلرينك كورلمامسی اسبابنی تدقيق ايتمك ايچون شهزاده اسكی زماننده‌كی احوال ومعاملاتنی تحری ايتمك اقتضا ايدر،چونكه پدری زماننده سويملی شهزاده

(1) Revue d'Orient. Décembre. 1851 .

لردن اولمایوب سرایده بر موقع قازانمق وبونکله معیشت خصوصیه‌سنی تأمین ایتمك ایچون دها کوچکلکنده دالقاوقلغه وبعضاده اویله برخاندان افرادینه دکل، عادی آدملره بیله یاقشمایه جق حرکتده بولونمه‌یه مجبور اولمش که بو تربیه‌نك آجیسی زمان سلطنتنده چیقمشدر .

سلطان عبد العزیز دورنده شهزاده عبد الحمید افندینك اطوار وحرکاتی پك فاسد ایدی .

سلطان مشار الیهك والده‌سی وسرایجه حکمی نافذ بولونان « پورتونیـال » قادینه چاته‌رق بوقادین واسطه سیله سلطان عبدالعزیزك توجهنی قازانمه‌یه موفق اولمش ایدی . روایت ایتدکلرینه کوره خنکاردن صیق صیق احسانلر آلمق ایچون کندی برادرلری ، خصوصیله ولی عهد سلطنت بولونان شهزاده مراد افنـدی حقنده خفیه لق ایدرك همان هر آی ژورنال ویرر ایمش . سلطان عبد العزیز بعض خصوصدن طولایی بوندن ممنون اولور ایمش ایسه‌ده خاندانی آره سنده بویله عادی اخلاقده برشهزاده‌نك بولوندیغنه جانی صیقیلیر وچوق دفعه‌لر تکدیردخی ایدرایمش .

شهزاده لقلری زماننده عبد الحمید ایله مراد آره‌سنده کی فرق پك بویوك ایدی . ناصل که بو فرقی زمان دخی اثبات ایتمشدر . مراد افندی طبعاً صافدل ، نیت ومقصدنده خالص ، هرکسك امنیت واعتمادینی جالب بر طورده اولدیغی حالده شهزاده عبد الحمید ، افکار ومنویاتنی کتم ایله ظاهرده قورناز طاورانیر ایدی . مراد افندی شاعر ، موسقی شناس وآوروپا مدنیتنه غایت میال بولوندیغی حالده عبد الحمید افندی بونلردن آکلاماز ، اسکیلرك عقائد باطله سندن اولان بو بیجیلغه ، فالجیلغه ، سحربازلغه زیاده سیله اهمیت ویرر وبو قبیلدن مشایخله مناسبتی قوی اولوب بونلردن نه‌رده بر صاحب شهرت ایشیتسه همان مناسبت پیدا ایتمـکه غیرت ایدر ایدی .

ایشته یکی انقلابده تخت عثمانی ومقام خلافته کچن ذات بواخلاقده ایدی . حالبوکه او وقت پریشان وتهلـکه لی برحالده بولونان دولت ، اخلاق واوصاف

عالیه صاحبی بر پادشاهه محتاج ایدی . نه فائده‌که تقدیر الهی ایله سلطان مراد جلوسندن اوچ آی صوکره خسته‌لنه‌رق سلطنتدن چکلمش وقانون عثمانی موجبنجه وارث سلطنت بولونان بو ذاتی یرینه کتورمکدن باشقه چاره یوق ایدی.

بوندن اولکی اثرمزده (١) دخی بیان ایتمش اولدیغمز کبی عبد الحمید قارداشنك خسته‌لغندن بالاستفاده غایت ماهرانه طاورانه رق قوللاندیغی حیله ودسیسه ایله آز زمانده استانبول افکار عمومیه سنی کندی طرفنه جلب ایتمش وحتی مصلاق چفتلکنده وقوعه کلان صوك ملاقاتده صدر اعظم محمد رشدی پاشا ایله مدحت پاشا تخت عثمانی یه بونی جلوس ایتدیرمك اوزره قرار ویرمشلر ایدی . بناء علیه ملاقاتك ایکنجی چهار شنبه کونی صدر اعظم ، بالجمله وکلا وعلما وامرایه آیری آیری تذکره‌لر کوندره رك ایرتسی پنجشنبه کونی باب عالیده اجتماعه دعوت ایتدی . اغستوسك اون دوقوزینه مصادف اولان یوم مذکورده دعوتلیلر باب عالی یه کلدکجه بر مأمور مخصوص طرفندن جمعیتك طوپ قپوسراینده انعقاد ایده جکی خبری ویریله رك اورایه کوندریلیرلر ایدی .

شو صورتله او کون طوپ قپوسراینك حولیسی ، مقداری بیکه واران استانبول بو یوك مأمورلریله طولدی . او جمعیت ایچنده بولونان اجنبی غزته‌لری مخبرلرندن بری ، جمعیتی شو یولده تعریف وتوصیف ایتمشدر . (٢)

« جمعیتده عمومك انظار دقتنی مدحت پاشا جلب ایتمکده ایدی . مشار الیه حضرتلرینك الندن کلدیکی قدر عبد الحمیدك جلوسنه مانع اولمق ایسته دیکنی هر کس بیلیر ایدی . بوسببدن جمله حاضرون کوزلرینی او ذاته دیکمش ، هر کس طور وحرکتنی ترصد ایدر ایدی . پاشای مشار الیه ایسه هیچ کمسه ایله مکالمه ایتمز ، قاشلری چاتقین ، یوزی یورغون ، کیجه‌یی راحتسز کچیر دیکی هر حرکتندن اکلا شیلیردی . طوری ، تفکری مأیوس بر حالده بولوندیغنی کوستر ر ایدی . مدحت پاشادن باشقه احرار عثمانیه نك حالی دخی جالب نظر ایدی . بونلر ،

---

(١) تاریخ سلطان مراد

(2) Journal de Debat. 11 Septembre 1876.

جمعیتدن آیری بر یره طوپلانوب بر بر لریله قونوشیرلردی . ایچلرنده سعد الله بك ، ضیا پاشا ، نامق کمال ، اسماعیل کمال ، رفعت پاشا زاده رئوف بکلر وسائره موجود ایدی . بونلرده دخی سرور وشادمانی اثری گوزوکمز دیسه‌ده سلطان عبد العزیز دوری وکلاسنك خصوصیله سرای طاقمنك غایت ممنون بولوندقلری یوزلرندن بللی ایدی . »

جمعیتك أبی غلبه لقلاشدیغی وساعت دردی چاریك کچدیکی اثناده صدر اعظم ، حولینك اورته سنه طوغری بر قاچ آدیم یورویوب اطرافنه خلق طوپلاندقدن وصاغی ، صولی بر کره سوزدکدن صوکره شویولده کوچك بر نطق سویلدی(١)

« افندیلرم ! پادشاهمز سلطان مراد خان افندمز حضرتلری بر ذات ملائکسمات اولوب جلوسلرندن اون ، اون ایکی کون قدر ادارهٔ سلطنتده اقتدار کوستردیلر . اندن صوکره ایسه بر علته مبتلا اولدیلرکه امر تداویده وسع بشرك مساعد اولدیغی چاره لره تمامیله مراجعت ایدلدیکی حالده افاقتلرینه اطبا مقتدر اوله مادیلر . قوهٔ مفکره لری بر ضعف تامه دوچار اولدی . بوندن بویله دخی افاقتلری مأمول اولمدیغنه دائر اطبا راپورط ویردی . بناء علیه دولتمزك اس الاساسی بولونان شرع شریف محمدینك تعیین ایلدیکی مدت ظرفنده افاقتلرینه انتظار ایدلدیسه ده او مدت دخی مرور ایلدی . ایشته حقیقت احوال بو مرکزده‌در . ایجاب شرعیسی نه ایسه بویورلسون . »

صدر اعظم « بویورلسون » سوزیله نطقنه ختام ویرنجه خلق سکوت ایتدی ، فقط هر شیٔ اولجه ترتیب وتنظیم اولوندیغی بدیهی اولدیغندن علمادن بر قاچ ذات صدر اعظمه یاناشه‌رق ایچلرندن بری ألنده بر کاغد بولوندیغی حالده صدر اعظمله قونوشدقدن صوکره بر آز یوکسك سسله کوزلرینی کاغده دیکه‌رك بر شیٔ اوقودی ، بو ذات فتوا امینی ایدی ، اوقودیغی فتوا بو ایدی :

امام المسلمین جنون مطبق ایله مجنون اولمقله امامتدن مقصود فوت اولسه

---

(١) اس انقلاب احمد مدحت افندی

عهده‌سندن عقد امامت منحل اولورمی؟. الجواب بیان بویوریله: الله اعلم اولور(۱)

کتبه الفقیر

حسن خیر الله عفی عنه

شو فتوا اوقوندقدن صوکره خلعك تمام اولدیغنی هرکس ! کلادی ، سلطان مراد طرفدارلری زیاده سیله مأیوس اولدیلر . سلطان مرادی کویا حیاً مزاره کوممش کبی اولدیلر . خصوصا احرارك یوزلرنده یأس وحزن علامتی ظاهر ایدی . بونلردن سعدالله بك آغلایوردی . دیکرلری کوز یاشلرینی طوتمق ایچون جبر نفس ایدییورلردی . جمعیتده بولونانلردن داماد محمود ، سرعسکر ردیف وسائر بر قاچ ذات ایسه صدر اعظمك اطرافنی آلەرقه کمال بشاشتله برشیلر سویلشیرلردی .

شیخ الاسلامك فتواسی اوقوندقدن‌صوکره جمله حاضرون طولمه‌باغچه سراینه دعوت اولوندیلر . سرای مذکورك بویوك صالوننده طوپلانلدی ، ساعت بشی چاریك کچەرك صالونك اوته طرفندەکی اوطەده بکلەین سلطان عبدالحمید صالونی تشریف بویوردیلر . صدر اعظم وبرقاچ پاشالر اطرافنی آلەرق تخته اوطورتدیلر . نقیب الاشراف رسم بیعتی اجرا ایتدکدن‌صوکره حاضرون علی مراتبهم بیعته باشلادیلر .

بو تشریفات تمام اولدقدن صوکره هرکس داغلمەیه باشلادی . یالکز وکلادن بر قاچ ذات وبالخاصه محمد رشدی پاشا سرایده قالەرق امور دولتی سلطان جدیده عرض ایتدی .

اوکون سلطان عبد الحمیدك کرك صدر اعظمه وکرك مدحت پاشایه ایتدیکی التفاتلر بر درجه ده ایدی که خلوصنده شبهەیی داعی ایدی . بو التفات شاهانه اراسنده « دولتمزك حالنی دوزلتمك ومستقبلی تأمین ایتمك ایچون اتفاقه محتاجز . نظرمده اتفاق هرقوته فائقدر . اتفاق هیئت وکلادن باشلایوب طبقه طبقه هرکسك ذهننده یرلشملیدر. واموردولتی‌ده بونقطەیه توجیه ایتملیدر . بو انجمنك ترتیبی‌ده

(۱) اس انقلاب احمد مدحت افندی

آرا کزده زوال بولماز . بر اتفاق رابطه‌سنی تأسیس ایتمك مقصدینه مبنی اولدیغندن امید ایدرم که سزده بونیتی بالخاصه حسن تلقی ایدرسکز. بونك ایچون مسئله‌نك اتحادینی دائما آثار فعلیه‌کزله اثبات ایتمه‌کزی امر وتوصیه ایلرم . » بویوردیلر .

سلطان عبد الحمیدك وکلا یه قارشی سویلدیکی بویله کوزل سوزلرله بونلرك قلبلرینی جلوس ایتدیکی کوندن اعتبارا جلب ایتمك مقصدینه مبنی اولدیغنده شبهه یوقدر ، خنکار بویله شیلرده غایت ماهر اولدیغنی صوکره‌لری دفعاتله اثبات ایتمشدر . اوصره‌لرده ساده وکلانك دکل عوام ناسك دخی محبتلرینی جلب ایتمك ایچون فرصتی فوت ایتمامشدر . عثمانلیلر خصوصیله عوام ناسك صفوت ودیندارلقلرینی بیلدیکندن آفرین وتحسینلریله میل ومحبتلرینه نائل‌اولمق ایچون جلوسی کونی عموم استانبول‌غزته لرنده « وارث سلطنت بولونان شهزاده عبدالحمید افندی ایکی کوندنبری هیچ بر ییه‌جك شیٔ قبول ایتمایه‌رق خرقهٔ شریفه دائرهٔ جلیله سنه قپانوب ملت‌اسلامیه‌نك حصول سلامت واستکمال اسباب شوکت وسعادتی امرنده موفق بالخیر اولمق ایچون اغلایه‌رق ودهشتلی کوز یاشلری دوکه‌رك روحانیت جلیلهٔ رسالتپناهیدن استمدادله مشغول اولدیغی . . . . . اد » کبی بر فقره درج ایتدیردی .

جلوسنك التنجی کونی قلیچ آلایی اجرا اولوندی . بو آلای سلطان‌مراده نصیب اولمامش ایدی . آلای عادت اوزره اولوب بیتدکدن صوکره ذات شاهانه بعض زیارتلره کیتدیلر بو زیارتلرینی ادا بویوررکن اهالی آره سنده صاحب شهرت بولونان مشایخه فوق العاده التفات واحسانلرده بولوندیلر . بواثناده عسکری قیشله‌لرینی دخی ذات شاهانه‌لریله تشریف بویوره‌رق عسکر وضابطانیله امراسنه قارشی نطقلر ایراد بویوروب بونلرك ده خاطرلرینی تطییب ایلدیلر . بوالتفاتلرك هپسی غزته لرده پك مشعشع بر صورتله یازلدی . فقط ذات شاهانه‌نك هر صنف خلقه قارشی کوستردیکی شوالتفاتلره ، اهالینك ارباب بصیرت واحرار قسمی شبهه وعدم امنیتله باقاردی . چونکه حد مألوفندن زیاده بو جعلی التفاتلرك

ضمننده بر مقصد فاسد بولونديغنى اكلايه بيليرلر وقانون اساسى يه قارشى سرايدن ظهور ايده‌جك اولان آنتريقه وفسادى تخمين واونا كوره تدارك ايدرك قارشى طورمه‌يه حاضر لنيرلردى . استانبولك احوالنى ترصد ايدن اجنبيلردخى بو ايكى فرقه نك يقنيلرده بر بريله چارپيشه‌جغنى آچيقدن كورورلر وبونا منتظرايديلر .

بو فكر وقياسك اصابتى ، وقوعاتى تعقيب ايتدكجه ميدانه چيقه‌جغندن شمديلك جلوس جديد اثناسنده دولت عليه نك دوچار اولديغى احواله بر كوز كزديره لم .

« تاريخ سلطان مراد » نام اثرمزده سلطان عبد العزيزك خلعنى متعاقب صربيه وقره طاغله محاربه آچيلديغنى وصربليلر دها ايلك مصادمه‌لرده مغلوب اوله‌رق كرى يه رجعت ايتديكنى بيان ايتمش ايدك . عبد الحميد جلوسندن بر قاچ كون اول سردار عبد الكريم پاشا صربيه نك ايچرولرينه دوغرى تعرضله علكسناچ نامنده‌كى قلعه‌يى محاصره ايتمكده ايدى . قلعۀ مذكوره تركلر طرفندن شدتلى تضييق اولونمقده ايكن روسلر صربيانك هزيمت كليه‌سنى كوره‌رك اجرا ايتديكى انتريقه لرينه آوروپا حكومتلرينك التماسلرى دخى منضم اولوب باب عاليدن اوچ هفته‌لق بر متاركه آلديلر (١)

قره‌طاغه كلنجه بو طرفده‌ده محاربه دوام ايدر، فقط ايكى طرفك هيچ برى ديكرينه قطعى صورتده غلبه ايده‌مامش ايدى . طبيعت موقعيه‌نك صعوبتى مناسبتيله بو مملكتك ايچريلرينه دوغرى ايلريله‌يه مدقلرى كبى قره طاغليلرده تركيا طوپراغنه كيره‌مامشلر ايدى . بوراده كى محاربه لرك كافه‌سى حدود قراوللر محاربه سى اولوب هيچ بريسندن بر نتيجۀ قطعيه آلنه‌مه يوردى . ذاتا بو صره‌ده عثمانليلرك كافى درجه ده قوتى بولونمديغندن قره طاغك مركز حكومتى «چتينه» يه حركت ممكن دكل ايدى . ديكر تعرضلرده ايسه قره طاغليلر ، دايانه‌مدقلرى حالده صارپ طاغلره قاچارلر وعثمانليلر رجعت ايدنجه ينه يرلر ينى طوتار لردى.

صربيا وقره طاغ ايله بويله اوغراشلديغى اثناده برده بلغار مسئله سى وار

(١) اوكونلرده‌كى مطبوعات محليه واجنبيه

ایدی که دولت علیه ایچون صرب وقره‌طاغ مسئله لرندن دها مهم وبلالی ایدی.
بلغارلرك بوسنا عصیانی زماننده بلقانده کورولتی چیقاردقلرینی یازمش ایدك صرب وقره طاغ ایله ایدیلن محاربه آره‌سنده حرکت ایتمکدن عاجز ایدیسه‌لرده اولجه وقوعه کلان عصیانی باصدیرمق ایچون کویا اهالیٔ مسلمه بلغارلره هجوم ایدرك پك چوق قادین وچوجوق قتل ایلدکلرینی ادعا وروسلرك تشویقیله شو قتالی بهانه ایده‌رك آوروپاده بر دعوا آچمشلر ایدی . بلغارلرك وکیللری صفتیله آوروپایه فرار ایدن وصوکره‌لری اولدقجه شهرت قازانان موسیو زانقوف وبلابانوف کبی بر قاچ بلغارده آوروپا افکار عمومیه سنی تهییج ایچون اورا غزته‌لرنده شدتلی فریادلر ایتمکده ایدیلر ، بویله عمومی فریادلردن باشقه آوروپا حکومتلرینه آریجه تقدیم ایتدکلری فریادنامه لرله اوروپا افکار عمومیه‌سنی غلیانه کتورمه یه موفق‌ده اولویورلری .

او وقتلر انکلتره حکومتی باشنده بولونمایان لیبرال فرقه سی وبالخاصه بو فرقه‌نك رئیسی بولونان مشهور غلادستون رقیبلری اولان محافظه‌کار فرقه‌سنی موقع اقتدادردن دوشورمه‌یه شو بلغار مظالمنی وسیله اتخاذ ایده‌رك اورطه‌لغی دهشتلی ولوله‌یه ویرمکده ایدی . زمام اداره ألنده بولونان مذکور محافظه‌کار فرقه سی‌ده غلیان افکاردن اورکه رك حکومات سائره ایله برابر باب عالی یی تضییق ایتمکه حاضرلنوردی .

بلغار مسئله‌سی بومرکزده اولدیغی کبی بوسنا ــ هرسك ، کرید ولایتلری دخی مضطرب ایدی . بور الرده آچیقدن برعصیان یوق ایدیسه ده خرستیان اهالیسی دولت علیه‌نك باشنه مسلط اولان شو غائله دن قورتیلوب قورتامیه جغنی کسدیره‌میه رق هر احتماله قارشی احتیاطلی ومهیا ایدیلر .

ایکنجی فصل

سلطان عبد الحمیدك ایلك خطوه لری

بعد الجلوس مرکز حکومتده‌کی احوال ــ خنکارك قبل الجلوس مدحت پاشایه ویردیکی وعدك خلافنده‌کی حرکتی ــ سرای جدید ارکانی ــ مابین مشیری انکلیز سعید وباش کاتب کوجك سعید پاشالر ــ قیزلر آغاسی بهرام آغا ــ فرقهٔ مستبده نك سرایده اولان نفوذی ــ مدحت پاشانك قامه آلدیغی خط همایون .

ایشته فصل اولده بیان اولندیغی وجهله سلطان عبد الحمیدك جلوسی هنکامنده دولت علیه داخلا وخارجا مشکلات ایچنده ایدی . کرچه اداره نك باشنده بر صاحب اقتدار بولنسه ایدی بلکه چوق ضایعات ویرمکسزین بو غائله‌لری دفع ایتمك ممکن ایدی . فقط بولنمدیغی حالده ایسه ، دولت علیه‌نك شو هنکامده دهشتلی بر ورطه یه دوچار اوله‌جغی هرکس نزدنده مسلم وخصوصیله اولوقت استانبول افکار عمومیه‌سی بو جهتی اکلامش وبوند نطولایی جلوسی متعاقب مرکز حکومتده وقوعه‌کلن بعض احوال ، وطنپرور ، حمیتلی عثمانلیلری اندیشه یه القا ودولتك احوال مستقبله‌سندن پك زیاده مکدر ومأیوس ایتمکده ایدی .

اساساً سلطان عبد الحمیدك تخت عثمانی یه قعودینی استانبول اهالیسنك قسم اعظمی کمال خوف ویأسله قبول ایتمشلر ایدی . چونکه بو قسم آهالی ، او اثناده بر انقلاب وجوده کتوره‌رك قانون اساسی وضع ایدلدیکنی ایستورلردی . حالبوکه بو مقصدی الده ایتمك ایچون بزم کبی جاهل افراد دن متشکل ملتك باشنده حکمدار اولان ذات بو فکرك مروجی بولونمه‌سی شرطدر . یوقسه

مقصد مذکورك تعقیبنده پك بیوك مشکلاته تصادف اولنه‌جغی طبیعی و بعض احوالده تعقیبی دخی غیر ممکن اولور .

خلع اولنان بیچاره سلطان مراد ، فرقهٔ احرارك طرفداری بولندیغی معلوم ایدی . سلطان عبد الحمیدك ایسه ، شهزاده‌لغی زماننده کوستردیکی طوریله کندیسنه مخصوص اولان استبداد ، انتریقه وفساده میلی معلوم اولدیغندن قانون اساسی مسئله سنی ترویج ایده‌جکنده پك بیوك بر شبهه‌یی داعی ایدی . جلوسدن بر ایکی کون صکره بو ذاتك مشایخله اولان مناسباتی ، استانبولده بولنان عسکری الده ایتمك ایچون ابراز ایتدیکی التفات واحسانلر ، رؤسای احراره پك بیوك راحتسزلك ویرمکده وکون بکون وقوعه کلن بعض وقایع ، خنکارك فکری فسادده اولدیغنی کوسترمکده ایدی .

سلطان عبد الحمیدك سلطنته کچیرلمسی ایچون مدحت پاشا طرفندن بر طاقم شرائط وضع اولنـدیغنی بوندن اولکی اثرمزده بیان ایتمش ایدك . او شرائط جمله‌سندن اولمق اوزره مابین باش کتابتنه نامق کمال بکی وباش مابینجیلکه ضیا بکی قبول ایدوب اجرا ایده‌جکنه سوز ویرمش ایکن خلافنه حرکتله جلوسنك ایکنجی کونی یلانی میدانه چیقدی . کمال وضیا بکلری المق شویله طورسون ، مابین باش کاتبلکنه احرارك اك بیوك دوشمنی بولنان داماد محمود پاشانك توصیه‌سیله او وقت شاپور سعید بك وصکره لری دفعاتله مقام صدارته کچن مشهور سعید پاشایی آلدی . مابین مشیرلکنه‌ده داماد پاشانك انشته‌سی بولنان انکلیز سعید پاشایی تعیین ایتدی . وینه محمود پاشانك توصیه‌سیله سرای قیزلر آغالغنه بو ذاتك حرم آغالرندن بهرام آغا نامنـده بریسنی آلدی‌که شو اوچ ذات عبد الحمیدك مبادیٔ سلطنتنده سرایده غایت صاحب نفوذ بولندقلری جهتله هر بری حقنده مختصرا اولسون براز سوز سویلمکه مجبورز .

مابین باشکاتبی سعید پاشا ، مابینه انتساب ایدنجه یه قدر یولیـله وکندی اقتداریله ترقی وبولندیغی مأموریتلرده اقراننه فائق اسـتعدادنی دفعاتله اثبات ایتمشدر ، کتابتی مشهور اولوب باب عالیده مهم بر اوراق قلمه آلنمق لازم کلدیکی

زمان ، بو ذاته مراجعت اولنور ایدی . مع هذا سعید پاشانك شهرتی سرایه انتساب ایتدیکدن صکره باشلار . لکن اهالینك قسم کلیسی طرفندن بو ذاته قارشو بسله نن حس نفرت ده ینه او زماندن بدأ ایدرکه بو نفرتك اسباب موجبه‌سی آتیا ایضاح اولنه‌جق اولان کیفیتده یعنی مدحت پاشانك نفی مسئله‌سنده مداخله‌سی روایتنده‌در ، حتی او وقت وزمانمزده بیله پك چوق کیمسه‌لر ، سعید پاشانك مدحت پاشایه اولان عداوتی اسکیدنبری موجود اولوب مابین همایون باش کاتبلکنده زیاده‌لشدیغنی واساسا سلطان عبد العزیز دورنده ومدحت پاشانك ایلك صدارتنده باشلایوب پاشای مشار الیه بر ایشدنطولایی سعید بکی فنا حالده تکدیر ایتدیکندن ایلرو کلدیکنی ادعا ایدرلر. حالبوکه شو روایتك تواتردن عبارت اولوب بر حقیقته مستند اولمدیغی محققدر . شو خصوصی بو کون الده بولونان اوراقله‌ده اثبات ایتمك ممکندرکه بواوراقده سعید پاشا ، مابین باش کاتبلکنده بولندیغی زمان ، مدحت پاشایی سرای انتریقه‌لرندن حمایه یه چالیشدیغی کورلمکده‌در ، (١) سعید پاشایه ضد روایتلرك منشائه کلنجه ، صکره‌لری اکلاشیلدیغی اوزره بالذات سلطان عبد الحمید دن نشأت ایدوب بو واسطه ایله پادشاه حاضرك او دورده یاپیلان قباحت وجنایتلرك مسئولیتنی بشقه لری اوزرینه اتمق وبرده صاحب اقتدار بولنان بر ذاتی اهالی نزدنده چوروتمك آرزوسندن ایلرو کلدیکی محققدر .

سعید پاشا ، نه مدحت پاشانك ونه ده قانون اساسینك علیهنده ایدی . بالعکس ادارهٔ دولته اصول مشروطه وضعی ارزوسنده ایدی . فقط بو مقصدی وجوده کتورمکده عجزی بولندیغی صوکره اکلاشله‌شدر . عبدالحمید ، قانون اساسینك علیهنده اولوب بو مسئله یی اورته دن قالدرمغه موفق اولدیغی کبی سعید پاشایی دخی درحال سرایدن آتمشدر . سعید پاشانك مدحت پاشایی نه‌قدر

---

(١) « مدحت پاشانك حیات سیاسیه‌سی » نام اثره مراجعت . اولوقت ما بین همایون باش کاتبی بولنان سعید پاشانك صدر اعظم مدحت پاشایه یازدیغی تذکره‌لر وسائره اوراق .

تقدير ايتديكى مدحت پاشا اعدامه حكم اولونديغى زمان دخى ثابت اولمشدر. مع هذا پاشاى مشار اليه حضرتلرينك عفواولنماز ديكر قباحتلرى واردركه بو قباحتلر نه دن عبارت اولديغى ده صره سى كلدكجه بيان اولنه جقدر .

مابين مشيرلكنه تعيين اولنان انكليز سعيد پاشا ، وقتيله انكلتره ده طوپجى مكتبنده تحصيل ايتمش امرادن ايدى . بو ذات منور الافكار ودولته شبهه سز خير خواه ايديسه ده غايت غمسز وضعيف بر اخلاقده بولنديغندن قائم برادرى بولنان داماد محمود پاشانك تحت نفوذنده ايدى . سعيد پاشا دخى قانون اساسينك عايهنده اولمامقله برابر كرك داماد پاشا وكركسه سلطان عبد الحميدك هر امرينه آلت اوليوردى . سرايده بولنديغى جهتله بالنفس منفورى اولان ماده يى دخى يوقاريدن كلان امرى ، اولديغى كبى اعتراضسز وياخود جدى مقاومت كوستر-مكسزين اجرا ايدردى . خنكار كندى موقعنى تقويه ايتدكدن صوكره بو ذاتي، ايشنه الويرمديكندن سرايدن قوغمشدر .

قيزلر اغاسى بولنان مشهور بهرام اغايه كلنجه ، بو ذات بيلديكمز سياه اغالردن غايت جاهل بر حريف اولوب هرايشه قارشير وامرينى كچرير ايدى . بهرام اغا اوللرى كندى سلطانى وداماد محمود پاشانك قاماياسى بولنان جميله سلطانك تحت نفوذنده ايدى . سلطان مشار اليها حضرتلرى ايستەديكنى بونكله ياپديرير وبو واسطه ايله سلطان عبد الحميد نزدنده امور دولتده حكم وتأثيرينى يوروتمكدن كرى طورماز ايدى . بو تأثير نه كبى ايشلرده اجرا اولونديغى ده محل مخصوصنده ذكر اولونه جقدر .

سلطان عبد الحميدك مبادئ سلطنتنده سراى داخلنده الك زياده اجراى نفوذ ايدن سالف الذكر اوچ ذاتك امور دولته پك زياده تأثيرلرى اولديغى حالده ترويج ايتدكلرى احكام ، صرف كندى اغراض شخصيه لرى اوغرنده اولميوب ديكرلرينه آلت ايديلر . چونكه بونلرك ارقه لرنده ديكر لرى وارايدىكه اونلرده يوقاروده اسمنى ذكر ايتديكمز طوپخانه مشيرى داماد محمود ، بر آز صوكره داخليه ناظرى بولونان جودت وسر عسكر مقامنده بولونان رديف پاشالرايدى .

سلطان عبد الحميدك عقل كهيالرى وسراى طرفدارلرى اولان شو اوچ پاشا ، فرقهٔ احرارك اك بيوك دوشمنلرى وقانون اساسى وضعنه ممانعت كوسترنلرك سر آمدانندن ايديلر . بالطبع مدحت پاشانك اك شدتلى عليهنده وبو ذاته قارشو درلو درلو فساد وانتريقه‌لر چويرنلر دخى بونلر ايديلركه اكر عنايت بارى اولمق اوزره برچوق احوال مجبره‌نك تأثيريله سلطان عبد الحميد قانون اساسى‌نك وضعنه مجبور اولماسه ايدى ، بونلرك حال طبيعى ده قانون مذكورك اعلاننه مانع اوله جقلرى محقق ايدى .

هر نه ايسه ؛ سلطان عبد الحميدك جلوسندن برقاچكون صوكره سراى اركانى او صورتله تشكيل اولندى كه ، بو تشكيلات ، فرقهٔ احرارك تعقيب ايتديكى مقصده هيچ ده موافق دكل ايدى . بونلرله مدحت پاشا آره‌سنده قانون اساسى حقنده شدتلى مجادله لر وقوعه كله‌جكى تخمين اولنوردى بو مجادله هرجلوسك مباديسنده نشر اولنه‌كلن خط همايونك تنظيمنده وقوعه كلدى .

سلطان عبد الحميد ، سراى اركاننى تشكيلده مدحت پاشا وفرقهٔ احرارك زياده سيله جانلرينى صقديغنى بيلمز دكلدى . فقط بونلرك دخى خاطرلرينى خوش ايتمك ايچون مدحت پاشايه خط همايونك تنظيمنى حواله ايتدى . پاشاى مشار اليه بو خصوصى مع الممنونيه قبول وبالذات خط همايونى قلمه آله‌رق خنكاره تقديم ايتدى . خط مذكورايسه شودر . (١)

مدحت پاشا طرفندن قلمه النان خط همايون

« بتقديره تعالى برادرم سلطان مراد خامس حضرتلرينك مبتلا اولديغى علت جسمانيه مانع شروط خلافت اولمقله بر موجب قانون عثمانى اجدادمز تختنه جلوسمز وقوعبولدى . سزك متصف اولديغكز رويت وحميتكز وامور واحوال دولته وقوف تام واطلاعكز حسبيله صدارت مقامنده رياست وكلا مسندى باش وكيل عنوانيله عهده كزه توجيه وسائر وكلا ومأمورين دخى يرلرنده

(١) مدحت پاشانك حيات سياسيه‌سى نام أثره مراجعت اولونه

ابقا وتقرير قلنمشدر.دولتمزك اليوم بولنديغي حالك.غرلغى ايله برابر جناب موفق الاموك الطاف صمدانيه سنه اولان اعتصام واعتمادم بر كمال اولديغندن واقصاى مقصد واملم محض عدالت اولان احكام شرعيه وقوانين موضوعه نك تمامئ اجراسيله بالجمله تبعهٔ عثمانيه نك بلا استثنا نائل حقوق حريت ومساوات ومظهر ترقيات وسعادت اولملرندن عبارت بولديغندن بو نيت خالصه ده بالجمله وكلا ومأمورينك دخي بكا معاونت ومشاركت ايده جكلريني واو تقديرجه عون وعنايت بارى ايله بو حال آز زمانده تبدل ايدوب دولت وملتمزك سائر دول وملل انظارنده سزاوار غبطه وتقدير اوله جق بر درجهٔ مسعوده يه واصل اوله جقلريني قويا اميد ايدرم . اشبو مطلبه وصول ايچون هرشيدن اول اتخاذينه لزوم كورينن تدبير اصول اداره مزك بر اساس صحيح ومتين اوزه‌رينه تمشيتى قضيه‌سى اولوب چونكه دولت عليه اوروپا جمعيات دوليه‌سى اركان فخامندن اولمغله ترقيات عصريه يولنده قومشولرى ايله همرو اولمق ايچون آهنك عمومي يه تطبيق معاملاته مجبور بولنديغندن واصول مشورت كه هر دولت مدنيه نك مقدم اسباب ترقيسندن اولوب هر يرده اهالينك ومملكتك درجهٔ استعداد وقابليتنه كوره بر صورت مخصوصه‌ده مؤسس وجارى اولديغنه نظراً بزده دخى اساسا احكام شرع شريفه واصول عادات ملكيه ومليه‌مزه موافق اولمق اوزره اصول مذكوره نك قبول واتخاذ اولنديغنى اعلان ايلرم . »

« معاملات ماليه‌نك انتظامى هر دولتك روحى مثابه‌سنده اوله‌رق بر از وقتدنبرى امور داخليه وخارجيه جه تصادف اولنان مشكلات اوزه رينه افكار عامه‌جه حاصل اولان بر نوع امينيتسزلك كچنلرده مستقرضات فائضلرينك نصفنه تنزيلنه دائر اعلان اولنان قرار ايله برقات دها تزايد ايتمكله واو يوزدن نيچه بيك كيمسه لر متضرر اولوب بو ايسه اوته‌دنبرى دولت وملتمزك زبانزد عالم اولان شعار فتوتكارى ونصفتنه غير موافق اولمقله قرار مذكورك فسخيله هم بونلرك تخفيف ضرر واعادهٔ امنيتلرينى مستلزم وهمده دولتك حال حاضريله قابل توفيق بر صورت تسويه بولنمسى ومملكتمزك بكر حالنده بولنان منابع ثروت وتجارتنى

آچه جق هر درلو تشبثاتك اجراسیله برابر مصرف جهتنده دخی هر دائره ده تصرفات ممکنه یه رعایت اولنمق وهرکس داخل اقتدارنده بولنان خصوصاتده بو نقطهٔ مهمه یه اعتنا ودقت ایتمك اقدم مهام اولمغله سرای همایونده داخلی وخارجی قصر زوائدله منسوبین وخدمه‌نك مقداری درجهٔ الزمیته حصر ایدیله‌رك وخاندان سلطنت دائره‌لری مصارفنك او نسبتده بالتعدیل هر بری ایچون تعیین اولنه‌جق مخصصات طوغرودن طوغرویه مالیـه خزینه‌سندن تسویه اولنمق اوزره مخصصاتمزدن بوکره‌شوقدر کیسه دها تنزیل وترك اولنه‌رق سرای همایونك کافهٔ مصارفاتی شهری شو قدر کیسه یه قصر ایدلمش اولدیغندن سائر دوائر دولتده دخی لازمك ترکیله یالکز الزمه قصر نظر ایدیله‌رك اجرای تصرفات اولنمسی وشو قدرکه دولتك حصول ترقیاتی کندیسنی ترکیب ایدن اقوامك بالاتحاد وطن مشترکلرینك سعادتیله منافع متقابلهٔ دائمه لرینك استحصالنه وبو فکرك بین الاهالی حصول وتقرری دخی تربیهٔ عمومیه‌نك برادارهٔ متحده ومنتظمه تحتنده اوله‌رق سیاق واحد اوزره اولمسنه ومکتبلرك بو اساس اوزه‌رینـه اصلاحنـه موقوف اولدیغنه وبو یولده اختیار ایدیله‌جك مصرف ایسه فوائد مستقبله سنه نظراً ترلایه تخم اکمك قبیلندن اوله‌جغنه بناء ترتیب اولنه‌جق موازنه‌ده معارف نظارتی تخصیصاتنك حد لایقنه ابلاغی ویرکونك طرح وتحصیلنه واعشار ورسوماته دائر موجود اولان نظاماتك تمامیله موافق عدل وحقانیت اوله‌جق ویرکوناسوء استعماله کیرمه‌یه‌جك یولده اصلاحیله صورت جریاننه علی الدوام نظارت واهتمام اولنمسی اهم والزمدر .»

« هرسك وبوسنه طرفلرنده دوام ایدن اختلالاتده ایکی طرفدن دوکلکده اولان قانلر بر وطن اولادینك قانی اولوب بعض اغفالاته قاپیلمش اولان بر فرقه‌نك سیئاتیله بر چوق اهل عرض تبعهٔ صادقه‌نك رنجیده وخساردیده اولملری زیاده سیله تأسف اولنه‌جق بر حال اولدیغندن بو حالك دولت وملتمزك شان وشرفنه موافق صورتده سرعت اندفاعنی شدتله آرزو ایدرم .»

« عساکر معاونه‌دن باشی بوزوق تعبیر اولنان دیرنتی عسکرك تحت

انضباطده اولماملرندن ناشی کندیلرندن مغایر شعار انسانیت بعض حرکت وقوعی شایع اولوب اگرچه شایعات واقعه‌ده مبالغه اولدیغی تحقیقات اخیره ایله ثابت اولمش ایسه ده نظام وتعلیم التنده اولمیان عسکرك حرکاتنده بالطبع انتظام اوله میه جغی واثنای سفرده کندیلرینه ویریله جك حوایج وتعیینات خصوصنده مضبوطیت اوله‌میه‌رق بولندقلری مواقعده ضرورت وسفالت چکه جکلری وبو جهتلرله کندیلرندن منتظر اولان خـدمات حسنه یه بدل هم کندیلری هم ده دولت واهالی متضرر اوله‌جقلری حسبیله باشی بوزوق نام وهیئتی کلیاً لغو اولنوب بعدازین رضالریله حربه کتیمك استیانلرك عساکر نظامیه طرزنده وتحت انتظامده حرکت ایلملری ماده سنك نظامه ربطی لازمه‌ندر ــ . »

« کافهٔ تبعه وزیردستانك تأمین حقوقی حکومتك وظائف اساسیه سندن اولمغله محاکم موجوده نك عمومه امنیت بخش اوله جق یولده اجرای اصلاحاتی ومأمورینك انتخابنده منسوبیت والتماسه اصلا رعایت اولنمه‌یوب دائما اهلیت ولیاقت ارانلمق وبلا جنحه کمسه مأموریتدن عزل ایدلمه‌مك وهر مأمورینك وظیفـه سی تحدید اولونه رق هرکس ایشندن مسئول اولمق وهر بری حقنـده افعالنه کوره مکافات ومجازات قاعدهٔ عادله سی بلا استثنا اجرا اولنمق اوزره بر نظام مخصوص یاپیلمسی وبرده اصل ونسلی مشکوك اولان عبید وجوارینك بیع وشراسی نه شرع شریفه نه ده اقتضای مدنیت وانسانیته موافق اولمدیغندن سرای همایونده بولنان بالجمله جواری وحرم اغالری بوکره طرفمزدن آزاد ایدیله‌رك زمرهٔ احراره ادخال ایدلمش اولملریله بعد ازین ممالك شاهانه‌مده اسرا بیع وشراسنك وخارجدن اسیر ادخالنك کلیا تحت ممنوعیته النمسی وهرکسك النده بولنان اسرانك دخی برمدت محدوده ده نائل حریت اولملری ایچون بر مدت تعیین اولنه‌رق وراضی اولنلر کتابته کسیله‌رك ارقه‌سی النمق اوزره بر تدبیر اتخاذ ایدلمسی قطعیا مطلوبمزدر . دولت علیه‌نك دول معاهده کفالیتله مصدق ومأمون اولان تمامیت ملك واستقلالی قضیه سنك محافظه سی ودوست ومتفق بولنان دول اجنبیه ایله جاری اولان مناسبات موالاتکارانه نك آن بآن تأکیدیله

معاهدات متعقده احكامنه على الدوام رعايت اولنمسى اعز آمالمز دندر . »

« ايشته ادارۂ مهام سلطنتده بتم اتخاذ واجراسنى تصميم ايلديكم تدابير وتشبثاتك باشلوجه لرى شو تعداد اولنان خصوصات اوله رق بعونه تعالى بونلردن هر برينك بى دربى موقع فعل ووجوده ايصالى اچون بكا عائد اولان هر نوع اقداماتده تجويز تراخى وقصور ايتميه جكم كبى بو بابده وكلادن تا كوجك مأموره قدر جمله نك وظيفه واقتدارلرى دائره سنده بذل مقدرت وحميت ايتملرينى بكلرم . »

« مواد مشروحه دن اقتضا ايدنلرك منسوب اولدقلرى دوائر ومجالسده وخصوصيله اصول مشورته دائر وضع اولنه جق قوانين اساسيه نك شرع شريف احكامنه واصول واحوال ملكيه ومليه مزه موافق صورتده اولمسى ايچون وكلاى دولت وعلماى صاحب فضيلتدن وسائر اقتضا ايدنلردن واصحاب معلوماتدن مركب بر انجمن مخصوصده موقع مذاكره يه قونيله رق وهر برنده ويريله جك قرارلر مجالس وكلاده دخى نظر تدقيقدن كچيريله رك پياپى ؟ عرض واستيذان اولنسون جناب فياض مطلق جمله يى خيره موفق بيوره . امين بحرمة سيد المرسين . »

اوچنجی فصل

قانون اساسی مجادله سی

مدحت پاشانك يازديغی خط همايونده ارائه ايتديكی بعض نقاط مهمه ـ سلطان عبد الحميدك بو خطی قبول ايتمه‌ديكی ـ جلوسده اعلان اولنان خط همايون ـ بو ايكی خط ميانده كی فرق ـ استانبول مطبوعاتی ـ وقت غزته‌سنك بر مقاله سی ـ بو هنكامده استانبولده قانون اساسی لهنده وعليهنده بولنانلر ـ سلطان عبد الحميدك مدحت پاشايه بر مكتوبی .

مدحت پاشا نك قامه الوب اعلان ايچون خاكپای شاهانه يه تقديم ايتديكی شو خطی مطالعـه ايدركن پاشانك بوراده ايلرويه سورديكی برقاچ فقره قارئلرمزك البته نظر دقتلرينی جلب ايتمشدر . اول امرده پاشا ، يكی پادشاهك تعقيب ايده‌جكی خط حركتده صدارت عظمی مسنديئك بوندن صكره اوروپانك مشروطه حكومتلرنده اولديغی كبی باش وكالته تحويل اولنديغنی افهام ايديور . بو تحويلدن مقصد ، دولتك الك بيوك مراتبدن بولونان شو مقامه دها زياده اسـتقلاليت ويرمك فكرينه مبنی اولديغنده شـبهه يوقدر . چونكه بزده مقام صدارت او وقته قدر پادشاه اوكنده مسئول اولوب صدر اعظمك عزل ونصبی پادشاهك كيفنه تابع اوله كلمشدر حالبوكه باش وكيل مقامی ، مشروطه ايله اداره اولنان حكومتلره مخصوص اولوب بو مقامك هيئت وكلا ايله حكمدار نزدنده مسئوليتی وار ايسه ده اصل مسئوليتی ملت نزدنده‌در. بناء عليه باش وكيل مجلس مبعوثانك اصراری اوزرينه عزل اولنوب اويله حكمدار وسرای حشراتنك

کیف ما یشاء کیفیلریله عزل ایدیله ماز .

مدحت پاشا بو خط همایونك مالیه یه عائد قسمنده ، اوته دنبری مشهور وملتك قانی قوروتمش اولان سرای اسرافاتی بوندن صکره لغو اولنه رق ، خاندان عثمانی خواصنه معین ومقنن معاشلر تخصیص اولنه جغنی وسرایده بولونان جواری وحرم آغالری بو دفعه ازاد ایدیله جکنی سویله یورکه کرك او زمانده وکرکسه عصر مزده عثمانلی سرایلرینه مخصوص اسراف وقانون طبیعیه نك کلیا خلافنده بولونان اصول معیشت نظر مطالعه یه آلندیغی حالده پاشانك بو بابده کی تصریحاتنی تقدیر واستحساندن باشقه برشی دینیله ماز . فی الحقیقه عصرمزده عثمانلی سرایلرینه مخصوص اولان حیات وخصوصا بیچاره ملتك بو حیاتك اسرافلرینه صرف ایتدیکی پاره ، هیچ بر ملتك تاریخنده کورلمامش دهشتلی یکونلره بالغ اولیور . ممالك محروسه عادتا بونلر ایچون چفتلکدر . صرف ایدیلان پاره نك حسابنی بونلردن صوران بیله یوقدر .

سرایده بولونان جواری‌نك ازادلری دخی شایان دقتدر . چونکه فقرهٔ مذکوره ایله مدحت پاشا ، عثمانلی پادشاهلرینه مخصوص اولان فاحش بر حالده کی حیات شهوتپرورانه نك اوکنی المق ایسته‌دیکی محققدر . سلطان عبد المجیدك ، عبد العزیزك ، وحتی بو کونکی پادشاهك نسوانله اولان الفتلری مشهور وبو جهتله کثرت جماعك تولید ایتدیکی هر درلو خسته لقلرله خسته اولدقلری مثبتدر .

شو خط همایونده سالف الذکر ایکی ماده دن فضله ، دولت ایچون پك چوق فوائدی موجب ومطلوبه موافق بر صورتده تطبیق اولونورسه دولت علیه‌یی بولندیغی تهلکه دن قطعیا تخلیص ایده بیله جك دها بر چوق تدابیره دلالت ایدر فقرات واردر .

سلطان عبد الحمید ، بو خطك محتویاتنی اکلار اکلامز پك بویوك بر تلاشه دوشدی . خط مذکورده پادشاهك فکر استبدادیسنه الویرمیان بر چوق مواد اولدیغندن صرف نظر بوراده دولت علیه نك اداره سی ادارهٔ مشروطه یه

تحویل اولندیغی دخی اعلان ایدیلییور حال بوکه شو ماده‌یی خنکار جلوسندن اول مدحت پاشایه وعد ایتمش ایدیسه‌ده تطبیقندن پك اوزاق ایدی. بناءً علیه بوخطی مطالعه ایدر ایتمز سرای طاقمی طوپلایه رق اونلرله شو تهلکه‌یی نصل دفع ایتمك ممکن اوله‌جغی مذاکره سنه کیریشدی . بو مذاکره ده مدحت پاشانك خطنی اعلان ایتمك ممکن اولمه‌یه جغنه قرار وبر روایته کوره جودت پاشایه باشقه ویکی بر خط تنظیم ایتمك ایچون غایت کیزلی اوله‌رق امر ویرلدی . بو ایکنجی خط تنظیم اولونور اولونماز صدر اعظم محمد رشدی پاشانك دخی رضاسی آلنه‌رق درحال اعلان اولوندی .

یکیدن تنظیم وسلطان عبد الحمیدك جلوسندن اون ایکی کون صوکره اعلان اولونان خط همایون شو در . (١)

« بنم وزیر معالیسمیرم محمد رشدی پاشا »

« تقدیر ومشیت الهیه ایله برادر اکرمم سلطان مراد خامس حضرتلری مشاغل سلطنت وخلافتدن دستکش فراغت وعزلت اولملریله بر موجب قانون عثمانی اجداد عظامزك تختنه جلوسمز وقوعبولدی. »

«ذاتکزك مجرب ومسلم اولان رویت وحمیتکز وامور مهمهٔ دولته وقوف واطلاعکز حسبیله مسند صدارت عظمی وریاست مجلس وکلا ابقاءً وتجدیدا عهده‌کزه توجیه وبالجمله وکلا ومأمورین دخی یرلرنده ابقا وتقریر قانمشدر . قاطبهٔ احوالده جناب موفق الامورك تسهیلات وتوفیقات صمدانیه سنه توکل وتوسلم بر کال اولمغله برابر نخبهٔ آمال ومقاصدم دولتمزك تأیید اساس شوکت ومکنتی وصنوف تبعه وبرایامزك بلا استثنا نائل حریت ومتنعم نعمت آسایش وعدالت اولمسی آرزوسنه منحصر اولدیغندن کافهٔ وکلا ومأمورین دولت علیه‌مزك دخی شو اثرمزه مشارکت ومعاونت ایده جکلرینی وثوق واعتماد تام ایله امید ایدرم.»

« جمله‌نك معلومی اولدیغی اوزره دولت علیه‌مزك الیوم بولندیغی حال بحران واغتشاشك جهات واسبابی وصور واشکالی متنوع ومتعدد اولمقله برابر بونلرك

---

(١) اس انقلاب احمد مدحت افندی

هر قنغی جهتدن امعان نظر ایدلسه جمله سنك اسباب ومبادیسی بر نقطه ده اجتماع ایدرکه اوده دولتمزك اساسا مستند اولدیغی احکام جلیلهٔ شرعیه اوزه‌رینه مؤسس اولان قوانین ونظاماتك حقیله وتمامیله اجرا اولنه مامسی وادارهٔ اموروده هرکسك بر نوع ادارهٔ کیفیه اصولنه اتباع ایتمسیدر وبر وقتدنبری دولتمزك ملکی ومالی اداره سنه عارض اولان نظامسزلقلرك شو درجه میدان آلمسی وامور مالیه مزك افکار عامه جه بر امنیتسزلك حالی کسب ایتمسی ومحاکمك حقوق ناسی تأمین ایده میه‌جك درجه یه وارمسی ومملکتمزك معارف وصناعت وتجارت وزراعت کبی هر درلو وسائل عمرانه قابلیتی مسلم عالم ایکن استفاده اولنه‌مامسی والحاصل کرك مملکتمزك معموریتی وکرك تبعه وبرایامزك بلا استثنا حریت شخصیه یه نائلیتله برابر رفاه حال وسعادت نیت خالصه سیله شمدی‌یه قدر هرنه یاپیلمش ونصل اسبابه تشبث اولنمش ایسه دوام ایده‌میه‌رك درلو تغیراته اوغرامسیله مقصد اصلی‌یی انتاج ایده مه مسی قانون ونظامه ثبات اوزره اتباع ایدیله مامه‌سندن متولد ومنبعثدر . بنابرین قوانین ونظامات مملکتك عمومه باعث امنیت اوله جق صورتده وضع وتنظیمی نیت خیریه سیله اول باول وضع واتخاذی لازم کلن تدابیره شو نقطهٔ مهمه دن بدأ اولنـه‌رق الحالة هـذه موجود اولان وبوندن بویله دخی احکام مقدسهٔ شرعشریفـه ومملکت وملتمزك لوازم حقیقیـهٔ مشروعه سنه توفیقا تنظیم وتأسیس اقتضا ایدن قوانینك بلا استثنا حرف بحرف تمامیٔ اجراسنی تأمینه کافی اولمق ودولتك واردات ومصارفاتی موازنه سـنه نظارت ایتمك ایچون آثار وافعالی عمومك وثوق واعتمادینه شایان ومملکت واهالیمزك اخلاق وقابلیتنه جسبان اولان بر مجلس عمومینك تشکیل وتاسیسی لازم ومهم اولمقله بوراری بین الوکلا عریض وعمیق مطالعه ومذاکره ایله قرارینك عرض واستئذان قلنمسی وقوانین ونظامنك حقیله جریاننی اشکال ایدن موادك بری ده مأموریتلرك نا اهله توديع ایدلمسی وسبب مشروع اولمیه‌رق مأمورینك تبدلات متوالیه سی مسئله سی اولوب شو حال ایسه ملکاً ومصلحةً پك بویوك مضراتی داعی اولدیغندن بعد ازین هر نوع خدمت ومأموریت ایچون مسلك مخصوص

تعیینیله هر ایشده اهل وارباب استخدام اولنوب بلا موجب هیچ بر مأمورك عزل وتبدیلی تجویز اولنمامق وکافهٔ وکلا ایله کوچك بیوك بالجمله مأمورینی دولت درجه‌درجه وظائف موکوله لرندن مسئول اولمق اوزره بر قاعدهٔ ثابتـه اتخاذ اولنمسی وملل اوروپانك معلوم ومسلّم جهان اولان ترقیات مادیه ومعنویه سی فنون ومعارف قوتیله اولوب له الحمد والمنه هر صنف تبعه مزك استعداد وذکاوت فطریه سی هر جهتـله ترقیاته قابل وتعمیم معارف خصوصی نزدمزده پك مهم وعاجل اولمغله ممکن اولدیغی مرتبه تخصیصاتی درجهٔ کفایه یه ابلاغ ایله اصول معارفك وقت ضایع ایدلمیه رك نشر وتعمیمی وسائلنـه چالیشلمسی وطشره‌لرجه ولایتك اصول ملکیه ومالیه وانضباطیه سی صحیحا بر حال انتظامه قونلمق ایچون مرکزجه اتخاذ اولنه‌جق قاعده‌یه متناسب اولمق اوزره بونلرك دخی همان تنظیمات واصلاحاته باشلانلمسی وکچن سنه هرسـك وبوسنه طرفلرنده ارباب اغراض القاآتیله ظهور ایدن حادثه یه صربستانك مسئلهٔ عصیانیه سی دخی منضم اوله‌رق حالبوکه ایکی طرفجه دوکولن قانلر بر وطن اولادینـك قانی اولمسیله بونك دوامی پك آشوری درجه کدر وتأثرمزی موجب اولدیغندن بو بابده اقتضا ایدن تدابیر مؤثره یه تشبثله شو حال اسف اشتماله بر نهایت ویرلمسی ودول متحابه ایله منعقد اولان کافهٔ معاهداتك احکامی طرفمزدن از سر نو تأیید اولندیغنـدن بونلرك حسن جریاننه رعایتله برابر دولتـلرله اولان روابط مسالمتکارانه مزك همیشه تزییدینه چالیشلمسی خلاصهٔ آمال ومقاصد مزدر . ربمز تعالی حضرتلری جمله‌نك مساعیسنی توفیقات سبحانیه‌سنه مقرون بیوره.امین . »

یوم احد ٢٢ شعبان سنه ٩٣

قارئلرمز شو ایکی خط همایونك مطالعه سندن ارالرنده بولنان فرقی البته اکلامشلردر . مدحت پاشا ، قلمه الدیغی خطنده دولت علیه اداره سـندن استبداد قالقه رق یرینه ادارهٔ مشروطه وضع اولندیغنی وبو قرارك قطعی اولدیغنی اهالی‌یه بیلدیرمك ایچون مقام صدارت باش وکیلکه تحویل اولدیغنی سویله یور . سلطان عبدالحمید نشر ایتدیکی خطنده ، باش وکالت مسئله‌سنی مسکوت عنه کچه‌رك

(مشورت) سوزینی هیچ بر یرده سویلهمه‌یور . مدحت پاشانك خطنده‌کی سرای اصلاحاتی ، جاریه وکوله‌لرك آزادلری ، سرایه معین معاش تخصیص اولونه‌جغی کبی مواد مهمه‌یی دخی کندی خطنده طی ایدرك اوته‌دنبری هر جلوس ابتدالرنده اصلاح دولت حقنده بیك کره اعلان اولونان واحکامی هیچ بر دورده موقع تطبیقه قونلمایان اصلاحاته عائد پارلاق سوزلرله اهالی‌یی الداتمق ایسته یور .

اصل نظر دقتی جلب ایدن جهت ؛ مدحت پاشانك خطنده موجود اولان هرکسی اقناع ایده‌جك یوکسك فکر وحسن نیتله حسیات اویاندیریجی قطعی الفاظ ، خنکارک کیده بولنمیوب هر شیدن بحث فقط نه یاپیله‌جغی قطعی صورتده تعیین ایدلمیور. واقعا خنکار ، ایلروده بر مجلس عمومینك اچیله جغنی سویله یورسه ده بو مجلسك نه دن عبارت وذاتاً موجود شورای دولت وسائر مجلسلردن نه‌کبی فرقی حائز اوله جغنی ایضاح ایتمیور . بورالرینی قاپالی کچییور .

هر نه ایسه : بو خط همایون اعلان اولوندی . لکن اهالی طرفندن پك بویوك بر ممنونیتسزلقله قبول اولوندی . ذاتا اهالی بو خطك اعلانی صبرسزلقله بکله‌مکده ایدی . چونکه جلوسلرده نشر اولونه‌کلن خط همایونلر جلوسك ایکنجی یا اوچنجی کونلری نشر اولونمق معتاد ایکن بو خط ، جلوس حمیدینك تا اون ایکنجی کونی نشر واعلان اولندی . بو قدر تأخیره سبب ، طبقهٔ بالا رجالندن وافکار مخالفه اربابیله مدحت پاشا آراسنده جریان ایدن مناقشات ومعارضات شدیده ایدی که اهالی ، بوکا تماماً واقف ایدی .

خط جدید دن اك زیاده ممنون اولمیان ، بالطبع اهالینك منور الافکار طاقمی ایدی . بونلر ، خنکارك وقت قازانمق وبو صورتله کندی موقعنی تقویه ایتمك ایسته یه رك حیله یه صاپدیغنی آکلامشلر ایدی . چونکه خط همایونده قریباً بر مجلس عمومینك کشادی وعدی ینه بو فکره مبنی واورته‌لغی اویوتمق مقصدندن عبارت بولوندیغنی ادراك ایتمشلر ایدی . مع هذا اهالینك اك منور الافکار طاقمی وخصوصاً فرقهٔ احرار اویقوده دکلدی . خط مذکور اعلان

اولونجه استانبول مطبوعاتی قانون اساسی بحثیله طولدی . او وقت شهرت قازانان غزته‌لردن وقت ، بصیرت ، حقیقت وارمنی وروم غزته‌لرنده همان هرکون قانون اساسی‌یه دائر اوزون اوزادی بندلر نشر ایدیلیر ایدی . محررلر کندی فکرلرینی لایق وجهله اکلاتمق ایچون اتخاذ ایتمش اولدقلری طرز مخصوص افاده‌یه بر مثال اولمق اوزره اولوقت استانبول غزته‌لرنده ادارهٔ مشروطه ومجلس عمومی حقنده یازیلان بر مقاله‌یی اختصار ایده‌رك بوراده درجنی مناسب کوردك .(١)

مشروطیت اداره

[بیان حقیقت]

« دولت علیه ده اصلاحات اجراسنك وجوب ولزومی ایکی سبب مجبره مستنددر . بری دولت عثمانیه ده من القدیم متخذ اولان مسلك اداره وقتا بعد وقت دوچار تبدلات اوله‌رق نهایت شرع‌شریفه وعصرك ترقیات مدنیه‌سنه توافق ایده‌مه‌یه‌جك صورتده اصول استبدادك میدان آلمسیدر . دیکری ، احوال عالمك هر جهتنده مشاهده اولنان ترقیاتك امور سیاسیه ده دخی صورت پذیر ظهور اولمسنه بناء قدیم مسلکمزی ترقیات جدیده‌یه توفیقا استکمال ایتمك مجبوریتنده در . شو اسبابه مبنی بر زماندنبرو ملکمزده لزوم اصلاحات حیاتی کورولدی » . . . . دیه اوزون بر مقدمه‌دن صوکره شویولده مقصوده کیرییور :

س : مجلس عمومی نه در ؟

ج : امت عثمانیه‌نك انتخابکرده‌لری اولان وکیللری طرفندن قوانین ونظامات دولتك حسن جریانه وترقیات مدنیه‌نك ایجاب ایتدیردیکی نظاماتك تصدیقنه وامور مالیه‌نك قاعده‌سنه موافق صورتله اداره‌سنه وهر درلو سفاهتك منعنه مأمور بر مجلسدر .

س: مجلس عمومی شرع شریفه واصول ادارهٔ قدیمه‌مزه مطابقمیدر .

---

(١) وقت غزته‌سنك ٣٥٧ نومروسی ١٥ تشرین اول سنه ١٨٧٦

ج : اوت مطابقدر . چونکه شرعا وعقلا بر شخصك محل صرفنی کوستره رك دیکرینه ویردیکی اقچه‌نك حسابنی صورمغه وکندوسنك اداره سنه دائر تعلیمات ونظامات تنظیمنه صلاحیت ویردیکی شخصك یاپدیغی بالمعاینه تصدیق وقبول وعندنده مقدس اولان قانونك اجراسنی سؤ استعمالدن وقایه ایتمکه حقی واردر. بو صورتده بر ملتك بطریق الاولی حقی اولمسی لازم کلیر . اصول قدیمه‌مز ایجابنجه وقتیله صنف علما بر نوع امنای امت نامنی اله رق بو وظیفه یی اجرا ایتدکلری کبی شمدی مجلس عمومی دخی او وظیفه یی ایفا ایده جکندن مجلس عمومی تشکیلی اصول قدیمه مزه مطابقدر .

س : بیان اولنان وظیفه نك اصول سابقه وجهله اجرا اولنمه یوبده بوصورتله ایفاسی نه دن اقتضا ایدییور . ؟

ج : مجلس عمومی تشکیلی ،، اصول سابقه نك اکمالیله تجدیدیدر . چونکه معلوم اولدیغی اوزره اسلامیتده علما ، خرستیانلرده اولدیغی کبی کسب امتیاز ایتمش بر صنف دکلدر . کافهٔ اسلامك حقوقده یکدیکرندن فرقی یوقدر . بناء علیه مبحوث عنه اولان وظیفه‌یی بر صنفه حصر ایتمکدن ایسه بتون امته تعمیم ایلمك عقله ونقله دها زیاده توافق ایدر. مجلس عمومی‌ده کی اعضالرك وظیفه لری تعیین قانه جغی وصورت صحیحه ده امت عثمانیه طرفندن توکیل اولنه‌جغی جهتله انتظام حالی موجب اولدیغی کبی حقانیته دخی موافقدر .

س : اشبو مجلس عمومیه یه خرستیان وطنداشلریمز دخی النه جقمیدر . ؟

ج : شبهه یوق البته آلنه جقدر .

س : بو حالده بعض کسانك بوکا اعتراض ایتملرینه نه دینور . ؟

ج : بو بابده اعتراضه محل یوقدر . مادامکه خرستیان وطنداشلریمز ده شرع شریف احکامنجه حقوقده نائل مساواتدر . امت اسلامیه‌نك ویردکلری اقچه‌نك حسابنی سؤاله واداره‌لرینه عائد قوانین ونظاماتك حسن جریاننه نظارته حقی اولدیغی حالده حقوقده مسلمانلر ایله مساوات اوزرینه بولنان خرستیانلرك دخی مجلس عمومیده بولنملری موافق حقانیتدر . »

وقت غزته سندن اختصاراً کتوردیکمز شو مقاله بر قاچ نقطه نظرندن شایان اهمیتدر . کوریلیورکه غایت مهم اولان قانون اساسی ماده سنده حقیله بی طرفانه بر فکر یورودلمشدر . بوندن ماعدا او زمان مطبوعاتنك سربستیتی دخی جالب نظر دقتدر . بو ماده یه موفقیت ایسه سکز اون آی دوام ایدن شو دور فترتده مطبوعاتك بویله سربست سوزه مالك اولمق ایچون بلافتور ابراز ایتدیکی غیرت نتیجه سی اولدیغی محققدر .

بو صورتله استانبولده قانون اساسی طرفدارلری چوق ایدی . مطبوعاتله مشغول بولونانلرله حکومت مأمورلرینك بر چوقی بو طرفده ایدی . واقعا موجود وکلا اراسنده مدحت پاشادن ماعدا کیمسه یوق ایدی . صدر اعظم محمد رشدی پاشا خیر خواه دولت ایدیسه‌ده قانون اساسی دکل،ساده بر اصلاحات طرفداری ایدی . صفوت وادهم پاشالر بی طرف ایدیلر . احمد وفیق پاشا ایسه (صره سی کلدیکی زمان مفصلا ایضاح اولونه جغی اوزره) ادارهٔ مشروطه علیهنده ایدی . مع هذا بونلرك اوقدر اهمیتلری اولمایوب اصل اوصره ده خاطری صاییلان وبربریله اوغراشان سرایلیلر ایله یالکز باشنه مدحت پاشا فرقه‌لری ایدی .

مدحت پاشانك وکلا میاننده معینی پك آز وضعیف اولدیغی حالده نامق کمال، ضیا ، رئوف ، اسماعیل بکلر وصوکره‌لری وزیرلق مسندینه قدر ارتقا ایدن حسن فهمی ، شاکر ، سعد الله ، کوسه رائف ، رفعت پاشالر کبی بر خیلی رجال وکنج مأمورلر قانون اساسی طرفدارلغیله مدحت پاشایه یاردمده غیرت کوسترلر ایدی . بونکله برابر قانون اساسینك علیهنده اولانلرده عموم سرای خلقی ایله ذکری سبقت ایدن سرای منتسبینی وکلا ، وبر ده سلطان عبد العزیز وعبد المجید دورلرنده سرای سایه سنده بیت المال مسلمینه بر طویوملق نظریله باقان واورتالغی یغما ایتمکده الیشان رجال حکومت وعلما دن بر کروه ایدی که بونلرك هپسی ، غالبه‌لقلی بر طرف تشکیل ایتمکده ایدی .

بو بریکیلر میاننده عبد الحمیدك مقصد خفی سنه واقف اوله‌رق وخنکاره

چاتمق ایچون ادارۂ مشروطه علیهنده سوز سویله یوب اورته‌لغی فساده ویرن برقاچ کمسه‌لر دخی وار ایدی . که اڭ مشهورلری قاضی عسکر محی الدین افندیدر . (۱)

بو ذات ، مشهور مرتکبلردن اولوب قانون اساسی علیهنده بولنمسی‌ده کندی افاده سنجه : « اکر مجلس مبعوثانده اعضالر هرشیئ آچیق سویله یه جك اولورسه اورته‌دن برشی قوپارمغه ممکن اولمه یه جغی » اسبابنه مبنی ایمش . بونلردن قاضی عسکر شریف افندی دخی انتریقه‌لی بر ذات اولوب مقام مشیخته کلمك آرزوسنده فقط بو مقام ، شیخ الاسلام خیر الله افندی طرفندن اشغال اولندیغنی کوره رك کندی فکرنجه قانون اساسی اورته لقدن قالقمازسه خیر الله افندی دخی باب مشیختدن عزل اولمـاز فکرینه بناءً ادارۂ مشروطه علیهنـده بولنمشدر . علمادن بشـقه اورته‌لغی ولوله یه ویران رجالدن دخی بر ایکی ذات وار ایدی . بونلرك برنجیسی رامز پاشا ویاخود اولزمان استانبول غزته‌لرینك افاده سنه کوره رامز آغا ایدی . کندیسی جاهل بر آدم اولوب بر مدت سلطان عبد المجید زماننده مابینده بولندقدنصوکره سلطان عبد العزیز وقتنده سرای‌دن مطرود اولوب عبد المجیدك اوغللری زماننده ینه سرایه صوقولمق هوسنده ایدی بو ذات محمود ندیم پاشانك قفاداری اولدیغنـدن احراره پك زیاده عداوتی وار ایدی . مابعا مجلس اجراآت اعضاسندن رضا بك نامنده بر حریف دخی قانون اساسی علیهنده سالف الذکر جاهللردن اولوب زنکینلکیله برابر تجارلر نزدنده ایی نفوذ صاحبی ایدی .

بونلرك ادارۂ مشروطه علیهنده قوللاندقلری لسان ، همان بر ایدی . « قانون اساسی کافر ایشیدر . برده مجلس مبعوثانده پك چوق خرستیان بولنه جغندن بونلر شرع شریفه مغایرقانونلر قویه جقدر . مثلا اسلام قاریلرینی آچیق کزدیرمك ایچون شمدیدن احرار اراسنده مذاکره اولنیورمش » وسائر بوکبی هذیانلری اهالی آراسنده سویلمکدن چکنمز وطبقات سفلیه یی

(۱) اس انقلاب « حقیقت » غزته سی ومطبوعات سائره

اولدقجه غلیانه کتورمکده ایدیلر .

مع هذا سلطان عبد الحمید ، اوصره ده قوتك مشروطه طرفدارلرنده اولدیغنی کوروب بونلرله بوزوشمقدن چکنیر ایدی . بونك ایچون فرقهٔ احراره قارشو آچیقدن تعرض دکل ، خط همایوندنطولایی مکدر ومأیوس بر حالده بولونان مدحت پاشانك کوکلنی المق ایچون تملق ایدردی . خط همایونی نشر ایتدکدنصوکره بیله پاشایه برقاچ کره سلام کوندردیکی کبی پاشانك قلمه آلوب تقدیم ایتدیکی قانون اساسی لایحه‌سنه دائر خنکارکندی الیله یازدیغی شومکتوبی مدحت پاشایه کوندرمشدر .

«وزیر صداقتسمیرم مدحت پاشا (١) »

« من غیر رسم حضورمزه تقدیم ایتدیککز قانون اساسی منظورمز اولدی . بونك احکام شامله سنده اصول واستعداد مملکته موافق اولمیان شیلر کورلمشدر . افکارمز مملکتك تأمین استقبالنه کفالت ایده جك بر ادارهٔ صحیحه وضعنه مصروف اولدیغندن بو بابده ابراز اولنه‌جق مساعی باعث تقدیرمز اولور . قالدی که اتخاذ اولنه‌جق تنظیمات جدیده ده تبعه‌مزك احتیاجاتنك حقوق حکومتله تألیفی دخی اعز مقاصد مزدر . بنابرین لایحهٔ مذکوره خواص وکلامز بیننده بالتذکر اساس مذکوره کوره تعدیل اولنمق مطلوبم اولدیغنی بالتبلیغ سلاممله صدر اعظممزه افاده واشبو امرمزی دخی ارائه ایده سکز . هر حالده امر ومقصدمزه کوره آثار رویتمندی ابراز ایلمکز حمیت مسلمه کزدن مأمول واشعار مزك صدر اعظممزله بینکز ده مکتوم قالمسی مطلوبدر . »

عبد الحمید

سلطان حمید بو مکتوب خصوصی‌سیله دخی شبهه‌سز مدحت پاشا ایله اولان ارتباطنی کسمك ایسته‌مه‌یوردی . صکره کلن احوال مجبره ایسه پاشای مشارالیهه ارزوی شاهانه‌سنك خلافنده‌دها زیاده التفات ایتدیرمکه مجبور ایتدیکه بو احوال مجبره نك نه دن عبارت اولدیغنی کله جك فصلده ایضاح ایده جکز .

---

(١) مدحت پاشانك حیات سیاسیه سی ١٠٠

دوردنجی فصل

صرب ایشلری ودیکر وقایع مهمه

صربیه ایله عقد اولان متارکه ــ مصالحه مذاکره‌سی ــ تجدید حرب ــ صربیه‌نك بر دها مغلوبیتی ــ روس امپراطورینك باب عالی‌یه ویردیکی اولتیماتوم ــ باب عالینك بو اولتیماتومی بالضرور قبولی ــ بو هنکامده اوروپا احوال عمومیه‌سی ــ انکلتره باش وکیلی وروس امپراطورینك تهدید آمیز نطقلری ــ قونفرانس مسئله سی ــ استانبول احوالی ــ سرایده تبدل افکار ــ قانون اساسی تدقیق مجلسی ــ قونفرانس مرخصلرینك استانبوله ورودلری ــ مدحت پاشانك صدارته تعیینی .

استانبولده سرای ایله قانون اساسی طرفدارلری بیننده ، کچنکی فصلده بیان اولوندیغی وجهله شــدتلی معارضه‌لر وقوعه کلمکده ایکن داخلی محاربه‌لرده ودولتك خارج ایله اولان مناسباتنده احوال سیاسیه ، جدیت کسب ایده رك بو حال ، مرکز حکومتك ایشلرینه دخی لا ینقطع تأثیر ایتمکدن کری طورمیه‌جغی روش احوالدن اکلاشلیوردی . سلطان مراد دوری نهایتلرنده ، صربیه ایله اون بش کونلك متارکه عقد اولندیغی یوقاورده سویلمش ایدك . فقط آتیا ذکر اولنه جق وقایع مهمه حقنده بر فکر تام ایدنمك ایچون شو متارکه نك نه کبی احوالده عقد اولندیغنی بیلمکلکمز لازمدر .

صربلیلر ، تا محاربه نك ایلك کونلرنده ترکیه ایله باشه چیقامیه‌جغنی اکلار

اكلاماز اوروپا دولتلرينه غير رسمى مراجعت ايدرك مخابرات صلحيه يه تشبث ايتمش ايدى . شوقدركه هر محاربه ده مغلوب اولدقجه توسط رجاسنى دخى زياده لشدرمكده ايدى . نهايت آغستوس ابتداسنده اوردولرى فنا حالده مغلوب وعثمانليلرك مشهور الكساناج قلعه سنى صارمقده اولديغى كوره رك اغستوسك اون ايكيسنده پرنس ميلان ، بلغرادده بولنان حكومات معظمه قونسولوسلرينى قوناغنه طوپلايه رق صلح ايچون توسطلرينى رسما رجا ايتدى . بونلر دخى حكومات متبوعه لرينه كيفيت حالى خبر ويرديلر . دول معظمه دن هر بريسيده استانبولده كندى سفيرينه باب عالى يه مراجعت ايتمك امرلرينى ويرمش اولدقلرى جهتله استانبول سفيرلرى انكليز سفارتخانه سنده طوپلانه رق مطالبهٔ صلح ايچون باب عالى يه كوندرمك اوزره متفقا بر نوطه تنظيم وفقط شمديلك بر متاركه عقد ايدلمه سنى حكومت عثمانيه دن رجا ايتديلر . باب عالى بو نوطه يه زمانمزده متاركه يه لزوم اولميوب تلغراف واسطه سيله صلحا هر ماده سنى طوغريدن طوغرى يه وسريعا مذاكره ومخابره ايتمك ممكن اولديغى جوابنى ويردى . سفرانك اكثريسى بو جوابى ، رد قطعى صايديلرسه ده انكلتره سفيرى تكرار باب عالى يه مراجعت ايدرك شرائط صلح نه دن عبارت اوله بيله جكنى اكلامق ايستديكندن اغستوسك اوتوز برنجى كونى باب عالى ده طوپلانان مجلس وكلا وسائر رجال ، مسئلهٔ مذكوره يى اوزون اوزادى يه مذاكره ايتدكدن صكره مواد آتيه يه قرار ويرديلر . (١)

اولا صربستان امارتنده بولونه جق ذاتك خنكاره عرض عبوديت ضمننده در سعادته كلمه سى .

ثانيا صربيه ده موجود درت قلعه نك ابديا عساكر شاهانه ايله اشغال ايدلمه سى

ثالثا صربيه قوهٔ حربيه سنى اون بيك نفردن زياده بولونديرمامسى .

رابعا دار الحربده بولنان جمله استحكاماتك هدم اولونمه سى .

---

(1) La gurre russe - Turque.

خامسا تضمينات حربيه نك اعطاسى وصربيه ، دفعة اعطاسنه مقتدر دكلسه بو تضميناتك ويركوى قديمه يه ضم ايدلمه سى .

سادسا بلغراد ونيشـه منتهى اولان دمير يوللرينك انشاسى دولت عليه مأمورلرى وياخود بر عثمانلى قومپانيه‌سى معرفتيله انشا واداره ايتديرمكه حكومت سنيه نك حق وصلاحيتى .

باب عالى بو قرارى سفيرلره تقديم ايتدى . واونلر طرفندن تكرار متاركه طلب اولنديغندن باب عالى بو دفعه راضى اولوب ايلولك يكرمى بشنه قدر برمتاركه يى قبول ايلدى .

اثناى متاركه ده صربيه كندى قوتلرينك تقويه‌سنه فوق العاده اهتمام ويردى . ومتاركه شرائطنى اخـلال ايده‌جك بر قاچ حركتده بولنديلرسه ده عثمانليلر الديرماديلر . سفيرلره تقديم اولنان صلح شرائطنه كلنجه ، بوصلح حقنده دول معظمه جمله شرائطى اغر كوروب بو صلحه ديكر مسائلى دخى ربط ايده‌رك صربيه‌ده محاربه دن اولكى حالك ابقاسى ، بوسنه وهرسكه اوتونومى يعنى مختاريت اداره امتيازنك اعطاسى وبلغارستان ايچون‌ده بر نوع مختاريت اداره ويرلمه سى خصوصنده اصرار ايتديلر .

صربيه حكومتى وپرنس ميلان، دول معظمه نك باب عاليدن طلب ايتديكى شو مصالحه يى طويار طويماز سوينجلرندن چيلديره‌رق انكلتره نك شو صره ده تكليف ايتديكى بر ماده يه يعنى متاركه نك دها بر مـدت تمديدينه دخى راضى اولميوب در حال حركات خصمانه‌يه باشلادى . (١) صربليلرك بو حركتندن انكلتره حكومتنك زياده سيله جانى صيقيله رق بلغراد ده‌كى قونسلوسى واسطه‌سيله امارتى فنا حالده تكدير ايتديسه‌ده پرنس ميلان الديرمه‌يه رق محاربه‌يى كمال حرارتله باشلادى .

شو صورتله باب عالينـك سفيرلرله اولان مخابره‌سى منقطع اولدى . صربليلرك حركتى ، استانبولى دخى فنا حالده صيقديغندن بورادن سردار

---

(١) اس انقلاب وسائر اوروپا مطبوعاتى

عبد الکریم پاشایه نه صورتله اولورسه اولسون آز بر مدت ظرفنده صربلیلری ازمك لازم اولدیغی بیلدیرلدی . عثمانلی دلاورلری یکیدن تعرضه باشلادیلر .

صربلیلرك بو دفعه ده کی مقاومتلری غایت جدی ایدی . ذاتا متارکه دن بالاستفاده صرب اوردو سنده کلیتلی مقدارده بولونان روس مهندسلری ، دار الحربده‌کی آلکسناج وبونك آرقه سنـده بولونان مشهور (دلغراد) قلعه لرینی متـین بر صورتده مدافعه حالنه قویمشلر ایدی که او زمانده بو قلعه‌لری کورن کرك روس وکرکسه اوروپا ضابطلری بونلری قولایلقله ضبط ایتمك ممکن اوله‌مایه‌جغنه قانع ایدیلر . ذاتا صربلیلرك ده ایکنجی دفعه محاربه یه استعجال ایتمه‌لری بو فکر وامیده مبنی ایدی .

محاربه اچیلیر آچیلماز عبد الکریم پاشا ، صاغه احمد ایوب پاشا یی ، صوله سلیمان پاشایی سوق ایده رك مرکزده کندیسی بولندیغی حالده ایکی قلعه‌یی ده تضییقه باشلادی . ایلولك اون التنجی ، اون سکزنجی کونلری صربلیلر ، کلیتلی تلفات ویره رك فناحالده صیقشدیرلمشدی . بر ایکی هفته صکره درت بش کون متمادی بر صورتده دوام ایدن محاربه لرده (بو محاربه‌لر جونبس محاربه لری نامیله مشهوردر) صربلیلر کلیا مغلوب وارتق آلکسناج قلعه سنی ترکله کیروده بولنان (دلغراد) قلعه سنـه قاچدیلر . اوکونلرده عثمان پاشا دخی زایچار قصبه‌سنی ضبط ایتدیکدن صکره صربیه نك ایچرولرینه طوغرو ایلرولمکده ایدی .

صربلیلر ، بو دلغراد قلعه سنده بر مدت مقاومت ایتمك امیدنده ایدیلر - سه‌ده عبد الکریم پاشا ، وقت غائب ایتمکسزین بالهجوم تشرین اولك نهایتلرنده بو قلعه یی دخی ضبط ایتدی . بوندن صکره صربیه نك پای تختی بولونان بلغراد شهرك یولی آچیلدی ، که او یولده ترکلری جزئی بر زمان ایچون بیـله دوردیره‌جق بر مانع یوق ایدی . صربیه اردوسی کاملا محو اولمش کیتمش ایدی (۱)

(۱) La gurre russe - Turque. وسائره

پرنس میلان ، آرتق بو دفعه ده کی مغلوبیت قطعی اولدیغنی وبلغراده عثمانلیلرك بو کون یارین کلمه‌لری مأمول بولندیغنی یقینا بیلدیکی جهتله ودیکر طرفدن اوروپا حکومتلرینـه دخی مراجعت یوزی اولمدیغندن طوغریدن طوغری‌یه روس امپراطورینه مراجعت ایتمکه قرار ویردی . بناء علیه دلغراد قلعه‌سی عثمانلیلرك اللرینه دوشدیکی کیجه، عجله بر تلغراف تنظیم وبو تلغرافده : « صربیه یی قورتارمق ایچون بر الله ، برده سزدن بشقه کیمسه م یوقدر » . کبی غایت نیازشلی سوزلر استعمال ایتمکدن چکنمدی . امپراطور الکساندر ، صربیه دار الحربنده عثمانلی اوردوسنی طوردیرمق ایچون اغناتیفـه تلغراف چکه‌رك باب عالی یه سریعا بر اولتیماتوم کوندرمسنی امر ایتدی .

ژه‌نرال اغناتیف ، امپراطورك بو تلغرافنی المزدن بر قاچ کون اول پترسبورغدن استانبوله کلمش ایدی . بو ذات سلطان عبد الحمیدك جلوسنده دخی استانبولده یوق ایدی . کندی حکومتنه شرق ایشلری حقنده مفصل معلومات ویرمك اوزره پترسبورغه حرکت ایتمش ایدی . اوراده ایکن صربیه ایشلری فنا بررنك الدیغنی کوره رك سریعا استانبوله کلمش وکلیر کلماز باب عالی یه بر نوطه کونده‌ره‌رك بلغارستان . وبوسنه یه مختاریت اداره‌سی ویرلمه‌سنی طلب ایتمش ایدی . باب عالی ، بو نوطه یه جواب ویرمکه بیله تنزل ایتمه مش ، اغناتیف دخی فنا حالده قیزمش ایدی .

سفیر جنابلری، امپراطورینك تلغرافنی الیر الماز تشرین اول اوتوز بر تاریخلی باب عالی یه شو اولتی ماتومی کوندردی .

« خارجیه ناظری دولتلو صفوت پاشا حضرتلرینه »

« محرر امضا شو تبلیغاتی اجرایه مأموردر . بعض ایالات شاهانه ده بر سنه دنبری ظهوره کلوب صربیه وقره‌طاغ ایله محاربه یی انتاج ایدن وقوعاته روسیه دولتی نظر بیقیدی ایله باقه مز . روسیه ملتی روابط عدیده واحوال ماضیه ایله بلقان خرستیان اهالیسنه مربوط اولدیغی جهتله وقوعات مذکوره روسیه ملتنجه بیوك تأثیر حاصل ایلمشدر . »

«امپراطور حضرتلری، تبعه‌سنك شو میل ومحبتنه اشتراك ایدرك دول‌معظمه ایله متفق اولدیغی حالده صلح وآسایشك اعاده سنه چالشمشلردر . چونكه دول ضامنه صربیه وقره طاغده محاربه دن اولكی حالك ابقاسی ماده سنی مصالحه یه وسیله اتخاذلرنده اتفاق ایلمش اولدقلرندن عساكر شاهانه نك اجرا ایلدكلری حركات عسكریه بیهوده یره قان دوكمكدن عبارت قالیور . هله بو كونلرده دوكیلان قانلر انسانیته طوقونور مرتبه‌لره كلمش اولدیغی حالده ینه برنتیجه یی منتج اوله مدیغندن متبوع مفخمم امپراطور حضرتلری مدت جزئیه ایچون بر متاركه عقدی ضمننده جریان ایدن مكالماتك آغر كیتمسیله بو حالك بر مدت دها دوامنه مساعده ایده‌مز . ایمدی محرر امضا، اشبو نوطه‌نك وقت تبلیغندن اعتبارا ایكی دفعه ده یكرمی درت ساعت ظرفنده بلا قید ولا شرط التی هفته دن ایكی آیه قدر حكمی بتون محاربینه شامل اولمق اوزره بر متاركهٔ حقیقیه عقد اولنمه‌یوبده اوردوی همایون قوماندانلرینه دخی حركات عسكریه‌نك در حال تعطیلی ضمننده امر قطعی ویرلمزسه بتون اعضای سفارت ایله در سعادتی ترك ایده جكنی امپراطور نامنه اوله رق باب عالی یه بیان ایدر وبو وسیله ایله احترامات فائقه سنی تجدید تأميناتنه ابتدار ایلر (١)»

روسیه سفیری
ژه‌نه رال
اغناتیف

باب عالی ، بو اولتی ماتومی آلدیغنده پك بیوك تلاشه دوشدی . حقیقت حالده ده احوال تهلكه لی ایدی. چونكه اولتی ماتوم رد اولندیغی زمان روسیه‌نك درحال اعلان حرب ایتمسی ملحوظ ایدی . حالبوكه شوهنكامده روسیه ایله متصل حدود ده همان هیچ بر قوهٔ عثمانیه یوق ایدی . دیكر طرفدن تا بوسنه عصیانی زماندنبری روسلر ، یاواش یاواش كرك اناطول وكركسه طونه نك اوته طرفنده

(١) مطبوعات محلیه واجنبیه

ایپی قوت جمع ایتمش وبوندنطولایی ژه نه رال اغناتیف اویله آنسزین اولتی ماتوم کوندرمکه جسارت ایتمش ایدی .

مع هذا اولتیماتوم ایچون برشی یاپمق لازم اولدیغندن خارجیه ناظری صفوت پاشا ، باب عالیدن الدیغی امر اوزرینه انکلیز وفرانسز سفیرلریله کورشدکدن صکره طلب اولنان متارکه یی التی هفتــه دکل التی ماهه تمدیدینی اغناتیفه تکلیف ایتدیسه ده بریکی قبول ایتمه یرك وقوعه کلن برچوق مذاکراتدن صکره اول امرده التی هفته مدتله متارکه وفقط مؤخرا کوریله جك لزوم اوزرینه بر دها التی هفته ونهایت برده ایکی آی مدت ضم اولنمسنه قرار ویرلدی . متارکه یه قره طاغ دخی داخل اولدیغی جهتله اونك ده تعطیل حرکت ایتمسی ایچون ژه نه رال اغناتیف طرفندن باتلغراف پرنسه بیلدیرلدی . (١)

مختصرا بیان ایتدیکمز شو وقائع متنوعه دن دولت علیه نك بو هنکامده دوچار اولدیغی احوالك نه قدر مشکل اولدیغی البته اکلاشلمشدر . داخلده ایکی بیوك محاربه ومتنوع ولایتلرده عصیان ، خارجده التی حکومتك بردن تسلطی وخصوصا هر دقیقه ده محاربه آچمق ایچون فرصت بکلیان روسیا حکومتی ؛ یالکز استانبول اهالیسی دکل ، شو زمانده عموم ملت اسلامیه یی دهشتلر ایچنده براقمقده ایدی . ایش او درجه فنا ایدی که اوروپا حکومتلری اره سنده دولت علیه یه بر درجه خیر خواه بولنان انکلتره حکومتی بزه معاونت ایتمك ارزوسنده بولندیغی حالده اجراسندن عاجز قالمش ایدی . اورا افکار عمومیــه سی کندی حکومتنك سربست حرکت ایتمه سنه مانع اولمقده ایدی . فرنسا دخی اوقدر بزم علیهمزده دکل ایدیسه ده جمهوریت اعلان ایدیله لیدنبری بو حکومت ، کندیسنه طوغریدن طوغری یه عائد ایشلرده دکلسه یی طرفلغی التزام ایدر ویالکز عمومی مذاکره لرده بولنور ایدی. المانیا ایسه، شو هنکامده روسلری التزام ایدیوردی. چونکه صوکره لری اکلاشــلدیغی اوزره روسیایی دائمــا شرق ایشلریله مشغول ایتمك جهتنی سیاستنه موافق بولییوردی . نمسا ، بزه میال ایدیسه ده المانیایه باغلی

---

(١) اولوقت روسیاده نشر اولنان جرائد یومیه ودیکر اثر لر .

اولدیغندن بزی التزام ایتمکدن عاجز ایدی. والحاصل اورته ده بر انکلتره قالمش واوده ممکن اولان شیئ یاپیوردی. اغناتیف باب عالی یه مذکور اولتی ماتومی تقدیم ایتدیکی زمان، روسلرك بویله قطعی حرکتنی کندی نفوذنه موافق کورمه یوب درحال بحر سفید دونانماسنه چناق قلعه یه طوغرو حرکت ایتمه سی ایچون امر ویردی. اوکونلرده لوندره ده ویریلان بر ضیافتده انکلتره باش وکیلی بولنان لورد بیقونسفلید سویلدیکی سیاسی نطقنده سرد بر لسان قوللانه رق روسیایی تهدید ایتدی. بو نطقك نهایتنده لورد جنابلری: « محاربه اوله بیلیر. فقط سزی تأمین ایدرم که محاربه یه بزم وطن کبی حاضرلانمش هیچ بر حکومت یوقدر. » دیمشدر. (١)

لورد بیقونسفلید ك بو نطقی تلغرافله هر طرفه نشر اولونجه. اوروپا سیاسی عالملرنده اوکونلرده پك بیوك خلجانی موجب اولدی. خصوصا روسیاده بو نطق پك فنا تأثیر ایدرك عادتا کندیلری ایچون بر تهدید مقامنده تلقی اولوندی. اوکونلرده سیاحتله موسقوه شهرینه کلمش اولان امپراطور علکساندر کندیسنی استقبال ایچون کلان زادکانه سویلدیکی نطقنده « اکر قرداشلریمز بولنان وبلقانده یاشایان اسلاو ملتلری ایچون اوروپا حکومتلریله متفقا حرکت ایدوب بر شی یاپه مازسه م امین اولکزکه بن یالکز باشمه حرکت ایده جکم. ایشته بو زمانده سزده بنمله برابر بولنه جغکزدن امینم » دیه سویلدی (٢)

ایشته بو صورتله اوروپا حکومتلری دخی بزم داخلی احوالمزدن طولایی بر بریله چکشمکده ایدی. مع هذا ارالرنده مذاکرات ومخابرات دخی اکسیك دکل ایدی. نهایت اغناتیفك اولتی ماتومندن برقاچ کون صکره ارالرنده بلقان ایشلرینه بر نتیجه ویرمك اوزره استانبولده بر قونفرانس یاپلمه سنه قرار ویردیلرکه بوقونفرانسده هر حکومتدن ایکیشر اعضا واعضالرك بریسی حکومتك بوراده بولنان سفیری اوله جق ایدی.

(1) La question d'Orient. Ad. Driault

(2) La duestion d'Orient Adonard Drianlt

عموم حکومتلر، بو قراری باب عالی‌یه تبلیغ ایچون انکلتره حکومتنی مأمور ایتدیلرکه حکومت مذکوره نك درسعادت سفیری بولنان (سیر هنری الیوت) شو خصوصده باب عالی‌یه کوندردیکی نوطه ده مسائل حاضره یه بین الدول بر چاره بولمق ایچون استانبولده قونفرانس تشکیلنه قرار ویرلدیکندن بوکا موافقت ایتمه‌سنی رجا ایتدی.

باب عالی‌ده بالضرور بو تکلیفی قبول ایتدی.

ایشته یوقاریده سویلدیکمز خط همایونك نشرندن صکره استانبولده قانون اساسی حقنده وقوعه کلن مجادله‌لر، دولت علیه‌نك خارجاً دخی پك بیوك بر تضییقده بولندیغی بر زمانه تصادف ایتدی. شو ایکی مسئله‌نك بر بریله اولان ارتباطی پك اشکار ایدی. دولت، بو زمانده پك بیوك تهلکه ده بولنیوردی. بوتهلکه‌یی دفع ایتمك ایچون بر چاره ارامق لازم ایدی. اوروپالیلرك بوسنه وبلغارستان ایچون طلب ایتدیکی مختاریت اداره‌سنی قبول ایتمك ممکن دکل ایدی. اولوقت عموم ملت عثمانیه‌نك افکاری بومرکزده ایدی. رد ایتمك دخی تهلکه‌لی ایدی. فقط هیچ اولمازسه رد ایدلدیکی زمان اوروپا حکومتلرینك بر قسمنی اولسون بزم طرفمزده چکمك ایچون اونلره قارشو بر اصلاحات کوسترمك لازم ایدی. بو اصلاحات ایسه مدحت پاشا واحرارك ایلرویه سوردیکی قانون اساسی مسئله‌سی ایدی. مدحت پاشا، ادارهٔ مشروطه‌یی سلطان عبد الحمیده قبول ایتدیرمك ایچون بو فکری دخی ایلرویه سورمش ایدی. (۱) خنکارك بو خصوصه لایق وجهله عقلی ایردیکندن واوروپالیلری بسبتون صووتمق کندی شخصی ایچون دخی تهلکه‌لی اولمق ملاحظه‌سنی دوشونه‌رك قانون اساسی‌یی اعلان ایتمکدن بشقه چارهٔ خلاص اولمدیغنه قناعت حاصل ایتمش ایدی. خصوصا شو قونفرانس مسئله‌سی اورته‌یه چیقار چیقماز، عموم وکلا بالخاصه صدر اعظم محمد رشدی، احمد وفیق، ادهم، صفوت پاشالر وحتی سرای طاقمندن بولنان

---

(۱) مدحت پاشانك مابین باشی کتابتنه مکتوبی. مدحت پاشانك حیات سیاسیه، نام اثر.

داماد محمود ورديف پاشالر دخی بو فكری التزام ایتمكه باشلاديلر .

مدحت پاشا، بونلرك وبالخاصه خنكارك، قانون اساسی يی قبوله هيچده ميللری اولميوب چاره سزلقدن طولايی بوطرفه ميل ايتدكلرينی پك اعلا بيليردی . فقط بوندن ده ممنون ايدی . چونكه ايلروده دخی خنكاری قانون اساسی محافظه‌سنه اجبار ايتمك نيتنی بسليوردی . هرنه ايسه شمديلك خنكار قانون اساسی‌نك اعلاننه قطعيا قرار ويردی .

ارتق بو مسئله حقنده‌كی مذاكرات پك چوق ايلرويه كيتدی . او اثناده بتون استانبولده سر مايۀ بحث ومقال بالطبع بو مسئله ايدی . خنكار قبول ايتديكدن صكره قانون اساسينك عليهنده بولنانلر بيله سس چيقار مديلر. حتی قانون عليهنده بولنان علمادن قاضی عسكر كورجی شريف ومحی الدين افنديلر وامرادن رامز پاشا ورضا بك بوهنكامده خنكارك اراده‌سيله اناطولی وسائر محللره نفی اولنديلر. خنكار ، بونی فرقۀ احراره يارانمق ايچون ياپمش ايدی . فی الحقيقه مشار اليهم نفی اولونجه فرقۀ احرار دن بولنان طلبه ومدرسين طرفندن تقديم ايديلان تشكرنامه‌لردن خنكارك زياده سيله جانی صيقلمش ايسه ده ظاهرا بيان ممنونيتله مقابله ايتمش ايدی .

بو اثناده هيئت مخصوصه ده قانون اساسی مذاكره‌سی بر از آغر كيديوردی. بو هيئت ، وكلای نخام ، صدور عظام . علمای بنام ، رجال دولت وبرقاچ عسكری امراسندن مرتب ايدی . هيئت مذكوره ايلولك يكرمی دردنده باب عاليده طوپلانه‌رق بر مجلس عمومی واوروپانك بعض مملكتلرنده اولديغی كبی (سناتو) شكلنده بر ديوان سلطنت وبونك فوقنده بر ده ديكر بر مجلس تشكيلنه قرار ويردی . (١) اوچ درت كون صكره ايلولك يكرمی بشنده هيئت رئيسی تعيين اولنان مدحت پاشانك رياستنده . بر نظامنامۀ اساسی مذاكره ايدلدی‌كه ، بوكا دائر اوكونلرده استانبول جرائد يوميه‌سی پك چوق حوادث نشر ايتمشدر .

استانبول قانون اساسی ايشلريله مشغول ايكن بو راده طوپلانه جغنی اولجه

(١) بصيرت ، حقيقت ، وقت غزته‌لری

سویلدیکمز قونفرانسه حکومتلر طرفندن تعیین اولنان اعضالر بی دربی ورود ایتمکده ایدی . بو اعضالرك اکثریسی او وقت عالم سیاستده شهرت قزانمش ذوات ایدی که انکلترا مرخصلغیله مشهور مارکی سالیسبوری اومیانده ایدی .

اعضالر ، استانبوله کلدکلری زمان عثمانلی وکلاسی طرفندن فوق العاده حرمتله استقبال وقبول اولندیلر . مرخصلرك یانلرنده قاریلری دخی وار ایدی . که بو ماداملرده ، پك چوق قوناقلرده عثمانلی کبار حرملری طرفندن حرمت ورعایت کورمشلر وشرق اصولنجه ضیافتلرده بولنمشلردی .

قونفرانس اعضالری استانبوله جمع اولمقده ایکن سلطان عبد الحمید ، مراتب دولتك اك یوکسك مقامنده بر تبدیل اجرا ایتدی . یعنی صدر اعظم بولنان محمد رشدی پاشایی عزل ویرینه مدحت پاشایی کتیروب نصب ایتدی . وبونك اصل اسبابنی قارئلرمزه لایق وجهله اکلاتمق ایچون براز ایضاحه احتیاج واردر .

سلطان عبدالعزیز خلعندن برآز اول باش کوسترن عثمانلی احرار فرقه‌سی ، خصوصیله مدحت پاشانك اصلاح دولت ایچون کوستردیکی نیت خالصانه‌سی ، وبونکله برابر طونه وبغداد ولایتلری اصلاحاتنده ابراز ایتدیکی اقتدار ومهارت ، اوته‌دنبری علیهمزده بولنان اوروپا افکار عمومیه‌سنی قسماً طوردیرمش ایدی . بو اثناده مدحت پاشانك مسلك وشخصنه میل ومحبت ایدن اوروپالی از دکل ایدی . بالخاصه فرانسا وانکلتره‌ده برچوق رجال حکومتله قسماً افکار عمومیه ، مدحت پاشایه فوق‌العاده میال ومتوجه بولنور ایدی . حتی بونلر ، اوروپا حکومتلرینك شرق ایشلری ایچون قونفرانسلر تشکیلنه لزوم کورمیوب مدحت پاشانك قانون اساسیسی موافق بر صورتده تطبیق اولنورسه دولت علیه اصلاح اولور وبناء علیه تابعیتنده بولنان خرستیانلرك ده مختاریتله اداره‌لرینه احتیاج قالماز اعتقادنده ایدیلر .

اوروپا افکار عمومیه‌سنك شو قسمی ، شبهه‌سز بزه مساعد ایدی . فقط بوندن لایق وجهله استفاده ایتمك ایچون اورا افکار عمومیه سنك امنیتنی کسب ایتمش بر ذاتك ریاست اداره‌یه کیرملسی لازم ایدی . شو خصوصی ، ذات شاهانه‌یه

هر طرفدن نصيحت وارائه ايدلمكده ايدى . حتى قونفرانسـك استانبولده تجمع ايده جكى تقرر ايتديكى زمان ، مدحت پاشايه ذره قدر محبتلرى بولنمايان وكلا دخى اورته ده كى تهلكه دفع اولونجه بو ذاتى صـدر اعظم ايتمكدن بشقه چاره اولمديغنى خنكاره عرض ايتمكده ايديلر . خنكارك ده بو ايشـه يواش يواش عقلى ياتمغه باشلامش . وفقط مدحت پاشانك بو ايامده كرك داخـل وكركسه خارجده قازانديغى شهرت ، كنديسنى اوركوديپوردى . وبرده ذات شاهانه نك فكرنجه پاشاى مشار اليه بركره مقام صدارته كچوب قانون اساسى‌يى دخى وضعنه موفق اولورسه بو ذاتك كسب ايده جكى نفوذ ، هم ذات شاهانه‌نك حقوقنـه دوقونه‌جق وهمده ايجاب ايدرسه كنديسنى بو مقامدن دوشورمكه دخى مشكلات عظيمه توليدينه خدمت ايده‌جك . خنكارك فكرى بو مركزده ايدى . فقط الك صكره برشى ياپمق لازم اولديغندن شو ماده حقنده سراى طاقمى اراسنده بر قاچ دفعه كيزلى مذاكره اولنـدقدنصكره مدحت پاشانك صدارته كتورلمسنه قرار ويرلدى . چونكه بونلرك فكرى ، اول امرده اورته ده بولونان قونفرانس مسئله‌سنى قولايلقله دفع ايتمك وصكرده مدحت پاشانك چاره‌سنه باقمق ايدى...

بشنجی فصل

مدحت پاشانك صدارتی

مدحت پاشانك صـدارتی — بو صـدارت حقنده انكلتره سـفیرینك بر مكتوبی ـ پاشای مشار الیه حقنده بسمارقلك برسوزی . ـ ینه قانون اساسی مذاكره‌سی . ـ صوك اجتماع ـ صربیه وقره طاغ مسئله‌لری . ـ بلغارستان حقنده بر تدبیر . ـ قانون اساسی اعلانی ـ باب عالی‌ده وقوعه كلن الای رسمی . ـ قونفرانسك ایلك اجتماعی . ـ استانبولده سرور . ـ

صدر اعظم محمد رشدی پاشا ، خنـكار طرفندن كوستریلان بر ممنونیتسزلق اوزرینه ایشدن چكیلمه دی . بالعكس خنـكار كندیسندن ممنون ایدی . حتی مقام صدارتدن انفصالنده كندیسنه مجوهر بر كیسه دخی اهدا ایتدی . اساسا عزلنی موجب اولان ماده ، بو اثناده مركز حكومتده كی ایشلرك غایت قاریشق بر حالده بولنمسی وشو زمانده اورته ده بولنان قانون اساسی وقونفرانس مسـئله لرندنطولایی مقام صدارته فوق العاده ماهر وصاحب اقتدار بر ذاتك كتورلمسنه احتیاج شـدید حس اولنمسیدر . بر روایتـده صـدر اسبق بالذات شو خصوصی خنـكاره عرض ایدرك مدحت پاشانك شو زمانده صدارته كجمسی ، اك موافق بر تدبیر اوله‌جغنی بیان ایتمش وبونك اوزرینه خنـكارك ترددی بر طرف اوله رق مدحت پاشا صدارته كتورلمشدر .

بو یكی صدر اعظمك زماننده وقوعه كلن احوالی بالطبع صره سیله ایضاح ایده جكز . فقط شو هنكامده تبدل صدارتك هرطرفده نه صورتله تلقی ایدلدیكنه دائر شوارده قارئلرمزه بر از معلومات ویره لم :

دیه بیلرزکه مدحت پاشانك صدارته کلسی ، عادتا اورتالغی صارصدی . شوصره‌ده یالکز ممالك محروسه‌ده بولنان اهالی دکل ، دیکر متنوع قطعات اسلامیه‌ده بولونانلر دخی مرکز خلافت ایچون غایت قورقونج بولنان شو شرق مسئله‌سی قاریشیقلغنده پاشای مشار الیه حضرتلرینك مقام اقتداره کلسنی جان وکوکلدن ارزو ایدییورلردی . چونکه بو ذاتك مهارت فوق العاده سنه امنیتلری وار ایدی . حتی دینیله‌بیلرکه ممالك محروسه نك خارجنده بولنان مسلمانلرك ، مدحت پاشایه محبتلری عثمانلیلردن زیاده ایدی . بو احوال دخی طبیعی ایدی . چونکه یوقارووده سویله‌دیکمز اوزره او زمان کرك استانبولده وکرکسه ولایتلرده احرارك مسلکلرینه مخالف پك چوق فرقه لر وار ایدی . بو نلر . منافع خصوصیه لرند نطولایی مدحت پاشانك شخصینی وبو ذاتك اصلاح دولت ایچون موقع اجرایه کتورمکه لزوم کوردیکی ادارهٔ مشروطه یی ایسته‌مزلر ایدی . حالبوکه ممالك محروسه نك خارجنده ودیکر حکومتلرك تحت اداره لرنده بولنان اقوام اسلامیه نك منور الافکار طاقمی ، بو دورده مرکز خلافتك دوچار اولدیغی احوال مؤسفه حقنده بی طرفانه فکر یوریته بیلییورلردی . چونکه بونلر ، ممالك محروسه مطبوعاتندن دها زیاده سربست فکر بیانه مالك اولان مطبوعاتی مطالعه ایدر ودولت علیه‌نك دوشمنلری اولان ملتلرك افکاریله دائما الفت وانسیتده بولنیورلردی . بالخاصه بو زمانده قفقازیه مسلمانلری ، مدحت پاشانك مفتونلری ایدی . چونکه بونلر ، روسیه کبی زورلی بر دوشمنه پاشانك نه صورتله مقاومت کوستردیکنی ، پرنس غوچارقوف وژه‌نه‌رال اغناتیف کبی غایت ماهر سیاسیونی برشی یاپمقدن عاجز بر حاله کتوردیکنی بو اثناده نشر اولنان روس عزته‌لرندن اکلایور لردی . بوندن طولایی اقوام اسلامیه ، مدحت پاشانك صدارته کلدیکنی طویار طویماز بربرلرینی تبریك وارتق شو مسئله‌ده روسلر ، مکمل بر مغلوبیته دوچار اوله‌جقلرینه هیچده شبهه لری قالمامش ایدی .

مدحت پاشانك شو اثناده صدارته کلسی عموم حمیت پرور مسلمانلری نه قدر

ممنون ایتدیسه اوروپا افکار عمومیه سنه ده اجرا ایتدیکی تأثیر ، اوندن آز دکلدی . بوارده اوته دنبری ترکاره از چوق میلی بولنان مجارلرله انکلیزلر ، پك زیاده ممنون اولدیلر . بو ممنونیتده او ملتلرك رأس ادارەلرنده بولنان ذوات دخی داخل ایدی . بو جهتی قارئلرمزه لایق وجهله اکلاتمق ایچون ، مدحت پاشانك صدارتی حقنده اولوقت استانبولده انکلیز سفیری بولنان سر هانری الیئوتك ، کندی حکومت متبوعەسنه چکدیکی تلغرافك عینا مطالعەسی کافیدر . تلغراف شودر . (١)

استانبول ١٩ کانون ثانی

دولتمآب !

« مدحت پاشا ، محمد رشدی پاشانك یرینه صدر اعظم اولدی . شوتوجهاتك بویله بر زمانده اهمیت فوق العادەسی واردر. هرنه قدر مدحت پاشانك فکرلرینی احوال حاضره یه تطبیق خصوصنده مشکلات کورولور ایسەده هیچ شبهه ایدلمه‌ملیدرکه ترکیانك یتیشدیردیکی اعاظم ایچنده اك حریتپروری واك فعالیدر . هر زمان ممالك عثمانیه ده بولنان اسلام وخرستیان عنصرلرینك یکوجود اولەرق یشامەسنی تمنی ایلمش وسلطان ایله صدر اعظمك قوهٔ حاکمیتلرینك فوقنده اولان ادارهٔ مشروطیتك طرفداری بولنمشدر . ادارهٔ دولت خصوصنده ولایت امورینك پایتختدن تنظیم وترتیبی علیهنده اولوب ولایت مذکوره نك ادارهٔ داخلیەلرینه مأمور اولانلره دها زیاده حکم ونفوذ ویرلمسی لهندەدر . اسلام عنصری بولنان ولایتلره بعض اصلاحات خصوصیەنك ادخالی علیهنده بولندیغنی شدتله بیان ایتمش ایدی . فقط ادلهٔ محققه یی دیکار بر ذات اولدیغندن امید ایدرمکه بویله بر زمانده بو اصولك قبولنه موافقت ایتدیریله بیلیر . بو ذاتی اسکی ترکلر سومزلر . فقط اصلاحاتپرور اسلام وخرستیانلرك امید سلامتیدر . اوکچه شوکتمآب متبوعمك نصایح خیر خواهانه سنی دیکله مکه میال ایدی . فقط شو

---

(١) حکومتی طرفندن انکلیز پارلمنتوسنه « ماوی کتاب » نامنده تقدیم اولنان مخابرات رسمیەوسیاسیه ١٠٥ نومرەلی اوراق . ١٨٧٦ سنه سی

زمانده انكلتره‌یه قارشی بسله‌دیكلری حسیاتی بیله مم . »

هانری الیئوت

صدر اعظم مدحت پاشا حقنده انكلتره سفیرینك فكری ، بو مركزده اولدیغی حالده او زمانده اوروپا سیاست عالمنده آز چوق اهمیتلری بولنان اكابرك ، پاشانك اقتدار ذاتی سنه، حسن نیتلرینه امنیتلری وار ایدی . از جمله مشهور پرنس بسمارق ، او كونلرده بر روس عزته مخبریله كوریشوب شرق ایشلرندن بحث آچلدیغی زمان : « شبهه سز مدحت پاشا شو عصرك بیوك آدملرندندر . بكا قالیرسه شرق ایشلری شمدی یوله كیره جكدر . زیرا شو مسئله‌ده نه ایسته دیكنی بیلن وبو مقصددن ذره قدر انحراف ایتمیه‌رق حركت ایدن یالكز بو ذاتدر . » دیه بیورشلردر . (١)

یكی صدر اعظم یالكز اكابری دكل . عموم اوروپا افكار عمومیه‌سنی وخصوصا اورا صاحب ثروت عالمنك دخی امنیتلرینی قازانمش ایدی‌كه بو امنیتك اثری اوله‌رق ، مدحت پاشانك صدارته كلدیكی خبری كلیر كلمز ، پارس ولوندره بورسه‌لرنده عثمانلی كاغدلری بردنبره بش فرانق فیرلادی . وپاشا صدارتده قالدیغی مدتجه همان هر كون یوكسلمكده ایدی .

پاشانك صدارته كلسندن مأیوس اولان بر ملت وار ایدیسه بوده بالطبع روسلر ایدی . بالخاصه ژنه‌رال اغناتیف پاشانك شخصی دشمنی اولوب هر زمان پاشادن قورقدیغی حالده برده بو ذاتك صدارته كلدیكنی كوره‌رك فنا حالده صیقیلمش ونه صورتله اولورسه اولسون پاشایی بو مقامدن دوشورمه‌یه وبو مقصده موفق اولنه‌مه دیغی حالده وجودینی اورته‌دن قالدیرمغه قرار ویرمش ایدی . پاشانك صدارته كلدیكی كوندن اعتبارا بوكا چاره‌لر ارامغه قویولمش ایدی ....

یكی صدر اعظمك اجراآت فعلیه سنه كلنجه مدحت پاشا اك اوّل شو قانون اساسی مسئله‌سنی بتیرمكه قرار ویردی . بو مسئله ایسه او كونلرده شو مركزده ایدی .

(١) «غولوس» روس عزته‌سی . بو عزته‌یه برلیندن ١٥ دسمبر تاریخلی مكتوب

سلطان عبد الحميد ، هرنه قدر مدحت پاشانك صدارته کلمسندن اوّل قانون اساسی اعلاننه قرار ویرمش ایدیسه‌ده شو ماده حقنده کوستردیکی تردد همان هر حرکتنده نمایان ایدی . ایکیده برده اکابر وکلا ورجال دولتدن شو ماده حقنده فکرلرینی صورار وبو بابده کندیلرندن برر لایحه ایستردی . خنکارك اك زیاده تلاشنی موجب اولان ماده : قانون اساسی ، حقوق شاهانه‌یی تحدید ایدرمی ؟ ایتمزمی وسوسه سی ایدی . او کونلرده خنکاره بو خصوصده پك چوق لایحه‌لر تقدیم اولنمش ایدی . حتی « اس انقلاب » ك محرری مشهور احمد مدحت افندینك سوزینه ایناغق لازم کلیرسه ، بو لایحه‌لرك میاننده نامق کمال بکك دخی بر لایحه‌سی اولوب بوراده شاعر مرحوم بر چوق فکرلر بیان ایتدکدنصکره نتیجه ده : (۱) « بوندنبشقه یاپیلان نظام اساسی یه مجلس وکلاده اجرا اولونان تعدیللر ، دقت مخصوصهٔ شاهانه‌لرینه شایسته‌در . چونکه هرشیدن زیاده حقوق سنیهٔ شهنشاهیلرینه طوقونیلور . » دیه بیورمشلردر .

معترضلرك هدف اعتراضلری اولان نظام اساسی ایسه مدحت پاشا طرفندن قلمه النان لایحه‌درکه براز تعدیلاته اوغرادقدنصکره اعلان ایدیلن وبو کونده کوزیمزك اوکنده بولنان بیلدیکمز مشهور عثمانلی قانون اساسیسیدر .

قانون اساسی لایحه‌لری اراسنده ما بین باش کاتبی سعید پاشانك تقدیم ایتدیکی لایحه‌دخی شایان دقتدر . مأخذی فرانسه جمهوریت قانون اساسیسی اولوب بونك دخی مدحت پاشا لایحه سندن اوقدر فرقی یوق ایدی. سعید پاشانك لایحه تقدیمیله قانون اساسی‌یه قارشو الدیغی وضعیت شایان اهمیتدر . چونکه لایحه‌لر تدقیق ومذاکره ، واورته ده دونن انتریقه‌لر دخی حسابسز اولوب وحتی نامق کمال بك کبی بر ذات محترم مدحت پاشانك بعض فکرینه اعتراض ایدوب طورر ایکن سعید پاشا ، ذات شاهانه ومعترضلره : « معقول بر قانون اساسی‌نك وضعی البته منافع وحقوق مقدسهٔ شاهانه ایچون خیرلیدر . » دیمه‌سی بو ذاتك دولته قارشی بسلدیکی حسن نیتله متانت اخلاق صاحبی اولدیغنی ظاهرا کوسترمکده‌در.

(۱) اس انقلاب .

یو قاروده ، مدحت پاشا شورای دولت ریاستنده ایکن با ارادهٔ سنیه قانون اساسی تدقیق قومیسیونی رئیسلکنه دخی تعیین اولنـدیغنی سویلمش ایدك . بو اثناده پاشا کوندوزی کیجه یه قاتارق مجلس عمومی‌یه عائد نظاماتی سریعا تنظیم ایتمکله اوغراشیردی . نهایت تشرین اولك یکرمی برنده مجلس عمومینك نظامات داخلیه‌سی اعلان اولنـدی . (١) بو اثناده مجلس ایچون الویریشلی بر بنا دخی ارانیلدی . والحاصل او کونلرده مطبوعات واهالی نزدنده قانون اساسی تقرر ایتمش ایکن خنکار ، ینه وسوسه‌لر وترددلر ایچنده بولندیغندن قانون اساسی‌نك رسما اعلان اولنه‌جغی کونی ، بر درلی تعیـین ایده‌مز وبو سببله ایشلرده سوروکله‌نوب کیدردی .

حال بو مرکزده ایکن مدحت پاشا صدر اعظم اولدی . خنکاره بر عریضه تقـدیم ایدرك بو تردد ، دولت ایچون تهلکه‌لی اولدیغنی واستانبولده طوپلانان قونفرانس ایشه باشـلامزدن اوّل قانون اساسی‌نی اعلان ایتمك بهمه حال الزم بولوندیغنی صورت قطعیه‌ده بیان ایتـدی . خنکار، ناچار قاله‌رق « شو مسئله حقنده صوك بر اجتماع ومجلس اولسون . » دیه اراده بیوردیلر . ینه خنکارك اراده‌سیله بو مجلس ، داماد محمود پاشا قوناغنده طوپلاندی . بوراده سرای طاقمی وسرایه انتسابی اولان وکلا ورجال ، ایشی بوزمق وهیچ اولمـازسه قانون اساسی نك اعلانی تأخیر ایتدیرمك ایسته دیلر . بو خصوصده اییی مجادله‌اولدی . معترضلردن مشهور جودت پاشا ، صـدر اعظمه خطابا : « مادمکه مقام معلای سلطنته بر پادشاه عاقل جلوس ایتمشدر . او حالده قانون اساسینك اعلانه لزوم قالمـامشدر . » دیمسی اوزرینه مدحت پاشا بر نطق سویله‌یه رك وبوراده ادارهٔ مشروطه‌نك وضعنی ایجاب ایتدیرن احوالی تعداد نصکره « سلطان عبد العزیزك خلعی ، مجرد قانون اساسی نی اعلان ایتمـك کبی بر مقصد مقدسدن ایلرو کلدیکنی واکر شو مجلسده عموم وکلا ، صدر اعظمك فکرینی قبول ایتمزسه‌لر

(١) تشرین اول یکرمی بر وصکره کی تاریخلی وقت ، بصیرت ، حقیقت وسائر مطبوعات .

درحال مقامنــدن استعفا ایده جکنی » وسائر تهدید امیز سوزلری بر لسان شدیدله بیان ایتدی . (١)

مجلسك قسم اعظمی پاشانك سوزلرینی معقول کوروب یاپیلمسی لازم کلن تدابیرك مذاکره‌سنه کیریشدیلر . ایشته او اقشام قانون اساسی‌نك اعلانی کونی تقرر وبو خصوص ذات شاهانه‌یه عرض اولندقدنصکره ایجابنك اجراسی ایچون ارادۀ سنیه استحصال اولندی .

قانون ایشلری تمام اولوب بیتدکدنصکره ، مدحت پاشا صربیـه وقره طاغ ایشلرینی قونفرانسدن اول بیتیرمك ویاخود آز بر زمانده بو ایشی بیتیره‌جکنی اوروپایه کوسترمك ایچون اوکونلرده استانبوله مذاکرۀ صلح ایچون کلمش اولان صرب مرخصلریله طوغریدن طوغری‌یه مخابره‌یه کیریشدی وبر قاچ کونده بوایشی اتمام ایتدی . اساس صلح ، انکلتره حکومتنك رجاسی اوزره Statu quo « استاتیقو » قاعده سنه بنا ایدلدی . بو قاعده موجبنجه صربیه محاربه دن اول دولت علیه‌یه قارشو نه مناسبتده ایدیسه مستقبلده دخی ینه اویله قاله‌جقدی . مدحت پاشانك بویله بر صلحه راضی اولمسی صربیه دن برشی قازانمغه اوروپا مساعده ایتمیه‌جکنه اعتقاد تام حاصل ایتـدیکندن وشوصره ده انکلتره‌نك خاطرینی خوش ایتمك دولت ایچون الزم اولدیغندن وبرده صرب مسئله‌سنی شو بلغار وبوسنه مسئله‌لرندن تفریق ایتمك مهم اولدیغی ملاحظات جدیه اسبابنه مبنی ایدی .

ژنه‌رال اغناتیف طرفندن ویریلن اولتیماتومك نتیجه سنده وقوعه کلن متارکه‌یه قره طاغ حکومتی دخی داخل ایدیسـه ده بو امارت ، صربیه کبی تمامیله مغلوب اولمدیغندن برطاقم طلبده بولونوب بر طور مغرورانه ایله صلح ایچون استـانبوله مرخص کوندرمسنه دخی تنزل ایتمامش ایدی . حالبوکه شواثناده متارکۀ عمومیه‌نك مدتی تمام اولمغه یاقلاشدیغندن مدحت پاشا متارکه‌نك تمدیدینی صربیـه امارتنه تکلیف ایتدیکی کبی شو وسیله ایله قره‌طاغ پرنسنه

(١) « مدحت پاشانك حیات سیاسیه‌سی » نامنده‌کی اثره مراجعت

دخی بر تلغراف چکه رك « اکر دولت علیه ایله باریشمق ارزوسنده ایسه ایشی مخابرات بین الدول حالنه قویوب بیهوده یره مشکلاته دوشورمکدن ایسه طوغریدن طوغری یه باب عالی ایله مخابره یه کیریشمك کندیسی ایچون دها خیرلی اوله‌جغنی » بیلدیردی . پرنس، جوابا صلح نه اساسه مبنی اوله جغنی صوردی . مدحت پاشاده بونی بیلمك ایچون قره‌طاغ طرفندن بر مرخصك استانبوله کوندرلمسی لزومنی بیلدیردی . (١)

صدر اعظم ، اوکونلرده صربیه وقره طاغله بویله اوغراشیرایکن دولت علیه‌نك طوغریدن طوغری یه متبوعی بولنان دیکر خرستیان ملتلرینی دخی کندی طرفنه جلب ایتمك ایچون الدن کلدیکی قدر چالیشییوردی . صدارته کلیر کلمز طونه والیسی بولندیغی زمان طانیدیغی بلغار رؤساسنی تلغرافله استانبوله جلب ایتدی . بونلره اداره حاضره نك عموم اهالی یه قارشو نه کبی بی طرفلغی التزام ایتدیکنی وبوندنصکره اسلام وخرستیان اهالیسی یکوجود چالیشه رق جمله سنك قانون اساسی‌یی شدتله مدافعه ومحافظه ده بولونمسی لازم اولدیغنی اکلاتدی . بلغار رؤساسنك مدحت پاشانك شخصینه فوق العاده رعایت وامنیتلری اولدیغی جهتله پاشانك بو تکلیفنی مع الممنونیه قبول ایتدیلر . جمله‌سی بر یره طوپلانه‌رق قونفرانسی اچیلیر اچیلماز ، اوروپا مرخصلرینه هیچ بر وقت دولت علیه تبعه‌لغندن ایرلمق ایسته‌مه دکلرینی واوروپا حمایه سنه ذره قدر احتیاجلری اولمدیغنی بامضبطه بیلدیرمکه قرار ویردیلر . مع هذا مدحت پاشایی بو هنکامده مشغول ایدن سالف الذکر مسائل ایکنجی درجه ده اهمیتلی اولوب ، باب عالی‌یی او کونلرده الك زیاده مشغول ایدن ماده ، استانبولده طوپلانمش وبوکون یارین ایشه باشلایه‌جق اولان قونفرانس مسئله‌سی ایدی که مدحت پاشا بر چوق ملاحظاته مبنی قانون اساسی نك اعلانی دخی قونفرانسك ایلك دفعه تجمع ایده‌جکی کون وساعته تصادف ایتدیرمك ایسته یوردی . بناء علیه صدر اعظمك امریله اوکون ایچون طوپخانه کوشکنده وباب عالیده لازم اولان

(١) بوهنکامده نشر اولنان مطبوعات اجنبیه ومحلیه .

تدارکات اجرا اولونمقده ایدی .

نهایت او کون دخی ورود ایتدی ! . . . . .

عموم عثمانلیلر ایچون بر یوم سعادت بولنان بو تاریخ یعنی ذی الحجه‌نك یدنجی وکانون اوّلك اون ایکنجی کونی غایت یغمورلی ایدی . (١) باب عالی میداننده خنکار دائره سی اوکنده عثمانلی بایراقلریله مزین بر کرسیٔ مخصوص ترتیب اولندی . بورایه معزول ومنصوب بالجمله وکلای فخام ، علما، رجال وامرا وسائر ذوات کرام باتذکره طوپلاندیلر . هوا یغمورلی اولدیغندن میدانده بر چوق چادرلر قورولمش ایدی . بو یوکلر بو چادرلر ده بولونیورلردی . اهالیدن نیچه بیك افراد ایسه سرکه‌جی اسکله سندن باب عالی یه وارنجه یه قدر بیوك جاده ده خنجا خنج طولمشلردی . بوندن ماعدا او جاده ده عساکر شاهانه موزیقه ایله دیزلمش ایدی . هرکس صدر اعظمك سرایدن ورودینه منتظر ایدی .

نهایت صدر اعظم کلدی. ارقه سندن ده مابین همایون باش کاتبی سعید پاشا ، خط شریف وقانون منیف پادشاهی‌یی حامل اولدیغی حالده ، بحراً سرکه‌جی اسکله سنه چیقوب اورادن دخی بر باندو موزیقه اوکده چالدیره رق واقتضا ایدنلر طرفندن استقبال اولنه‌رق الای ایله باب عالی‌یه واصل اولدی . بو راده سعید پاشا بوکونه قدر هر سالنامه‌نك باشنده درج اولنه‌کلن شو خطی ، تعظیما وتکریما اوپوب باشنه قویه‌رق صدر اعظمه تسلیم ایتدی . مدحت پاشا دخی او صورت تعظیم ایله آلوب قرائتی ایچون آمدیٔ دیوان همایون رئیسی محمود بکه تسلیم واو دخی باکمال تعظیم وتکریم قرائته باشلادی . محمود بك خط مذکوری اچیق ویوکسك سسله اوقودی . خط اوقونوب بیتر بیتمز ، جمله حاضرون در حال القیشلادیلر . واوّلجه طبع ایتدیریله‌رك حاضرلنمش قانون اساسی وخط همایون نسخه‌لری اهالی‌یه بیکلرجه توزیع اولوندی . بو اثناده مدحت پاشا بر نطق سویله‌یه رك : طرف اشرف حضرت پادشاهیدن لطفا وعنایة احسان بیوریلان

---

(١) وقت ، استقبال بصیرت حقیقت وسائر مطبوعات محلیه واجنبیه

شو قانون اساسی‌نك خلق نزدنده نصل تشكرات بینهایه ایله تلقینی لازم كلن بر عاطفت اولدیغنی اكلاتدی . بو نطقی متعاقب ادرنه مفتیسی طرفندن پك لطیف بر صورتده ایراد اولنان دعای شریفه بتون اهالی از جان ودل آمین دیه باغیرییورلر ایدی . بو اثناده استانبولك مختلف مواقعندن مقداری یوز بره واران طوپلار اتیلییوردی . نهایت موزیقه سلام چالوبده عساكر شاهانه « پادشاهم چوق یشا » دیه چاغرمه‌یه باشلادیغی زمان بتون اهالی دخی عسكرله برابر بو زمزمه‌یی اعلای علیینه قدر ایصالده یكزبان اولدیلر .

تشریفات ختام بولدقدنصكره صدر اعظم ، شیخ الاسلام ، وكلا وعلمادن پك چوق ذوات برلكده سرایه كیدرك خنكاره عرض تشكرات ایتدیلر . بو جمعیت اراسنده قانون اساسینك اعلاننددن اك زیاده ممنون اولانلر ، بالطبع دیكر عنصره منسوب عثمانلیلر ایدی . بونلر دولت علیه اداره سنده قانون اساسی نك حقیقی مؤسسی كیم اولدیغنی بالطبع هركسدن ایو اكلایورلردی . بناء علیه یوم مذكور كیجه‌سی خرستیانلرك رئیس روحانیلری طوپلانه‌رق وصدر اعظمك قوناغنه كیده‌رك بو موفقیات عظیمه‌سندن طولایی مدحت پاشایی صمیمی بر صورتده تبریك ایتدیلر .

یوم مذكور ده استانبولده وقوعه كلن بو وقایع مهمه دن باب عالی همان اوكون ولایتلره تلغرافله : بوندنصكره دولت علیه اداره سنده ادارهٔ مشروطه وضع اولندیغنی اخبار وجامع وكلیسالرده دعا ایدلمسنی امر ایتدی .

قونفرانسه كلنجه : بو قونفراس دخی قانون اساسی اعلان اولندیغی كون ، طوپخانه ده بولنان خنكار كوشكنده طوپلاندی . ساعت اون راده‌لرنده عموم مرخصلر بوراده حاضر ایدیلر . دولت علیه طرفندن بو قونفرانسه خارجیه ناظری صفوت پاشا وبر قاچ دفعه سفارتلرده بولنان ادهم پاشا تعیین اولنمشلر ایدی . ایكیسیده فرانسز لساننده ید طولی ، واوروپا مراسم وادابنه واقف ذاتلر ایدی . بالخاصه صفوت پاشا . او دور وكلاسنك ناموسلیلرندن ، تمكینلی وهركسه كندیسنی سودیره‌جك بر اخلاقه مالك ایدی . ادهم پاشا ده او دور

وكلاسنك ايولرندن معدود ايدی . فقط غایت حدید المزاج بر ذات بولندیغندن سیاسی مخابراتده هیچده مقبول اولمایان بر طبیعته مالك ایدی . مناسبتلی مناسبتسز سرد لسان قوللانیر ایدی . نته کیم بو ذاتك شو قونفراسده بعض مرخصلرله وقوعه کلن مجادله‌سی محل مخصوصنده ذکر اولنه جقدر .

هر نه ایسه کانون اولك اون ایکنجی کونی عموم مرخصلر مذکور کوشکده طوپلاندیلر . عثمانلی مرخصلری ، دیکرلرینه کوشکك تفریش وسائر لوازمنی کوستردی . صکره بیوك صالونه کیزلدی . بوراده هرکس کندیسنه مخصوص اولان محلده اوطوردی . قونفراسده مذاکره اولنه‌جق موادك ترتیبی‌نه صورتله جریان ایده‌جکنه دائر مباحثـه اولنور ایکن طیشرودن دهشتلی بر صورتده طوپلر اتیلمغه باشلادی‌که عادتا بو کورولتیدن کوشکك هر طرفی صار-صیلییوردی. (١)

طیشروده طوپلر آتیلیر اتیلماز ، عثمانلی مرخصلری اوطوردقلری یرلردن درحال قالقدیلر . خارجیه ناظری صفوت پاشا مرخصلره خطابا : « أفندیلر ! خلیجك اوته طرفنده آتیلان شو طوپلر ،خلقك تمنیات مشروعه‌لرینه کوره طرف شاهانه دن دولت علیه‌یه تطبیق اولنمسی لازم کوریلان اصول جدیده اداره سنك اعلانی اولدیغندن واشبو اداره‌ٔ مشروطه تکمیل اقوام مختلفهٔ عثمانیه‌نك حریت شخصیه‌لرینه متکافل بولندیغندن بو انقلاب مهم قارشوسنده اجتماعمز زائد قالیر . » دیه قیصه بر نطق سویله‌دی .

مرخصلر ، پاشانك نطقنی بر سکوت جامدانه ایله دیکله‌دیلر. جمله‌سی باب عالی نك شو حرکتندن زیاده سیله شاشیرمش اولدقلری یوزلرندن نمایان ایدی . فقط هیچ کیمسه اغزینی آچمادی . بر مدت صکره ژنه‌رال اغناتیف سوزه کله‌رك : بویله نمایشلره اهمیت ویرلمه‌یوب بوکون ایچون اورته یه قونیلان ماده‌نك مذاکره سیله ایشته باشلامق لازم اولدیغنی بیلدیردی . مرخصلر ، بو خصوصده

(١) اوکونلرده نشر اولنان باجمله مطبوعات اجنبیه وبو قونفرانسك حقنده مطبوعات اجنبیه ده یازیلان دیکر اثرلر .

مبادلهٔ افکار ایتدکدن صکره اغناتیف ك تکلیفنی قبول ایتدیلر . بونك اوزرینه عثمانلی مرخصلری قالقوب قونفرانسدن چیقدیلر .

محققدرکه مدحت پاشا، صفوت پاشایه سویلتدیکی شو نطقله قونفرانس طاغیلیر کیدر فکرنده دکلدی . بوندنمقصدی ادارهٔ مشروطه وضع اولندقدنصکره قونفرانسك نتیجهٔ قرارینی اویله قولایلقله قبول ایدهمه‌یه‌جکنی اوروپا حکومتلرینه اکلاتمق وبو واسطه ایله اونلرك مطلوباتلرینی دولت علیه ایچون قبوله الویریشلی بر صورتده تنظیم ایتدیرمکدن عبارت اولدیغی شبهه دن وارسته‌در . نته کم بو مقصدك بر درجه یه قدر حصوله کلدیکی صکره لری اکلاشیلمشدر . . . . .

قانون اساسینك اعلانی کونی استانبول اهالیسنده پك بویوك برسور وسرور وارایدی . ادارهٔ مشروطه طرفداری بولونان احرار ، خرستیاندن ، اسلامدن خصوصیله طلبه دن مرکب برقاچ بیك کشی غلطه ده بورسا جوارنده طوپلانمش ایدی . (١) اجنبی بانکرلر ، غلطه صرافلری ، تجار واصناف ، باشلرنده بورسه قومیسری عابدین بك بولوندیغی حالده یوللرده موزیقه چالدیره‌رق وآره صره «پادشاهم چوق یاشا» دییه باغیره رق بشکطاشده طولمه باغچه سراینك چاملر کوشکنه قدر ایلرولددیلر .بوراده اهالیدن برقاچ کمسه‌لر یوکسه‌ك یرلره چیقه‌رق ترکجه ، رومجه ، ارمنیجه نطقلر ایراد ایتدیلر . نطقلر، قانون اساسی یی اعلانی ایچون پادشاهه دعادن عبارت ایدی . کوشکندن بو اهالی یی سیر وتماشا ایتمکده اولان خنکار ، مابین مشیری انکلیز سعید پاشایی کوندره رك اهالی یه محظوظیت سنیه‌لرینی تبلیغ ایتدی . وسالف الذکر عابدین بکله جمعیتك ایلری کلنلرندن برقاچ ذاتی حضورینه کتورده‌رك تلطیف ایلدی . حضورده بوتلطیف اولونانلر آره سنده برقاچ خوجه دخی وارایدی . جمعیتده کی طلبهٔ علومك عددی درت بش بیك قدر ایدی .

بوندن صوکره جمعیت ، ینه او غلبه‌لغیله استانبول جهتنده مدحت پاشانك

---

(١) ٩ ذی الحجه ده نشر اولونان بالعموم استانبول جریده لری

قوناقلرینه طوغری حرکت ایتدی . بوراده دخی اهالی وخوجه‌لر طرفندن نطقلر ایراد اولونه رق « حقوق عمومیه مزه دوقونور بعض شیلر تکلیف اولونمقده‌ایمش ! قونفرانسك قرارینی‌قبول‌ایتمه‌یز . حرب ایدرز» دیه باغرشلدی . صدر اعظم، بالذات بینك طاشنه قدر اینوب جمعیته خطابا حقوق ملیه نقطه سنده افکار عامه‌نك محترم اولدیغنی وکندی صدارتی زمانده شرف دولت وملته دوقونه جق بر شیٔ یاپمامه یه چالیشه‌جغنی بیان ایتدی . بوندن صوکره اهالی طاغلدی واوکیجه عموما استانبولده شعشعه‌لی بر دونانمه یاپلدی . بوغاز ایچی ، بك اوغلی ، غلطه واستانبول زوقاقلری ، خصوصیله وکلا قوناقلری غایت پارلاق بر صورتده دونادلمش ایدی . اهالی ، صباحه قدر سرور ایدرك کزدیلر . اکر اوکون هوا مساعد اولسه ایدی بوشنلك، برقات دها پارلاق اوله‌جق ایدی (۱)

اهالینك بو مسرتی ، او وقت روس غزته لرینك غرضکارانه یازدقلری کبی مدحت پاشا طرفندن پولیس نظارتنه ویریلن تعلیمات خفیه اوزرینه ترتیب اولونمه دکل اهالینك کندي حسی ، خالص وجدی ایدی .

بو شنلغك ایکنجی اوچنجی کونلری ده ولایتلردن ، اردی اره سی کسله‌زباب عالی یه برقی بریدی تشکرلر کلمکده ایدی . لکن خنکار بو تشکرلرك غزته لرده اعلاننه راضی اولمایوب درجنی قطعیا منع ایتدی. . . . . .

---

(۱) او هفته چیقان عموم درسعادت واجنبی غزته لری .

التنجی فصل

باب عالی وسرای

مدحت پاشانك ملت عثمانیه‌یه ایتدیکی خدمت ــ صدر اعظم وخرستیان رئیس روحانیسی ــ بر مجار هیئتنك استانبوله ورودی ــ باب عالی وسرای ــ سلطان عبد الحمید واستانبول مطبوعاتی ــ استانبول قونفرانسی ــ ادهم پاشا ایله فرانسا مرخصـنك شدتلی بر مجادله‌سی ــ محاربه تدارکاتی ــ عساکر ملیه وخنکار ــ ضیا پاشا مسئله‌سی .

ایشته شو صورتله مدحت پاشا . بر سنه‌دن زیاده ابراز ایتدیکی غیرت ومتانت نتیجه‌سی اوله‌رق اقصای مقصـدینه یعنی دولت علیه‌ده ادارهٔ مشروطه وضعنه موفق اولدی . وبو موفقیتیله اویله بر شرفه نائل اولدی‌که عثمانلیلرك کوزلری آچیلدقجه قلوبنده مدحت نام عالیسنك قدسیت وحرمتی آرته جقدر.

پاشانك همت واراده سنده‌کی قوت وعلویتی لایقیله تصور ایده بیلمك ایچون اولکی اثرلرمزده وشمدی‌یه قدر بوراده ذکر اولونان وقوعاتی استحضار ایدرك او زمان احوالنك مساعده‌سزلغنی ده تدقیق ایلملیدر .

مدحت پاشا ، قانون اساسی‌یی وضع ایتدی ، مقصدینه موفق اولدی . وبو قانون شمدی‌یه قدرده رسما موجود در . اما اوتوز سـنه‌دنبری تطبیق اولونمدیغی حالده نه فائده حاصـل اولدی ؟ . دیبه مشار الیهـك موفق اولدیغی خدمتك عقیم قالدیغنی آکلاتمق وبونکله برابر بو خدمتـك فائده وبو یوکلکنی تصدیق ایتمامك ایسته‌ینلر وارسه‌ده بالطبـع عدم ادراك ویا اغراض خسیسه‌دن نشأت ایتمه بوکبی قیمتسزسوزلره التفات اولونمـاز . مدحت پاشا ، نعمت حریتی

استحصال ایدرك ملته پك بو یوك بر خدمت ایتدی . صوکره بو نعمتدن استفاده ایدلمدیکی وحالاده ایدیله مدیکی جهتله ترتب ایدن مسئولیت وکلا ، قرنا هیئتنده برطاقم حشراته وبونلری باشـنده طوتان ملتـه عائد وراجعدر . پاشانك وضع ایتدیکی اساس ، ظلم واستبدادك تغلبیله بر مدت فترته اوغرایوب تطبیق اولونه‌مدیغنه نظرا فائده‌سزدر دینیله‌ماز . کوریلیورکه تنویر افکار ایدن حقیقی عثمانلیلر ، او اساس وقانونی حقوق مغصوبه‌لری عد ایدرك آمال وافکارلرینی او اوغوره حصر ایتمشلردر .

صد ده کله لم : هرنه ایسه ! قانون اساسی کمال طنطنه ایله اعلان اولندی . بوندن صکره یاپیله‌جق حرکت نه ایدی ؟ البته صدر اعظم بو جهتی دوشونمش ایدی . بوذاتك فکرنجه ، مرکز حکومتك عناصره قارشی آله‌جغی وضعیت کلیا تغیر ایتمش و بو قانون اساسینك احکامی عموم تبعه‌یه مساواتا تشمیل ایدلمش بر قانون اساسی اولدیغنی اول امر ده اثبات ایتمك بهمه حال الزم ایدی . بناء علیه قانون اساسی‌نك اعلان اولندیغنـدن ایکی کون صکره مدحت پاشا بر تدبیر ده بولوندی‌که اوده التییوز سنه دنبری‌نه دولتـده وقوعه کلمش ونه ده بوکا مدحت پاشا دنبشقه بر صدر اعظم جسارت ایده بیلمش ایدی .

اوکونـلرده مدحت پاشا روم وارمنی پاطریقلرینی بالذات زیارت ایده‌جکی کونی تعیین ایدرك بیلدیردی . (۱) یوم مذکورده فنار وصماتیه سمتلرنده بولنان سوقاقلر ، میدانلر ، اولر عثمانلی بایراقلریله ، پنجره وبالقونلر قیمتلی اقمشه ، بهالی خالیلرله طونادلدی . عموم خلق اياقده ایدی . صدر اعظم معیتنده برقاچ کبار مأمورلر بولندیغی حالده اوّلا روم وصکره ارمنی پاطریقلرینی زیارت ایتدی . بوراده ایی مدت اوطوردیلر . کلیسالر احوالندن ودیکر خصوصاتدن سؤال ایدرك ایسته‌دیکی معلوماتی الده ایتدی . صکره پاطریق وسائر کبار ذواتله دولتك احوالندن بحث ایدرك شمدیکی احوالی ، مستقبلده‌کی پلانلردن وخصوصا بوندن صکره یکوجود اوله‌رق عموم عناصر ایچون مشـترك بولنان وطنی

(۱) او کونلرده نشر اولنان مطبوعات اجنبیه ومحلیه .

قورتارمق اوزره چالشمه‌نك لزومنی اكلاتدی . صدر اعظمك بو سوزلرينی استماع ايدن خرستيانلر ، پاشانك بو درجه امنيت والتفاتلرندن مسرور اوله‌رق فوق العاده القيشلاديلر . بونلرك اراسنده فرقهٔ احراره منسوب پك چوق ذوات وار ايدی‌كه عموميتله بونلر ، روسلرك تشويقيله ميدانه كلن شو شرق مسئله‌سنده ، دولتك خالص بنده‌سی واسلاو عنصرينه زياده‌سيله دشمن ايديلر .

مدحت پاشانك شوحركتی يعنی صدر اعظم ايكن خرستيان پاطريقلرينی زيارت ايتمسی اوروپاده خارق العاده بر صورتده تحسين اولندی . حتی اوروا افكار عموميه سنده ، دولت عليه ارتق ادارهٔ مشروطه ومدحت پاشانك سايه سنده اك مدنی حكومتلر صره سنه كيره جكی حقنده قناعت حاصل اولدی . مجرد بو ماده‌دن طولايی اوروپاده ترك طرفدارلری پك زياده‌لشديغی او كونلرده نشر اولنان روس غزته‌لری بيله كمال يأس ايله بيان ايتمكده ايديلر .

صدر اعظم ينه اوكونلرده ديكر بر تدبيره قرار ويرمش ايدی كه شو قرار دخی پاشانك نه قدر ماهر وصاحب تدبير اولديغنی ميدانه قويدی . پاشا ، قانون اساسی اعلان اولنور اولنماز خنكاره بر عريضه تقديم ايدرك ، بوراده « ادارهٔ مشروطه ايله اداره اولنان مملكتده هر فرد سربست فكره مالكدر . اولجه استبداد طرفدارلری بولنمق تهمتيله اناطوله نفی اولنان قاضی عسكر شريف ومحی الدين افنديلری ، امرادن رامز پاشا ورضا بكی طول مدت اوراده براقمق موافق مصلحت دكلدر . بناء عليه بونلرك حقنده عفو شاهانه لرينی رجا ايدرم . » ديه بر استرحامده بولنمش وعفو اولنمری حقنده ارادهٔ شاهانه استحصال ايتمش ايدی .

اوكونلرده همان هركون بويله موافق وهرطرفی حتی پاشانك دوشمنلرينی بيله ممنون ايدن تدابير باب عالی‌دن صدور ايتمكده ايدی . ايام مذكوره‌ده‌كی مطبوعات عثمانيه ، هيچ بر وقت سربست اولمامشدر . دولت وملت ايچون مفيد واهالينك افكارينی اچه‌جق پك چوق جدی مقاله لر يازلمقده ايدی .

قانون اساسی اعلانندنصکره استانبول غزته لری ، مجلس مبعوثان ایچون ایدیله جك انتخاب مسئله لریله اوغراشدقلری کبی اوصره ده سردار عبد الکریم پاشایه قلیج تقدیمی ایچون استانبوله کلن مجار مبعوثلری حقنده حسن توجه والتفاتلری حاوی مقالات ایله تزیین ستون ایلمکده ایدیلر .

مجارلر ، قانونی سلطان سلیمان دنبری دولت علیه ایله حرباً وصلحاً پك چوق مناسباتده واساسا جنسلری ترك اولدیغندن عثمانلیلره دائما میال بولنمشلردر . قطعه‌سنك موقع جغرافیسی اقتضاسی ، بو ملت جوارنده‌کی اسلاو ملتلرینه عداوت ایتدیکندن عثمانلیلرك اسلاولرله وقوعه کلن محاربه‌لرده اللرندن کلدیکی قدر عثمانلیلره معاونت ایتمکدن کری دورمامشلردر . سلطان عبد العزیز دوری نهایتنده چیقان شرق مسئله سنده بونلر ، شدتله عثمانلیلری التزام ایدرلر وصربیه ایله وقوعه کلن محاربه ده ده صربلیلرك مغلوبیتلرینی کوره‌رك عثمانلیلری فوق العاده آلقشلارلر ایدی . ایشته بونك ایچون محاربه بیتدکدن صوکره عموما مجار ملتی ، محاربهٔ مذکوره ده سردار بولنان عبد الکریم پاشایه مجارستان نامنه بر قلیج تقدیم ایتمکه قرار ویردیلر (١) بو خصوصده پاره طوپلامق ایچون آچیلان دفتره مملکتك هرطرفندن او قدر پاره کلدی‌که پك آز بر وقت ظرفنده دفتری قاپاتمه‌یه مجبور اولدیلر .

طوپلانان پاره‌ایله بر قلیج یاپدیردیلر واستانبوله کتوره‌مك ایچون برهیئت مخصوصه انتخاب ایدوب کوندردیلر . هیئت مذکوره ، استانبولده فوق العاده استقبال اولوندی. استانبولده قالدقلری کونلر ، کبرا واورا مطبوعاتی طرفلرندن دفعاتله ویریلان ضیافتلرده وشهرك تماشا وزیارت محللرنده دولاشوب کزدیلر . مجار وترك قارداشلقلری حقنده پك چوق نطقلر یازیلوب سویلندی . خلاصه جدا ممنون اوله‌رق استانبولدن عودت ایتدیلر . آز بر مدت صوکره عثمانلیلرده بودا پشته‌یه بر هیئت کوندره‌رك مجارلره اعادهٔ زیارت ایتدیلر .

مجارلرك ورودیله مرکز خلافت باشقه بر رنك آله‌رق عثمانلی ملتی ، آوروپا

(١) اوکونکی مطبوعات اجنبیه ومحلیه

ملتلريله مناسباتنی تأیید ایده‌جکی شو زمانده باعث ممنونیت پك چوق علائم کورونمکده ایکن بوکا اصل سبب اولان مدحت پاشانك ، دولت علیه باشنده اوچیوزسنه دنبری برجلاد بی امان مثابه‌سنده بولونان سرای ایله مناسبتی کیتدکجه کرکینلشییوردی .

بورایه قدر نقل ایتدیکمز سوزلردن اکلاشلدیکی وجه اوزره سلطان عبد الحمید ، قانون اساسینك اعلاننی بر درلی منع ایده مدیکی جهتله فوق العاده جانی صیقیله‌رق صدر اعظمك هر تشبثنی مشکلاته دوشورمکدن کری دورمازدی . از جمله مجلس مبعوثانك کشادندن طولایی ولایتلردن کلن تبریك تلغرافلرینك غزته‌لرله نشر ایدلمه‌سنه مانع اولدیغی کبی بوندن اول صدر اعظم ، دولتك اك بویوك مقاملرینه ناموس وافکار حریت‌پرورانه اصحابندن امین آدملر یرلشدیرمك آرزوسنده بولونه‌رق صادق پاشانك شورای دولت ریاستنه تعیینی ایچون عرض ایتمش ایدي . سلطان ، رد ایتدی . حالبوکه بوکا دائر مابین کاتبلکندن صدر اعظمه یازیلان بر تذکره ده خنکارك کندی افاده‌سی اولمق اوزره « اکر صدر اعظم بو ریاسته ادهم پاشایی عرض ایدرسه ممنون اوله‌جغنی بیان ایدلمش ایدی . (١)

خنکار ، مدحت پاشانك صدارته کلدیکندن بر ایکی کون صوکره عرض ایتدیکی موادی اجرا ایتمامه‌یه باشلایه‌رق کیت کیده اعلان اولونان قانون اساسینك روحنه مغایر بر طاقم تشبثلرله باب عالی‌یی صوك درجه ازعاج ایتمکه باشلادی .

قانون اساسی اعلان اولوندقدن صوکره مدحت پاشایه یازدیغی بر تذکره‌ده ، استانبول غزته‌لرنده جریان ایتمکده اولان بعض مباحثه ، هرنه قدر قانونا مأذونیت وار ایسه ده اهالی آراسنده غلیان افکار وسریان اراجیفه باعث اوله جغی کبی عذرلر بیان ایدرك غزته‌جیلره تفهیمات لازمه ده بولونمه‌سنی اراده

---

(١) « مدحت پاشانك حیات سیاسیه سی » نام کتابده : مابین باش کتابتندن مدحت پاشایه ٦ ذی الحجه تاریخلی تذکره

ایدییور . (۱) تمام اوکونلرده « استقبال » غزته‌سی ، مشهور پرنس مصطفی فاضل پاشانك بر مکتوبنی نشر ایتمش ایدی . خنکارك فنا حالده جانی صیقیله‌رق درحال باش کاتبه یازدیردیغی بر تذکره ایله مدحت پاشایه : بویله شیلرك نشرینه میدان ویرمامك ایچون چاره آرامه‌سنی تکلیف ایتمشدر . (۲)

ایکی کون صوکره ینه بر تذکره ایله : وقت غزته‌سنده « استقبال » عنوانیله بربند یازلمش اولدیغنی ارائه وبویله بندلرك ، افکار اهالی‌یی افساد ایده جکندن بحثله اوغزته مدیرینه نه یاپلمق لازمکلورسه اجراسنی صدر اعظمه حواله ایدییور . (۳) آره‌دن بر قاچ کون کچدکدن صوکره ! « وقت » غزته‌سی حقنده نه معامله اولوندیغنی سؤال و « پادشاهك خلعنه شیخ الاسلامك برفتواسی کافیدر » کبی بر فقره مندرج اولدیغندن طولایی « وقت » ك قپادلمسه‌سی ایچون اراده بویوریور . اوکونلرده صدارت عظمایه بوبابده یازیلان تذکره‌لر یالکز بونلردن عبارت دکلدر . خنکار ، همان هر کون استانبول مطبوعاتنده کندی فکرینه مغایر یازیلان بندلری کسوب بر تذکرهٔ مخصوصه ایله باب عالی‌یه کوندرمکدن خالی دکل ایدی .

مدحت پاشا ایسه ، خنکارك بوحاللرندن زیاده سیله صیقیلیر ومحضا بویله شیلره التفات بویورلماسی حقنده رجا ونصیحت ایتمك اوزره آره صره مابینه کیدوب کلمه‌یه مجبور اولوردی . . .

سلطانك ، بویله معناسز ، واساساً فاسد شیلرله اوغراشدیغی بواثناده ایسه عثمانلی مرخصلری بولونان ذوات‌ده طوپخانه کوشکنده وطنلرینك حقوق وشرفنی مدافعه ایدرك اجنبی مرخصلریله بوغازبوغازه کلیرجه‌سنه اوغراشیرلر ایدی .

---

(۱) ینه اوراده ۱۱ ذی الحجه تاریخلی تذکره

(۲) ینه اوراده ٦ ذی الحجه

(۳) مدحت پاشانك حیات سیاسیه سی ۱۱ سنده ۱۷ ذی الحجه تاریخلی تذکره

شرق مسائلی ، شو صره‌ده آوروپا افکار عمومیه‌سنی زیاده‌سیله اشغال ایتمکده بولوندیغندن قونفرانس اعضالری طوپلانمه‌یه باشلاینجه آوروپانك الك مشهور غزته‌لری طرفندن استانبوله برر ایکیشر مخبر کوندرلمش ایدی . بو مخبرلرك ویرمش اولدقلری خبرلرده او وقت استانبولده وقوعه کلن الك کوچك وقوعاته دائر دخی معلومات واردر . بالخاصه قونفرانسده جریان ایدن مباحث حقنده ویرمش اولدقلری مفصل ؛ دوربینانه خبرلردن آکلاشیلیورکه ترك مرخصلری ، بعض دفعه شدتلی مجادله‌لره قدر واردیره‌رق کمال متانت وغیرتله مدافعه‌لرده بولونمشلردر .

از جمله برکون ادهم پاشا ایله فرانسز مرخصی « قونت شودوردی » آره سنده واقع اولان بر معارضه ، آز قالمش فنا بر رنك آلییورمش ! . . . اثنای مذاکره ده سوز ، بلغارستان قتال ومظالمی اوزرینه دوران ایدرکن قونت جنابلری ، « بویله ظلملر ، ترك ملتنه مخصوصدر . » دیر دیمز ادهم پاشا ، ــ حدید المزاج بر ذات اولدیغندن ــ « خیر!.. یا کیلییور سکز. قونت جنابلری! بویله قتاللر ، اکر بزده اولدیسه بیله یالکز ترکلره مخصوص دکلدر . فرانسه ده ١٥٧٢ تاریخنده « قاترینه مه دیجی » نك پارس ایچنده پروتستانلره ایتدیکی ظلم قدر اوله ماز . زیرا بر کیجه ده آلتمش بیك پروتستان قتل اولونمشدر . » دییه قارشیلق ویرمه‌سی اوزرینه قونت ، پر حدت آیاغه قالقه‌رق « بن ، بورایه تحقیر ایدلمك ایچون کلمدم . حاکم اولمق ایچون کلدم . » دیمش . ادهم پاشا ده کمال استهزا ایله « خیر . قونت جنابلری ! . . . حاکمیتکزی ، هیچ بر وجهله قبول ایده مایز . » جوابنده بولونمشدر . سالیسبوری ایله نمسه مرخصی « قونت زیچی » ، آرایه کیره‌رك شو دوردینك حدتنی کوچ حالله تسکین ایده بیلوب مجادله‌نك دها ایلروسنه میدان بر اقامشلردر . فقط بوندن صوکره مرخصلردن هیچ بری ، جنرال اغناتیف بیله تجاوز ایتمیوب عثمانلی مرخصلرینه قارشی غایت تربیه‌لی طاورانمشلردر .

قونفرانسده بویله شدتلی مذاکره‌لر جریان ایدوب طوریرکن مدحت پاشا ،

قونفرانسك نهايتنده كله‌جك احوالى دوشونه‌رك اوناكوره تدبيرينى قورمقده ايدى.
بوسنه هرسك عصيانى ، باشلار باشلاماز روسلر ، عثمانلى حدودلرينه تحشيد ايتدكارى عسكرك قوتنى ، صربيا محاربه‌سى اثناسنده يوزبيكه ابلاغ ايتمش اولدقلرندن صربليلر مغلوب اولونجه باب عالى‌يه اولتى ماتوم ويره‌رك بوقوت سايه‌سنده باب عاليدن جبراً بر متاركه آله بيلمشلردى . او صره ده عثمانلى اردولرى ، صربيا وقره طاغده بولونوب رديفلرك بر چوق فرقه‌لرى دخى سفر بر حالنه كيرمامش اولدقلرندن كرك اناطولى وكركسه روم ايلى حدودى آپ آچيق دورر ايدى .
مدحت پاشا ، قونفرانسك ختامنده احوالك كسب ايده‌جكى هر احتماله قارشى مهيا بولونمق اوزره وار قوتني ويره‌رك حدوده عسكر طوپلامه‌يه باشلادى . صربيا ده كى اردولرله يكى سلاح آلتنه آلنان رديف فرقه‌لرينى كمال سرعتله حدودلره سوق ايتدى . واقعا بو اثناده محاربه‌نك روحى بولونان پاره ، دولت خزينه سنده يوق ايدى . فقط مدحت پاشانك وجودى، آوروپا ويرلى بانكرلرى نزدنده امنيتلى بولونديغندن بر مقـدار پاره‌نك تداركيله تجهيزات عسكريه اجرا اولوندى . واقع اولان مخابره نتيجه‌سنده لونده‌ره دن دخى بر مقدار پاره اقراض ايديله‌جكى وعد اولونمش ايدى . بوندن ماعدا پاشانك همتيـله شو صره ده استانبولده هديهٔ عسكريه ناميله بر جمعيت تشكيل اولونه‌رق بو جمعيتده بولونان مسلمان ، خرستيان اعضالر ، مدافعهٔ وطن ايچون پك بويوك همت وغيرت ابراز ايدرلردى . ينه مدحت پاشانك تشويقيله بو جمعيت ، عساكر مليه اسميله اهاليدن ملى بر عسكر ترتيبنه دخى قالقشمش ايدى . فقط سلطان عبد الحميد ، بونى دويار دويماز چيلديردى . چونكه : ملى عسكرى ناميله مدحت وفرقهٔ احرار ، ادارهٔ مشروطه‌يى مدافعه ايده‌جك افراد طوپلايه جقدر فكرينه ذاهب اولدى . وبو وسوسه‌سنى اخفا ايدرك عساكر مذكوره‌نك ترتيبنى منع ايچون ما بين باش كتابتندن عينا شو تذكره يازلدى (١)

(١) « مدحت پاشانك حيات سياسيه سى » نام كتابدن

« استانبولده دخی عساکر ملیه ترتیبی مقرر اولوب هدیهٔ عسکریه جمعیتی بو ایشه عائد تشبثات ومعاملاتی درعهده ایتدیکی ونظارت عمومیه‌سی رضا بکده اوله جغی وقت غزته سنك بوکونکی نسخه سنده منظور عالی بویورلمشدر . ملت عسکری کبی وطن پرورلکه دلالت ایدن شیلر نزد همایونلرنده نظر تقدیر ایله کوریله جك مساعیدن ایسه ده مرکزجه بونك موقع قبوله قونلمه سنده فائدهٔ تامه اولوب اولمدیغی اولا موازنه اولونوب لزوم ومحسناتنده فکرلر اتحاد ایتدیکی حالده ارادهٔ سنیه‌یه مراجعت اولونمقله برابر بوصنفه التحاق آرزوسنده بولونانلرك قبول وتحریری وبونلرك عند اللزوم سلاح التنه دعوتی وتعلیملری باب سر عسکری‌یه عائد اولمق لازمکله جکنه کوره جمعیت مذکوره‌نك بر کونا قرار رسمی‌یه واراده‌یه مستند اولمیه‌رق بوکا تشبث ایلمسی مناسب اوله میه‌جغندن ذکر اولونان جمعیتك بو ایشدن در حال قطع مداخله سیله برابر عساکر ملیه ترتیبی ماده‌سنك ومعاملات نظامیه وسائره سنك بین الوکلا بالاطراف تذکریله .... الخ »

ذات شاهانه ، مداخلات مستبدانه سیله اهالینك حسیات وطنپرورانه‌سنی اویاندیره‌جق خیرلی بر تشبثدن عبارت اولان بو ایشی دخی ازمکه قالقشدی . بویله مداخلات استبدادیه سیله‌هم اورطه‌لغی قاریشدیروب دورور هم ده اهالی آره‌سنده نفوذلی بولونان ذواتی ، اْلندن کلسه همان طرد وتبعید ایده‌جك درجه‌ده تحقیر ایدر ایدی .

جلوسندن اول ، احراردن ضیا پاشا ایله نامق کمال بکی سرایه آله جغنه دائر مدحت پاشایه‌وعد ویروب صوکره خلف ایتدیکنی سویلمش ایدك. بونلری، معیتنه آلمق‌شویله طورسون کیت‌کیده حقارته باشلامشدر . اوکونلرده استانبول غزته‌لرنده حسیات وطنپرورانه ایله یازلمش پارلاق مقاله‌لری مشار الیهمایه نسبت ایدرك کندیلرندن نفرت ایدر ایدی . او کونلر « استقبال » غزته‌سنده ، مبادئ احوالدنبری قانون اساسی‌یه قارشی سلطانك آلدیغی وضعیت ریاکارانه‌یی آکلادیر بر قاچ مقاله نشر اولوندی . امضاسز نشر اولونان بو مقاله‌لری ، خنکار ضیا پاشانك یازدیغنه قائل اولدیغندن ضیا پاشانك استانبولدن تبعیدینه قرار ویروب

بو خصوصده مدحت پاشایه رسما بیلدیر مك اوزره سعید پاشایه بر تذکره یازدیردی . صدر اعظم آلدیرمدی . برقاچ کون صوکره تکرار شو تذکره‌یی یازدیردی :

« ضیا بکك ، برلین سفارتنه تعیيننك استیذانی حقنده صادر اولان ارادهٔ سنیــه دون اخشام طرف اشرف صدارتپناهیلرینه بیلدیرلمشیدی . بوکون استیذان تذکره سنك ورود ایدوب ایتمدیکی سؤال بویورلدی . وکلمـدیکی افاده اولونمسی اوزرینه تأکیدی واولبابده بعض مطالعاتك دخی محرمانه اشعاری اراده بویورلمشدر . شویله‌که ضیابك پك زیاده حریص اقبالدر . بوحال طبیعت بشریه‌یه حمل أولونه جغندن کندیسی موقع واقبالی حسن استعمال ایتسه بوراجه حال واستعدادنك مساعد اوله جغی بر ایشده استخدامنه مساعده اولونور . لکن بو ذاتك شمدی یه قدر مشهود اولان احوالی ، مسلك ونیاتنـده ثباته دلالت ایتمدیکی کبی برشیٔ آرزوسنه موافق اولمزسه انك علیهنده درلو انتریق اعمالی عادتی اولدیغندن کندیسنك بوآرالق استانبولده بولونمامسی پك خیرلی اولور ، صدر اعظم حضرتلرینك شوغائله‌لی زمانلرنده موانعدن خالی اوله‌رق ادارهٔ امور ایتمه‌لری دخی بو درلو ادملرك بورادن تباعدلریله حاصل اوله جقـدر ، ضیا بك حقنده أولان ملاحظات ، مبالغه‌یه حمل اولونمسون . اهمیت ذاتیه‌سی محدود ایسه‌ده خلق معترضینه توجه کوسترمکه واعتراضاتی استماعه میال اولدیغندن....الخ »

ایشته شوتذکره ده‌کی کذب وافترا وخیل ودسائس غرضکارانه ایله قاندیرش پك آچیقدر .

مدحت پاشا ایسه ، بویله بر پادشاهك کیف وآرزوی استبدادیسیله حرکت ایده‌جك آدم اولمدیغندن بودفعه دخی آلدیرمدی . یالکز سرایی تشریفنده ضیا بکك اهالی آره‌سنده نفوذینی ارائه ایدوك او بابده کی آرزوی شاهانه نك اجراسی ، حکمته موافق اولمیه جغنی آکلاتمقله اکتفا ایتـدی ، خنکار قانع اولمدیسه‌ده برآز تأنی یه راضی اولدی . احرار فرقه‌سی ده خنکارك ضیا بك حقنده بو نیتنی حس ایدر ایتمز ، ضیا بکی استنبولدن چیقارتمامق ایچون کندیسنی

استانبول مبعوثی انتخاب ایتمه یه قالقشدی . وبونکله برابر سلطانه تقدیم ایتمك اوزره بر قاچ بیك امضا ایله بر عرض حال ترتیبنه قرار ویردی. بونی خبرآلان خنکار ، فوق العاده تلاش ایدرك آتیده‌کی تذکره یی باب عالی یه کوندر مشدر .

« پایتخت اهالیسنك ضیا پاشایی مبعوث انتخاب ایده‌جکلرینه وبوراده قالمسی ایچون برقاچ بیك امضایی حاوی عرضحال ویره جکلرینه دائر بوکون استقبال غزته سنده بر بند منظور عالی بویورلمشدر. بونك اوزرینه شویله بر اراده بویورلمشدر که : ضیا پاشانك مبعوثیتی قبول اولونه‌ماز زیرا کندوسی بالخاصه متبوع مشروعی علیهنده بولونمق کبی بر سیئه ایله لکه‌دار اولوب بوراسی دلائل فعلیه ایله ثابتدر . وقانون اساسی لکه داراولانلری مبعوثلغه قبوله مساعده ایده‌ماز . شوراسی تعجب ودقته شایاندرکه بو ذاتك اهالی بیننده برشهرت وتوجه حاصل ایتمك امیدیله کرك مطبوعاتله وکرك سائر وسائط ایله هر نوع تشبثاتدن خالی اولمدیغی معلوم اولوب بوحاللر اوزرینه کندوسنه ابراز توجهده اصلا بر مجبوریت دخی یوغیکن مجرد صدر اعظممزك التماساتنی رد ایتامك ملتزمز اولدیغندن وزارت وسوریه کبی معتنا بر ولایت مأموریتنه مساعده اولوندی . شمدی بونك دخی قدرینی بیله میور ووزارت قوتنی در سعادتده استعمال ایتمك قیدنده بولونمقله برابر آرزوی وجدانی واختیاریمز اوزرینه بعض حمیتکارانك مساعیسیله وجوده کلمش اولان قانون اساسینك مؤسسلکنی کندوسنه عطف ایدوب بو فقره‌یی دخی « استقبال » ده اعلان ایتدیکی کبی لاینقطع بونشریاتده بولونه‌یور . وبعضا دخی حسن نیتمز اضاعه اولونمق ایچون قانون اساسینك مرعیتی بزجه مرضی اولمدیغنه دائر روایات دوران ایدییور . بنابرین ضیا پاشانك شو حرکتی حقنده نه معامله لازم ایسه کندولرینه حواله ایدرم .... الخ »

بو تذکره دخی تماما سلطانك اخلاقنی کوسترن تذکره‌لرك بری اولدیغندن بیان مطالعاته لزوم یوقدر .

اوته دنبری ذکر ایتدیکمز وقوعاتدن آکلاشیلیورکه باب عالی ایله سرای اراسنده جریان ایدن معامله مطلوب درجه دن پك اوزاق ایدی .

مدحت پاشانك ده سلطان ایله اراسی ، کیتدکجه آچیلمقده وهر ایکی طرف بر برینه قارشی احتیاطلی طاورانمقده ایدی . بر برلرینه صبر ایدوب دوردقلرینه سبب ده قونفرانسك طوبخانه کوشکنده هرکون طوپلانوب مذاکراتنی حاکمیت عثمانیه حقنده اجرا ایتدیکی بو صره ده داخلی بر کورولتی واویغونسزلغه میدان ویرمه‌نك مصلحته موافق اوله میه جغنی طرفینك ادراك ایتمش بولونمه‌لریدر .

يدنجی فصل

قونفرانسك ختامی

اوديان افنديك لوندره يه مأموريتی ـ قونفرانسك قرار قطعيسی ـ قونفرانس مقرراتنه جواب ويرمك ايچون باب عاليده طوپلانان مجلس ـ مقرراتك مجلس طرفندن ردی ـ قونفرانسدن صوكره احوال عموميه ـ پترسبورغده شرق ايشلری حقنده بر مجلس خفی ـ سلطان عبد الحميد ومدحت پاشا ـ سرای فرقه‌سی ـ ژنه‌رال اغناتيف ـ روس سفارتی وجميله سلطان ـ .

بو صره ده مركز حكومتی پك زياده دوشونديرن ، خارجا دخی اذهان عموميه‌يی اشغال ايدن قونفرانس مسئله‌سی ايدی . چونكه دولت عليه‌نك روحنه متعلق مواد اوزرينه اجرای مذاكرات ايله اونبش آيد نبری دوام ايتمكده اولان شرق مسئله‌سی حقنده بو قونفرانسك ويره‌جكی قراره انتظار اولونوردی . بو قرار ، دولتك تماميت ملكيه سنه دوقونميه‌جق درجه‌ده خفيف اولورسه قبولی ممكن ، بالعكس روش حالك تأييد ايتديكی كبی آغير اولورسه غايت شدتلی بر محاربه‌يی انتاج ايده جكی محقق ايدی . محاربه نك نتيجه‌سی ايسه ، كسديريله‌مزسه‌ده صوك عصرده كلن پادشاهلرك سوء اداره ومعامله‌لری يوزندن ؛ خصوصيله عبد العزيز دور سلطنتندن حاصل اولمش اولان پريشانيت احواله نظراً ، دولت عليه‌جه اميد سلامت محو اولوردی .

بناء عليه دولت عليه ايچون محاربه مشكل كوريله‌رك قونفرانسك ويره‌جكی قراره ، فوق العاده بر تلاشله انتظار ايدلمكده ايدی .

مدحت پاشا ، بوندن اول ذکر اولوندیغی وجهله هر احتماله قارشی حاضر بولونمق اوزره تدارکات حربیه یه تشبث ایتدیکی کبی قانون اساسی یی بعض صورتلرله تقویه وقونفرانسک قرارلرینی حکمدن اسقاط ایتمك اوزره مشهور اودیان افندی یی برمأموریت مخصوصه ایله لوندره یه کوندرمش ایدی .

اودیان افندی . انکلتره خارجیه ناظری « لورد دربی » ایله ملاقاته موفق اولوب لورد جنابلرینه بو دفعه دولت علیه اداره سنه وضع اولونان قانون اساسی ، خرستیانلرك آسایش وحقوقلرینی دها زیاده تامین ایده‌جکنی ودولت علیه‌ده بو ادارهٔ مشروطه یی معاهده بین الدول شکلنه قویه بیله جکنی وبو خصوصده حکومتلر طرفندن طلب اولونه‌جق تأميناتك نه شکل وصورتده اولورسه اولسون باب عالی رضا کوستره جکنی بیان وبناء علیه قونفرانسك روم ایلی اصلاحاتی حقنده ویره جکی قرار بیهوده اوله‌جغنی آکلاتدی . لورد دربی ، اودیان افندینك افاداتنی کمال‌دقتله دیکله‌یوب حالا قطعی بر جواب ویرمدیسه‌ده قانون اساسی مسئله‌سی ، دولت علیه یه عائد داخلی بر ایش اولوب بو خصوصه آوروپا حکومتلرینك مداخله ایده‌میه‌جکلرینی ؛ برقاچ کون صوکره اودیان افندی یه سویلدی (۱)

لورد دربی نك بویله برجواب ویرمه‌سی ؛ عموم عثمانلیلر ایچون موجب تأسفدر . چونکه مدحت پاشانك بو مراجعتندن مقصدی ؛ سلطان عبد الحمیدك خیانت ومرائیلکنی اکلایه رق قانون اساسی مسئله‌سنی معاهده بین الدول شکلنه قویمق وبوصورتله دست تطاول شاهانه‌یی باغلایوب قانونك بقا ودوامنی تأمین ایتمك ایدی .

نه چاره‌که او وقت ؛ اولکی اثرمزده نقل‌ایتدیکمز کبی ترکیا قانون اساسی‌سی حقنده انکلتره وکلاسنك رأیلری مختلف ایدی . استانبول سفیری « سیرهانری الیوت » ده داخل اولدیغی حالده مدحت پاشا یه یاردم ایتمك ایسته ینلره باشلرنده خارجیه ناظری « لورد دربی » بولونان دیکر فرقه ، داخلی ایشلره مداخله ایتمك

(۱) مدحت پاشانك حیات سیاسیه‌سی وسائر آثار

انكلتره‌نك سياستنه موافق اولمديغى بهانه سيله موافقت ايتمزلردى ، خلاصه بو خصوصده انكلتره دن برفائده حاصل اولمدى .

قونفرانسه كلنجه ؛ مرخصلر ، ايشه باشلار باشلاماز روسيا حكومتى طرفندن تنظيم اولونوب اغناتيفك تقديم ايتديكى لايحه نك تدقيق ومذاكره‌سنه كيريشمشلردى . بولائحه ده : بلغارستان ايله بوسنا قلعه‌لرندن عثمانلى عسكرينك چكلمسى واسلاملرك النده سلاح براقلماسى و بلغارلر دن ، بوشناقلردن ميليس نامنده بر نوع عسكر تنظيميله بو ايكى مملكتك اداره لرينه اوتونومى يعنى مختاريت ويرلمه‌سى تكليف اولونوردى .

قونفرانس ، بو اوتونومى لفظنى دكشديره‌رك سالف الذكر ولايتلره ممتاز ولايتلر نامنى ويردى ، اداره‌لرى ايچون ده اعضالرى عموم دولتلر طرفندن تعيين اولونه‌جق مختلط بر قوميسيونه حواله اولونمق صورتنى وضع ايتدى ، تقررايدن نظامنامه‌يى بالفعل موقع اجرايه قويمق ايچون‌ده مذكور بوسنا وبلغارستان ولايتلرينك برمدت بلچيقا عسكريله اشغاللرينى تنسيب ايتدى . بوندن باشقه قره طاغ اراضيسنى ده‌تركيا حسابنه بويولتدى .

قونفرانس ، مذاكراتنى بيتيرنجه نتيجهٔ مقرراتنى ، عموم دولتلر سفيرلرى طرفندن باب عالى‌يه بردن تقديم ايدوب جواب ايچون برهفته مدت ويرلدكدن صوكره تكليفات اكر رد ايديليرسه مرخصلر استانبولى ترك ايله مملكتلرينه عودت ايده جكلر ايدى .

مدحت پاشا ، قونفرانسده جريان ايدن مذاكره لره، قرارلره بالطبع واقف وذاتا قرارك نه‌دن عبارت اولوب چيقه‌جغنى‌ده روش احوالدن آكلامش اولمقله دهاچوق اول جوابنى حاضرله‌مش واوكا كوره خنكاره عرض ايدرك اراده‌سنى دخى خفياً استحصال ايتمش ايدى . بناء على ذلك قونفرانس ختام بولوب وجه مذكور اوزره اولتيماتوم باب عالى‌يه تقديم اولونجه آوروپا دولتلرينك بو اولتيماتومنه ويريله جك جواب ، يالكز باب عالى طرفندن دكل عموم ملت عثمانيه طرفندن ويريله بيله جكنى بيان ايدوب اوصورتله جواب ويرمكه تشبث ايتدى .

فقط بوصره‌ده مجلس مبعوثان دها آچلمامش بولونديغندن باارادهٔ سنيه ١٨٧٧ سنه سنك ١٨ كانون ثانيسنده وكلادن ، علمادن ، مسلم وغير مسلم متحيزان مملكتدن مركب اوچيوز اوتوز يدی اعضالی بويوك بر ملت مجلسی باب عاليده انعقاد ايتدی ، (١)

بومجلس آچيلنجه ، خارجيه ناظری صفوت پاشا ، قونفرانسه عائد عموم اوراق رسميه‌يی اوقودی . صكره صدر اعظم مدحت پاشا ، قونفرانسك صوك قرارينی آكلاده‌رق بوقرارك ردی ، محاربه‌يی انتاج ايده جكنی ومحاربه‌نك نه‌كبی بر فلاكت ومصيبت اولديغنی وباب عالی قونفرانسك بو تكليفنه يالكز باشنه جواب ويرمه‌يی مناسب كورمايوب ملتك افكار وآراسنه عرض ايتمك ايچون مجلس حاضری اجتماعه دعوت ايتديكنی وبو مجلس‌نه قرار ويررسه آوروپا حكومتلرينه اونی تقديم ايده جكنی ومع هذا ويريله‌جك قرار پك آغير اولوب بوراده هراعضانك وطنی نزدنده مسؤليتی بولونديغنی وبناء عليه هراعضانك خالصانه وهيچ برطرفدن چكنميه‌رق بيان فكر ايتمسنی . . . اخطار ونهايت « اكر قونفرانسك شو قرارينی محترم مجلس رد ايده‌جك اولورسه آوروپا حكومتلرينك استانبولده‌كی سفيرلری ، مرخصلری بورادن چيقاجقلردر . فرانسه وانكلتره درحال اعلان حرب ايتميه جكلرينی بيلديرديلر فقط بوحكومتلر ، بزم طرفمزده اولميه جقلری‌ده محققدر . نمسا حكومتی شو زمانده بی طرفدر . لكن بو حكومت اون سكز ميليون اسلاو تبعه سنك تضييقی آلتنده يارين‌نه صورتله حركت ايده‌جكنی كسه تعيين ايده‌مز . ايشته بو صورتله بولونديغمز احوال آپ آچيقدر . ايش سزك ألكزده در . » ديه سويلديكی نطقه ختام ويردی .

مدحت پاشانك نطقندن صوكره مجلسده شدتلی مباحثه‌لر جريان ايتدی . اعضالرك برقاچی مستثنا اولمق اوزره جمله‌سی قونفرانسك قرارينی قطعيا رد ايتمك طرفداری ايدی . بالخاصه رد خصوصنده اصرار ايدنلر ، روم وارمنی اعضالر ايدی .

(١) مدحت پاشانك حيات سياسيه‌سی واووقت منتشر جمله مطبوعات .

مذاکرات ، کیتدکجه قیزیشییوردی . اعضالردن برقاچ ذات ، « بویله تکلیفی قبول ایتمکدن ایسه اولمك،محو اولمق دها خیرلیدر . » دییه باغیردیلر.(١)

مدحت پاشا مجلسك قیزیشدیغنی کورەرك مجلسه خطاباً « اکررد اولونه جق اولورسه محاربه محقق اولدیغنی تکرار اخطار ایتدی . مدحت پاشادن صوکره صدراسبق محمد رشدی پاشا برنطق ایراد ایدەرك رد طرفنی التزام ایتدی . اوندن صوکره عابدین بك ایله صاوا پاشا دخی برنطق ایراد ایدەرك قونفرانسك قرارینی رد ایتمك طرفنده بولوندقلرینی کوستردیلر . صاوا پاشا ، عموم خرستیانلر نامنه سویله یوردی . نطقنده وطن عمومی حقنده خرستیانلرك حسیاتلری دخی متفق اولدیغنی روم وارمنی پاطریقلری افندیلر تصدیق ایتدیلر . اك صوکره عموم مجلس ، درت اعضادن باشقه جملةً قونفرانسك طلبنی قطعیا رده قرار ویرەرك طاغلدی .

مجلسك بوقرارینی جواب اولەرق مدحت پاشا خارجیه ناظری واسطه سیله مرخصلره تقدیم ایتمش وبعده مرخصلر ، حکومات متبوعەلرندن آلدقلری تعلیمات اوزرینه کانون ثانینك یکرمی سنده استانبولدن چیقوب مملکتلرینه عودت ایلمشلردر . ژنەرال اغناتیف ایسه روسیایه عودت ایتیوب ایلروده آکلاشیله جغی وجهله بر فکرفاسد اوزرینه آتینەیه کیتمش وقریباً استانبولده وقوعه کلەجك اولان احواله اورادن انتظارده بولونمشدر . . . . .

قونفرانس ، برچوق کورولتی ، پاطیردیدن صوکره بیان اولوندیغی وجهله نهایت بولدی . لـکن روسلر ایچون ، ــ ایشك ایچینه شرف وناموس حکومتلری دخی قارشمش اولدیغی حالده ــ دعوالرندن واز کچمەلری ممکن دکل ایدی .

مدحت پاشا ، البته بوراارینی دوشونوب برتدبیر قورمش واوکا کوره دول معظمەنك مطالبنی رد ایتمش ایدی . پاشانك بوبابدەکی فکر وامیدی وبوندن صوکره اتخاذ ایدجکی تدبیری ، نه دن عبارت بولوندیغنه دائر صورت قطعیه ده برشیٔ دییەمزسەك ده اوتەدن بریدن ایدینه بیلدیکمز معلوماتدن اکلایشمزه

(١) آوروپا واستانبول مطبوعاتی .

کوره مسئله ، یالکز استانبول قونفرانسیله بیتمیوب دفعاتله دها مذاکره بین الدول وقوعبوله‌جغی حالنده تعاطی اولونه‌جق مذاکرات ومخابرات نتیجه‌سی دولتلرك مطالبی تعدیل وتخفیف ایدیله‌جکنی تخمین ایتمش وبناء علیه قبول ایتمسنی قورمش ایدی . یوقسه قطعیاً ایشی ، روسیه ایله محاربه یه دوکمك فکرینی التزام ایتمش دکل ایدی . چونکه قرق سنه‌دنبری سلطان عبد المجید ، عبد العزیز دورلرنده سرایك سیئاتندن ممالك محروسه‌نك کسب ایتدیکی حال ایله قریم محاربه‌سندن صوکره یکرمی ایکی‌سنه ظرفنده متصل حاضرلانمش بولونان روسیانك حالی میدانده ایدی .

بر قاچ سنه صوکره بو خصوصه دائر ایدیلن بر سؤاله جوابا مدحت پاشا ، « استانبول قونفرانسنك مقرراتی هپ غبن فاحش بر طاقم طلبات زائده‌دن عبارت اولمسیله بونی چکه چکه بر درجهٔ ممکنه یه قدر انجلتمك وقیریله‌جغنك آکلاشیله‌جغی نقطه ده باغلایی ویرمك لزومی بالطبع دولتجه اهون اوله‌جغی کورلمش وبوکا دائر انکلیزله ده صورت خفیه ومحرمیه‌ده سوز ایدیلرك جواب شافی دخی آلنمش ایدی . » دیمشدر . (١)

فی الحقیقة قونفرانسك داغلمه‌سنی متعاقب آوروپا مراکز سیاسیه سنده وبالخاصه پترسبورغده وقوعه‌کلان احوال اثبات ایتدی‌که پاشانك حسابی دوغری ومقام اقتدارده قالسه ایدی دولتی ، باشنه بلا کسلمش اولان روم ایلی غائله‌سندن قورتاروب ساحل سلامته چیقاره‌جق ایمش .

باب عالینك قونفرانسنه ویردیکی جوابی خبری پترسبورغه واصل اولونجه اوصره‌لرده شرق مسائلیله پك زیاده مشغول بولونان روس افکار عمومیه‌سی شدتلی بر هیجانه دوشدی ، غزته‌لری تلاشلی تلاشلی مقاله‌لرله طولدی .

چونکه دولت علیه‌نك بویله بردن بره عموم آوروپایه قارشی‌کله جکنی هیچ کمسه ظن ایتمز ایدی .

ایمپراطور علکساندر ، خارجیه ناظری پرنس غورچاقوف ایله بعد المذاکره

---

(١) عارف بك مرحومك « باشمزه کلنلر » نام اثرینه مراجعت .

وكلادن ، امرای عسکریه‌دن ، غراندوقلردن وسائر کبرادن مرکب خفی بر مجلس
عقد ایتمشدرکه بو مجلسده خارجیه ناظری ، احوال حاضره یی عرض ایتدکدن
صوکره بالذات ایمپراطور ، مجلسه خطاباً : بوندن صوکره نه یاپلمق لازمکلدیکنی
یعنی درحال اعلان حرب ایتمکمی یوقسه آوروپا حکومتلرینك فکرلرینی بکله‌
مکمی مناسبدر ؟ دییه‌صوردی . مجلس ، ایمپراطورك اعلان حرب جهتنه میانی
کوره‌رك سکوته واردی.فقط غراندوقلردن ایمپراطورك قارداشی نیقولا ، « مادام
که ایش بو درجه یه وارمشدر ، رجعت ایتمك روسیه ایچون ناموسسزلقدر .
اعلان حرب ایتمکدن باشقه‌چاره یوقدر » دییه جواب ویردیسه ده مالیه ناظری
بولنان « غولووین » اوزون بر نطق ایراد ایدرك « ... قریم محاربه سی ، روسیا
منافعنه مغایر مجرد ایمپراطور نیقولانك کیف وآرزوی شخصیسیله آچیله‌رق
روسیانك یارم میلیون عسکرینی محو وبورجنی درت قات تزیید ایتمکدن باشقه بر
نتیجه ویرمامشدر. او وقتدن شمدی یه قدر مالیه‌یی دوزلتمك ایچون فوق العاده
چالشلمش اولدیغی حالده الیوم روسیانك مالیه‌سی مطلوبه موافق درجه‌دن پك
اوزاقدر ، شمدیکی حالده خارجه درت میلیار فرانق بورجمز واردر . ایمدی
ترکیا ایله محاربه ایده‌جك اولورسه‌ك ، ایسترغالب ، ایستر مغلوب اوله‌لم ، بو
بورجك ، دها برقاچ قات زیاده لشه‌جکی شبهه سزدر . مادام که بوصره ده مالیه
ناظری بن بولونیورم ، شو مسئولیتی اوزریمه آله‌مام . بناء علیه اعلان حرب
اولونه جق اولورسه بو خدمتدن استعفامی قبول بویورمه‌سی ایچون ایمپراطور-
مدن رجا ایدرم ، » دییه سوزینه نهایت ویرمشدر .

بوندن صوکره مجلسده کیمسی محاربه‌نك لهنده، کیمسی علیهنده اولمق اوزره
برقاچ ذوات طرفندن بیان افکار ایدلمکده ایکن ایمپراطورك ایکنجی قرداشی
واو وقت روسیا شورای دولتی ریاستنـده بولونان غراندوق « قونستانتین »
ایمپراطوره خطاباً : « پادشاهم ! ذاتاً شوشرق مسئله‌سی حقنده فکر عاجزانه‌می
بیلیرسکز . شو مسئله‌یی . ژه‌نه‌رال اغناتیف ، بورادەکی اسلاو قومیته‌لری
وبرده مجرد محاربه ایتمك آرزوسنده بولونان کنج ژه‌نه‌راللر چیقارمشدر ، یوقسه

روسیانك هیچ كورمدیكی . بیلمدیكی بلغارلرله صربلیلر ایچون قان دوكمك ؛ روس كویلرینك فقیراهالیسندن زورایله طوپلانان پاره‌یی برطاقم یابانجی ملتلر اوغرنده صرف ایتمك نجه جنایتدر. فرض ایده‌لم‌كه محاربه ایتدك . تركلری تپه‌له‌دك . بلغار وبوسنالیلری قورتاردق . بوندن ، روسیا ایچون نه فائده حاصل اوله‌جغنی آكلایه‌مایورم . وقتیله برچوق فدا كارلقلر وغیرتلر له تركلرك اللرندن صربلیلری ، یونانلیلری قورتاردق . بوكون اونلرجه روس اسمندن منفور برشیٔ یوقدر . بلغارلرله بوشناقلر دخی اویله خائن اوله جقلرنده شبهه یوقدر . بنم‌فكرم ، محاربه نك قطعیا علیهنده در . » یولنده مؤثر بر نطق ایراد ایتدی. وقتیله بویوك سفارتلرده بولونان موسیو « صابوروف » دخی : « عموم‌احوال، بزه كوستریورکه اكر تركلر قوانفرانسك قرارینی رد ایدیسه‌لر ، مطلقا آوروپا حكومتلرندن بر ویا ایكیسنك رضا سیله رد ایتمشاردر . مدحت پاشایی بن بیلیرم . بو ذات ، اكر ایشه تمامیله واقف دكل‌ایسه وطننی بویوك تهلكه لره دوشوره‌جك حركتده بولونمیه‌جغی محققدر . انكلیز ومجار غزته لری آچیقدن آچیغه بوذاتی طوتییورلر . مدحت پاشا بزه دهشتلی برشیٔ حاضرله دیغی محققدر . اعلان حرب اولونورسه قورقارم‌كه یالكز تركلر ایله دكل باشقه‌لریله دخی‌حرب ایده جكز . » دیدی . بو ایكی نطق ، مجلسده خیلی تأثیر حاصل ایتدی .

ایمپراطور ، كندی فكرینك خلافنده بولونان بو نطقلردن جانی صیقیله‌رق نتیجهٔ قراری آكلامق ایسته‌دی . مجلسك بشده دردی اعلان حربك علیهنده بولوندیغندن خارجیه ناظری لازمكلان تعلیماتی آلوب اعلان حرب دها بر مدت تأخیر اولوندی . (١)

شو ذكر ایتدیكمز فقره ، او وقتلر مكتوم ایدیسه ده بوكون روسیا مطبوعاتنده آچیقدن نشر اولونمقده‌در . او كونكی اسراری، بوكون آچیغه‌قویان مطبوعات ، — مدحت پاشا بر ایكی سنه‌لك بر مدت مقام اقتدار ده قالسه ایدی

---

(١) « روس لساننده نشر اولونان « روسكایا استارینا » نامنده بر مجموعه ودیكر مطبوعات اجنبیه

دولتی غائله‌دن قورتاره جق ایدی. — یولنده‌کی دعوامزی تماميله اثبات ایتمکده‌در.

مدحت پاشانك موقع اقتدارده قالمدیغی، بر قدر وملت عثمانیه‌نك معکوس طالعی ایدی‌که قونفرانسك طاغلدیغندن برقاچ کون صوکره ودولتك الك تهلکه‌لی بر زماننده پاشای مشار الیه او مقامدن آیریلوب اوزاق دوشدی. صوکره اولان اولدی. واقعا بو بر قدر وطالع ایسه ده نه‌کبی سببلر اوزرینه کلوب ظهورایتدیکنی اکلامق ایچون عبد الحمید ایله مدحت پاشانك دها صدارته کلمزدن اول بینلرنده مباینت فکر ونیتك موجود بولوندیغنی در خاطر ایتمه مز لازمکلیر. ایشته بو مباینت، پاشا، صدارته کچدکدن صوکره کیتدکجه زیاده‌لشدی. خنکار، قانون اساسینك اعلانندن صوکره بیله اسکی پادشاهلر کبی ظل الله في العالم اوله‌رق حکومت سورمك ایسته یوردی. پاشا ایسه دولتك بولوندیغی حال انحطاط وانقراضی مجرد سرایك هر وقت هرامور اداره‌یه اجرا ایتدیکی تسلطندن بیله‌رك هیچ اولمازسه بوندن بویله اعلان اولونان قانون اساسی‌یه استناداً بو تسلطی قالدیرمق ایستردی. خنکارله پاشا آره‌سنده اولان عداوتك برنجی سببی بو ایدی. ایکنجی بر سبب دها وار ایدی‌که اوده مدحت پاشانك کرك داخلده وکرکسه خارجده اکتساب ایتدیکی نفوذ واقتدار شخصیسی، عموم وکلای دولتله بالذات سلطان عبد الحمیدی کولکه ده براقمش اولمسیدر. بوتون عالم، مملکتك اصلاح وتجدیدینی پاشای مشار الیهدن بکلر وبو ذات مقام اقتدارده قالدقجه مملکتك فلاح وترقیسی پك چابوق حصوله کله جکندن امین ایدیلر. بو حال، زمام حکومتی آلنه آلوب بالذات اداره ایتمك خرص وطمعنده بولونان خنکارك فناحالده جاننی صیقمقده وعادتا کندیسنی اورکوتمکده ایدی‌که، شورالریله آتیاً ایضاح اولونه‌جق جهتلر دن سلطان عبد الحمیدك صدر اعظم پاشا‌یه فوق العاده بغض وعداوت بسلمه سنی موجب اولمش ایدی.

بوکا تبعاً سرای جوارنده طولاشوب منافع شخصیه وسعادتلرینی بورادن بکله‌ین برچوق وکلا، امرا کروهی‌ده پاشایی کندیلرینه دشمن عد ایتمکده ایدیلر. چونکه ایشلری، بولانیق صوده بالق آولامق قبیلندن اولان بوکروه لایفلحون،

پاشانك وضع ایتدیکی قانون اساسی تماما تطبیق اولونه‌جق وملکده اصول مشروطه تقرر ایده‌جك اولورسه هر ایش ، میدانده اولدیغی حالده هرکس طرفندن تدقیق واعتراض ایدیله‌جك وبناء علیه اوته دنبری سرایك بول بول احسانلریله سرای سایه‌سنده ملکك ضررینه یاپیلان کلیتلی ارتکاب وارتشالر ممکن اوله میه جغنی آکلامشلر ایدی .

یکی جلوسدنبری مدحت پاشانك علیهنده سلطان عبد الحمیدك عقل کهیالری داماد محمود ، ردیف ، جودت پاشالر ، أو قسم وکلادن ایدیلر ، بونلر ، خنکارك مشربنه تماميله واقف بولوندقلرندن مقصدلرینی ترویج ایتمك ومدحت پاشایی سقامندن دوشورمك ایچون اللرندن کلدیکی قدر فرصتی فوت ایتمیوب چالیشیرلر وقانون اساسینك علناً علیهنده بولونمقدن ده چکنمزلر ایدی . وحتی مابین باش کاتبی سعید پاشا دخی ، بونلرله برلك اولدیغی اولوقت روایت ایدلمکده ایدی ،

ایشته بو صنف وکلا وعونه سی ، هرنه صورتله اولورسه اولسون مدحت پاشایی دوشورمك ایچون فداکارانه اوغراشدقاری حالده آره‌لرنده بو مقصد اوزرینه یوروتدیکی انتریقه وفسادلر ، قوتلی ومؤثر ماهر بریسی دها وار ایدی‌که اوده روسیا سفیری مشهور ژه نه رال اغناتیف ایدی .

ژه نه رال اغناتیفك تا دور سلطان عبدالعزیزدنبری مدحت پاشایه ناصل بر دشمن اولدیغنی سویلمش ایدك . پاشانك . بو دفعه صدارتده بولونمسی وبو مقامده بقاسی ایسه ، روس سیاسونی نظرنده روسیا ایچون حیات ممات مسئله‌سی عد اولونديغندن ژه نه رالك کین وغیظی صوك درجه آرتمش ایدی .

روسیانك اورته یه قویمق ایچون چالشدیغی شرق مسئله‌سی اوغرنده اغناتیفك اون سنه‌دن زیاده اوغرشه‌رق قازاندیغی نفوذی وبونکله برابر هر شیئی حاضرله یوب مقدمهٔ حرکت اولمق اوزره بوسنا عصیاننی قالدیرمش اولملقله ایتدیکی خدمتی مدحت پاشا ، سلطان عبد العزیزی خلع ایتمه ایله بر کیجه ده محو ایتسدی . اوندن صوکره پاشا ، قانون اساسی مسئله‌سنی ایلرویه سوره‌رك آوروپا افکار عمومیه‌سنی جلب ایتمه ایله روس دسائسنی بوتون بوتون حکمسز

براقیویردی . بدایتدنبری قونفرانسده وصوکره مقرراتنی قبول ایتمامکده کی پاشانك مهارتنه قارشی یوقاریده بیان ایتدیکمز وجهله روس سیاسیلری شاشیر- مشلر ایدی .

اوزمان روسیا محافل سیاسیه سنده سراً سویلنلدیکی روایتنه کوره : اغناتیف قونفرانسدن اول پترسبورغده بولوندیغی وقت ، بلغار مسئله سنی روسیانك آرزوسنه موافق برصورتده حل ایتمك ایچون مدحت پاشانك اورته دنقالدیرلمسی لزومندن وبونك ایچون چرکس حسنك یاپدیغی کبی یاپوب مدحت پاشایی أولدیرمك اوزره اعدامه محکوم قافقاسیالی بر جانینك بو خدمته مقابل عفویله استانبوله کوندرلمسی کافی بولوندیغندن بحثله حکومتندن بو خصوصده بر معاونت طابنده بولونمش ایسه ده پرنس غورچاقوف ، قطعیا رد ایتمش .

بو روایتك دوغری اولوب اولمدیغنی اثبات ایتمك کوچ ایسه‌ده ژنه‌رال اغناتیفك قونفرانس اثناسنده مدحت پاشایی صدارتدن دوشورمك ایچون لازم اولان وسائطی حاضرله‌مقده اولدیغی بوکون اوراق رسمیه ایله ثابتدر . (١)

اغناتیف ، اون‌سنه دن زیاده سفارتله استانبولده بولوندیغندن سرایك ، خاندان عثمانی شهزاده وسلطانلرینك ، وکلانك احوال شخصیه لرینی وصورت معیشتلرینی پك أیی بیلیر ایدی . ایجابنده بونلری ، کندی انتریقه وفسادلرنده آلات مقامنده قوللانیرایدی . اغناتیف ، سلطان عبد العزیزك خلعندن صوکره دخی بونلرله مناسباتی کسمایه‌رق هر برینه مخصوص روسیا حکومتی طرفندن کیزلیجه تعیین اولونان معاشلری منتظماً ویرر ایدی .

---

(١) Sultan Murad V. Com. Keratry « سلطان‌مراد خامس» نامنده‌کی اثرله روسجه یازلمش « بردیپلوماتك خاطره‌سی » نام دیکر براثر وسائر مطبوعات اجنبیه

اغناتيف ، دوستلرندن بر روم دوقتورینی (١) بر حرم اغاسی واسطه‌سیله داماد محمود پاشانك فاملیاسی بولونان جمیله سلطان ایله مخابره‌یه سوق ایدرك ؛ اگر سلطان علیة الشان مدحت پاشانك صدارتدن اسقاط ایدلمسنه خدمت ایدرلرسه برروم بانقه‌سی واسطه‌سیله یکرمی بیك لیرا ویره‌جکنی وعدایتدی. جمیله سلطانده اغناتیفك بوتکلیفنی قبول ایتدی . بو مخابرات ، قونفرانسك ایشی تمام اولدیغی کونلره تصادف ایتدیکی جهتله اغناتیف ، قونفرانسدن صوکره یوقاریده اشارت اولوندیغی وجهله روسیایه کیتموب پك بویوك برامید ایله مخابرات ایچون دها الویرشلی بولونان آتینه شهرینه کیتمش وقریباً استانبولده ظهورایده‌جك اولان تبدلاتی انتظاره قویولمشدر .

(١) بودوقتورك کیم اولدیغی « مراد خامس » نامنده‌کی اثرده بیلدیرلمامش یالکز جمیله سلطانك انتریقه‌سی کوسترلمشدر . « بر دیپلوماتك خاطره‌سی » نامنده‌کی اثرده . . . . .Doc. M (دقتور م . . .) کوسترلمشدر . عجبا مارقو پاشا ویاخود ماوریانی پاشا اوله‌بیلرمی ؟ اغلب احتمالاته کوره بو ایکیسندن بریسی اولمالیدر . چونکه او زمان عثمانلی سرایلرینه الك زیاده حلول ایدن بونلر ایدی .

سکزنجی فصل

مدحت پاشانك سرایده توقیفی وآوروپایه نفیی

قونفرانسدن صوکره مرکز حکومت ـ سلطان عبد الحمیدك مدحت پاشایه قارشی عداوتی ـ غالب پاشا مسئله‌سی ـ مدحت پاشانك خنکاره یازدیغی تقریر مشهور ـ سرایلیلرك صدر اعظم علیهنه انتریقه‌سي ـ جمیله سلطانك بو انتریقه‌یه اشتراکی ـ مدحت پاشانك توقیفی ایچون سرایده‌کی اتفاق ـ پاشانك سرایه جلبیله توقیفی واوروپایه نفیی .

بروجه مذکور قونفرانس طاغیلوب مدحت پاشا براز راحت اوله‌رق امور دولتله مشغول اولدیغی صره ده علیهنده دهشتلی انتریقه‌لر ، کیزلی اتفاقلر تکون ایتمکده ایدی . مدحت پاشا ، کندیسنك سرایده ، خارجده برچوق دشمنلری بولوندیغنی بیلمز دکل ایدیسه ده صدارتدن دوشورلمه‌سی ایچون شو یقینلرده دشمنلرندن برقاچ فرقه‌نك متفقاً چالشدقلرینه تمامیله وقوفی یوق ایدی . مجرد شو وقوفسزلقدن اولملیدرکه پاشا ، او کونلرده هر احواله قارشی مهیا اولملق اوزره هیچ بر تدبیر احتیاطی آلمامش ایدی . مهام امور دولتی تسویه وخصوصیله خارجدن کلن غائله‌یی بر طرف ایتمکه چالشمقده وبو بابده پك بویوك مهارتلر کوسترمکده ایدی . مثلا ادارهٔ مملکتك تنظیمی ایچون او دوره غایت موافق بر پروغرام وضع وترتیب ایتمش اولمسیدرکه بو پروغرام موجبنجه صربستان وقره طاغ ایله چابوق مصالحه اولونه‌جق ، قانون اساسینك اجراآت فعلیه‌سنه صورت قطعیه ده باشلانه‌جق ، مالیه‌یی دخی دوزلتمك ایچون کچن دورلرده خارجدن

ایدلمش اولان استقراضلرك فائضلری حقنده سریعاً بر قرار قطعی آلنه‌جق ایدی ، که یالکز بو صوك مقصدك حصوله کلمسیله دولت علیه‌نك اعتبار مالیسی اسکی درجه‌سنی بوله‌جغی محقق ایدی .

بو غیور صدر اعظم ، کرك اوروپایه وکرکسه داخلده بولونان عناصر خرستیانیه‌یه؛ قانون اساسی وضعی مسئله‌سی بوش سوز اولمایوب بوقانونده مندرج اولان مواد ، بر سرعت ممکنه ایله بی درپی تطبیق اولونه‌جغنی اثبات ایتمك اوزره خنکاره بر عریضه تقدیم ایدرك بوندن صوکره مکتب حربیه‌یه یالکز مسلمان شاکردلری دکل غیر مسلم طلبه دخی قبول اولونه‌جغنه دائر بر ارادهٔ شاهانه‌نك اصدارینی طلب ایتدی . بوندن ماعدا بعض مقاصد سیاسیه‌دن طولایی بر ایکی یره خرستیان مأمورلرندن والی تعیین اولونمه‌سنی مناسب کوره‌رك بو خصوص ایچون دخی آیریجه عرض ایتدیسه ده سرای ، صدر اعظمك کرك بو وکرکسه اولکی عریضه‌لرینك هیچ برینه جواب ویرمدی . حالبوکه مسئله مدحت پاشا ایچون اهمیتلی اولوب بو معروضات بالفعل موقع اجرایه کتورلمش اولسه ایدی دولتك ادارهٔ داخلیه‌سنده مسلك حریت ومساوات حقوق غالب اولدیغی آپ آچیق عالمه کوسترلمش اوله‌جق ایدی .

سلطان عبد الحمید ، بو معروضاتك موقع فعله کتورلمه‌سنده دولت ایچون فائده اولدیغنی بیلمز دکلدی . فقط شو تدابیر ، مدحت پاشانك قریحه‌سندن نشأت ایتدیکندن وبناء علیه موقع اجرایه کتوریلیرسه ینه بو ذاتك آوروپا وخرستیانلر نزدنده شهرت ونامنی دها زیاده بویوده‌جکندن صدر اعظمك بوکبی معروضاتنه جواب ویرمك ایستمزدی .

مدحت پاشا ، معروضاتنك ترویجی حقنده اصرار ایتمکده ایکن اوکونلرده اورته‌یه دیکر بر مسئله ظهور ایدیویردیکندن آرتق صدر اعظمله خنکارك اراسی آچیلدقچه آچیلمه‌یه باشلادی .

یکی ظهور ایدن بو مسئله ده غالب پاشا مسئله‌سیدر . او اثناده مالیه نظارتنده بولونان بو ذات ، مرتکب ودائما سرایه طالقاوقلق ایدوب کچینیر طاقمدن بریدر .

برقاچ سنه دنبری دولتك تخصیصات عمومیه‌سنی قائمه ایله تأدیه ایتمك ، عادتا قانون حکومت اولمش ایکن غالب پاشا ، خنکاره یارانمق ایچون سرای تخصیصاتنی یعنی خزینهٔ شاهانه‌یه ویریله‌جك معاشاتی التون پاره ایله تأدیه ایتمکده وشو خصوص دویولور دویولماز ، حکومت قائمه‌لرینك فیئاتلری همان هرکون فوق العاده دوشمکده ایدی . بوندن ماعدا غالب پاشا صدر اعظمه دانشمقسزین خنکاره برقاچ بیك‌لیرا فضله پاره ویردیکی خبری ده دوران ایتمکده ایدی .

مدحت پاشا ، بوکا واقف اولونجه سرایه بر تقریر کوندره‌رك غالب پاشانك درحال عزلنی ایسته دی . سلطان عبد الحمیدك بو تقریردن پك فنا جانی صیقلدیسه ده مقاومتدن عاجز بولوندیغی جهتله مالیه ناظرینی عزل ایتدی . فقط برقاچ کون صوکره غالب پاشایی قریباً آچیله‌جق اولان مجلس اعیان ریاستنه تعیین ایتمك ایسته‌دی . صدر اعظم ، اعتراض ایدرك غالب پاشانك حسابی کورلدکجه دیکر بر مأموریتـه نصبی ممکن اولمیه‌جغنی عرض ایدرك محرمك اون دوقوزی تاریخیله اوزون بر تقریر تقدیم ایتدی .

خنکار ، بو دفعه دخی آچیقدن آچیغه بر شیء دیمدیسه ده مدحت پاشا طرفندن تقدیم اولونان عریضه وتقریرلری سوروئجه ده براقدی .

صدر اعظم ؛ بویله شیلردن قورقاجق آدم اولمدیغندن مکاتب عسکریه یه افراد غیر مسلمه دن شاکرد آلنمق خصوصنده اولجه ویرلمش اولان تقریره جواباً ایجاب ایدن اراده‌نك اصداری ایچون اصرار ایدرك بر دها یازمش ایسه ده ینـه برجواب آلنه مدیغندن شمدی‌یه قدر هیچ بر صدراعظمك بر پادشاهه بر مثلنی تقدیم ایتامش اولدیغی مشهور تقریری سلطان‌عبدالحمیده یازوب کوندرمشدر . هر عثمانلینك حافظه‌سنه نقش اولمسی لازمکلان آثاردن بولوندیغی جهتله عینا درجنی مناسب کوردك .

« پادشاهم ! (١)

« مشروطیتی وضع واعلاندن مرادمز استبدادی رفع وذات شاهانه‌کزی

---

(١) « مدحت پاشانك حیات سیاسیه‌سی » نام اثر

وظائفکزده ایقاظ ووکلای دولتك وظائفنی تعیین وملتمزك میاننده مساوات کاملهیی تأمین ایدوب ال برلکیله وکرجکدن ملکك اصلاحنه چالمقدر ،

اوتوز سنه دنبرو نشر ایدیلو بده احکامی اجرا اولنمیان خط همایونلر کبی شمدیکی خط همایون ملوکانهلری بحران حاضرك اندفاعندن بیله حکمسز قالمیهجقدر. زیرا قانون اساسی یی اعلاندن مرادمز یالکز مسئلهٔ شرقیهنك حسن تسویه سنه مدار اولمق واوروپالیلرك علیهمزه اچیلان اغیزلرینی قیامق نمایشدن عبارت بر جمیله دکلدر .

بو بابده ذات شاهانه لرینه بعض ایضاحات عرض ایلیه یم . آولا ذات ملوکانه لرینه عائد اولان وظائف حکمدارانهکزی مطلقا بیاملیسیکز . زیرا بالجمله حرکاتکزدن ملت نظرندهٔ مسئول اولهجقسیکز . بونکچون وکلای دولت ومأمورین حکومت اجرای وظائفندن امین اولمالیدرکه درتیوز سنهدنبری ماتمزی دنائته الیشدیروب دولتی دوچار تدنی ایدن مداهنلکدن یقایی صییرالم . بندهکزك ذات ملوکانهلرینه فوق العاده رعایتم واردر . انجق احکام شرعشریفه تطبیقا ملتمزك منافعنه مضر اولان اك اوفاق خصوصده بیله سزه اطاعت ایتمکده معذورم . چونکه مسئولیتم اغردر ، هم وجدانمدن قورقارم . همده وطنمك سلامت وسعادتنی تأمین ایچون وجدانمله متعهدم . فقط قورقارمکه بوافکار وافعالدن طولایی ایلروده دولت بندهکزی متهم ومسئول طوتسون . شوعرض ایدهجکم طوغری سوزلردن قلبیکز شبهه یه وارمسون . نهچارهکه اك زیاده قورقدیغم بالاخره وجدانمك بندهکزی محجوب ایدوب مسئول طوتمسیله ملتمك طعن وتوبیخنه اوغرامقدر . ایشنه بودهشتدرکه ذات شاهانهلرینی تصدیع ایچون بندهکزه جرأت ویرییور .

پادشاهم ! عثمانلیلر کندوکندولرینی اصلاح واداره اقتدارینی حائز اولمیلدرلر . اصول مشورتله اداره اولنان برملتده نظام نه در بیایرمیسیکز . تفصیله حاجت یوقدر . بندهکزه امنیت ایدیکز افندم . بونکله برابر رجال ملتدنده ــ امین اولیکز .

پادشاهم ! بنده‌کز بر بار ثقیل آلتنده‌یم . عثمانلی صفتیله اجرای وظیفه ایده‌جکم . برمأمورك کندونی وجدانا مسئول طوته‌رق اجرای افعال ایتمسنك لزومی کبی بر وزیرده‌هم وجدانی‌هم ملتی نزدنده کندونی مسئول بیلملیدر . امید وافتخار ایدرمکه وجدانمك بنده‌کزی مسئول طوته‌بیله‌جکی بر حرکتده بولنمدم . فقط ملتك بنده‌کزی مسئول طوتمه‌لرینه چالشمه‌لرینی ایسترم . هم بوحاله تفخر لنورم .

پادشاهم ! طقوز کون اولییورکه معروضات متقدمه‌یی اسعاف ایتمه‌مکده دوام بیورییورسیکز . عمله‌نك آلتنه مشابه اولان نظامات مبرمه‌یی رد ایدییور- سیکز . حالبوکه آلتسز ایش کورلمز . بو حال ایسه هنوز دهشتلی ـ زلزله لردن محو وانقراض درجه‌سنی صاووشدیران بنای دولتی تعمیره چالشدیغمز صره‌ده سز عادتا ییقمق ایسته‌یورسیکز دیه بیلرم . اکر بو اسبابه مبنی بنده‌کزی سرکاردن عزل ایدرسه‌کز رجا ایدرم عنان اداره مزاج شاهانه‌کزله اجرآات دولتی حال حاضرك اهمیت والجاآتنه توفیقا امتزاج ایتدیروب قوللانه بیله‌جك بر ید اقتداره توديع بیورلسون . هرحالده . . . »

۱۸ کانون ثانی ۱۲۹۳ قوللری
مدحت

مدحت پاشا ، بو تقریری خنکاره تقدیم ایتدکدنصکره نه سرایه ونه‌ده مقام صدارته ایاق باصمدی . برازده استراحت ایتمك ایچون طوپ قپو طیشروسنده بولنان کوشکنه کیدرك اوطوردی . سلطان عبد الحمید ایسه پاشایی اویوتمق وعلیهنه قوردیغی دولابی سزدیرمامق ایچون سوزده تلاشله صدر اعظمه برقاچ کره سلام شاهانه ودیکر درلو توجهات شاهانه‌سنی تبلیغ ایچون ادملر کوندرد- یسه‌ده مدحت پاشا بویله شیلره قولاق ویرمه‌یوب استیذان ایدیلن اراده‌لر اجرا وعرض ایتدیکی معروضات قبول اولونمینجه دعوته ایجاب ایتمه‌یه‌جکنی بیلدیردی . حتی صدر اعظمی دعوت ایچون خنکار خارجیه ناظری صفوت پاشایی مأمور ایتدیکی حالده بیله پاشا افکارنده اصرار ایتدی . لکن سرایده علیهنه ترتیب

اولونمقده اولان اتفاق خائنانه‌دن خبری یوق ایدی .

سلطان عبد الحمیدك طبیعتنه اصلا موافق اولمیان مدحت پاشایی مركز خلافتدن طرد ایتمك نیتی قونفرانس ختامنده دكل دها اول مصمم ایدی . چونكه پاشا ، بوراده بولوندقجه اسكی پادشاهلر كبی كیف ما یشاء حركت ایده‌میه‌جكنی اكلامش ایدی . او زمان سرای فرقه‌سنی تشكیل ایدن داماد محمود ، ردیف وجودت پاشالر خنكارك نیت فاسده‌سنه واقف اولدقلرندن خنكاری صدر اعظمدن صووتمق ایچون هر درلو وسائطی استعمال ایتمكدن چكنمزلر ایدی . بونلر ، سلطان عبد الحمیدك غالب پاشا مسئله‌سندن زیاده سیله جانی صیقلدیغنی كوردكلری زمان : صدر اعظم مدحت پاشانك اقصای مقصدی خاندان عثمانی‌یی محو ایتمك ، تركیاده جمهوریت اداره‌سنی اعلان وبالذات كندیسی جمهور رئیسی اولمق نیتنده بولوندیغی حوادثی استانبولك بعض جهتلرنده دوران ایتمكده اولدیغی حقنده پولیس نظارتنه بر ژورنال ترتیب ایتدیروب اوكونلرده استانبولده (لاتركی) اسمیله چیقان بر غزته نك نشر ایتمش اولدیغی بر مقاله‌یی ده او ژورناله علاوه ایله تقدیم ایتدیردیلر .

بو مقاله ازمیردن مذكور غزته‌یه یازیلان بر مكتوبدن عبارت اولوب بومكتوبده صاحب مقاله ، كندیسنك اوكونلرده ازمیره كلن مشهور ضیا پاشا ایله بر ملاقاتده بولوندیغنی وبو ملاقاتده ضیا پاشا غزته مخبرینه : « تركیا كبی بوكون اداره‌ٔ مشروطه ایله اداره اولونان حكومتده پادشاه اولان ذاتك ذره قدر اهمیتی اولمایوب بو ذات عادتا ماتك خدمتجیسی ، ومجلس مبعوثان نه امر ویررسه یالكز او امری اجرایه مأمور بولوندیغی . . » كبی بر عباره وار ایدی .

بو كروه مفسدین نظرلرنده او زمانفرقه‌ٔ احراره منسوب بر نفرنه سویلرسه سویلدیكی سوزلر ، عموم فرقه‌یه وبالخاصه مدحت پاشایه حمل اولونور ایدی . بونك ایچون ضیا پاشانك ازمیر مخبرینه سویلدیكی بو سوزلر دخی صدر اعظمك تعلیمات مخصوصه‌سی جمله‌سندن اولمق اوزره تلقی اولوندی .

هرنه حال ایسه بو ژورنال وغزته خنكارك بر قات دها جانی صیقدی . مع

هذا خنکار ، شخصاً قورقاق اولدیغندن قطعی بر حرکته قرار ویره‌مز ایدی . بوحالی کورن حشرات ایسه اولانجه قوتلرینی بازویه ویروب مدحت پاشانك صوك ویردیکی تقریر سرایه واصل اولدیغی کون داماد محمود پاشانك تعلیماتی اوزرینه زوجه‌سی جمیله سلطان سرایه کوندریلوب خنکارله کورشدیکنده : « صدر اعظم حاضرك بوکونلرده ملت نزدنده قازاندیغی اعتبار ونفوذ ، خاندان عثمانی پادشاهلرینك نفوذ واعتبارلرندن زیاده در . اکر بو آدم ایسترسه‌سزی وبزی محو ایده بیله‌جکدر . نته‌کم عموجه‌مز سلطان عبد العزیزی تختندن آتارق قولایلقله ده بوغدیرمشدر . قرداشم !.. اکر صاغ قالق وپادشاهلق ایتمك ایسترسه‌کز بو آدمی اورته دن قالدیرمق لازمدر . چونکه بو آدم دها بر مدت قالیرسه سزی وبزی قالدیره‌جقدر . ذاتاً مجلس مبعوثانی اورته‌یه قویوب شهزاده وسلطانلرك معاشلرینی کسوب بزی بر آی صوکره دیلندیره‌جکدر . » (۱) دیدیردلمشدر .

جمیله سلطانك شو سوزلری خنکاره‌پك زیاده تأثیر ایتدیکنی بر قاچ محرر یازییور . مدحت پاشانك تقریری واصل اولدیغی کیجه سرایده داماد محمود ، ردیف ، جودت ، انکلیز سعید ، وچرکس نصرت پاشالر خنکارك اراده سیله بر مجلس عقد ایتدیلر . مذاکره‌لری ، مدحت پاشانك توقیفیله طردی ایچون اقتضا ایدن پلانلرك ترتیب وتنظیمندن عبارت ایدی .

مدحت پاشایی آچیقدن آچیغه توقیف ایتمك قولای بر ایش دکل ایدی . چونکه پاشای مشار الیهك استانبولده بر خیلی طرفدارلری بولوندیغندن سرایك خیانتنه وقتیله واقف اولورلرسه مقاومت کوستره جکلری محقق ایدی . (۲)

---

(۱) اجنبی مطبوعاتی . بالخاصه روس عزته‌لری .

(۲) مدحت پاشا ، کندیسنك سرایده توقیف وآوروپایه نفی اولوندیغی اثناده وقوعه کلان احوالی نقل ایدرکن دیمش‌که : « بزم ملت کبی جاهل بر ملت آراسنده اصلاحات جدیه وجوده کتورمك ایچون صنف عسکریه باشده اولان ذواتك ألنده بولونمسی شرطدر. چونکه بو صنف ألده ایدلمانجه بر شیء یاپیله‌ماز.

بناء علیه سرایلیلر ، مدحت پاشایی بر وسیله وسببله سرایه جلب ودرحال احضار ایدیلن بر واپوره ارکابیله شهردن چیقارلمسنی وبو اثناده اهالی‌یه قارشی ده بعض تدابیر احتیاطیه اتخاذ ایدلمسنی مناسب کور دیلر .

ابتدا صدر اعظمی سرایه جلب ایتمك ایچون هیچ بر شـیدن خبری اولمیان صفوت پاشایی استخدام ایتـدیلر . بونـکله سوفق اوله‌مانجه خنکار ، سرایده لازمکلان تدارکی اکمال ایتدکدن صوکره باش مابینجی انکلیز سعید پاشایی مأموراً مدحت پاشانك قوناغنه کوندردی . بو پاشا ، خنـکارك سلام سلامت انجام شاهانه‌سی ایله تقریرلرك جمله‌سنی قبول بویوردیغنی مدحت پاشایه تبلیغ ایتدی . ذاتاً سرایك خیانتندن خـبری اولمدیغی حالده شو مواعید وتأميناته قانع اولوب سعید پاشا ایله برابر سرایه کیتمك اوزره عربه‌سنه بیندی . لکن پاشانك اوکون اوقدر بصیرتی باغلانمش ایدی‌که ردیف پاشانك دیوان یولنده ، کوپری باشلرنده، بشـکطاش جاده‌سنده قویدیغی عسکری قوللری نظر دقتنی جلب ایتمیه‌رق سرایه واصل اولدی . اوراده صدر اعظمه مخصوص اوطه‌یه کیروب اوطوردی . بر آز صوکره انکلیز سعید پاشا ، مدحت پاشانك یاننه کلوب مهر صـدارتك تسلیمیله سرای اوکنده اسلیم اوزرینه بکله ین معیت شاهانه واپورلرندن عزالدین نامنده‌کی واپوره حالا بینوب کیتمسی لزومنه دائر ارادهٔ پادشاهی‌یی وبشیوزلیرانك کندیسنه

سرای دائمـا غلبه چالار . حسین عونی پاشانك وفاتندن صوکره عسکر ، بزم ألمزدن چیقدی . سلیمان پاشا کبی بزه میال امرادن بر قاچ ذات وار ایدیسه ده استانبولدن چیقارلدیغم زمان بونلرك هپسی ده سرحد ده ایدیلر . استانبولده‌کی عسکر ، اك بویوك دشمنلرمزدن سر عسکر ردیف پاشانك النده ایدی . بو سببله سرای بزه غلبه چالدی . بوندن صوکره دخی اویله اوله‌جقـدر . اکر باب عالی وياخود مجلس مبعوثان وقت وزمانیله استانبول عسکری اوزرینـه کندی طرفداری بولونان امرای عسکریه‌یی یرلشـدیرمزسه سرایه قارشی دائمـا عاجز قاله‌جقدر . . . » بو روایت مرحوم مدحت پاشانك اك یقینلرندن والان حیاتده بولونان بر ذاتدن مسموع عاجزانه م اولمشدر .

احسان بویورلدیغنی تبلیغ ایتدی . مدحت پاشا ، ناصل وارطه‌یه دوشدیکنی شمدی آکلادیسه‌ده فوق العاده متانت قلب وجسارت صاحبی بر ذات اولدیغندن اصلا تلاش وبوزغونلق اظهار ایتمامشدر .

بر روایته کوره احسان شاهانه اولمق اوزره سعید پاشانك کندیسنه تسلیم ایتـدیکی بشیوزلیرایی ؛ بر تبسم مستهزیانه ایله : « افندمزك احسانلرینه محتاج قوللرندن دکلم . بو پاره‌نك بیت المال مسلمینده قالمسی دها موافقدر . » دییه‌رك رد ایتمش .

بوندن صوکره پاشایی اوطه دن چیقاردیلر . پاشلرنده دلی نصرت پاشا اولدیغی حالده اکثریسی چرکسـدن مرکب بر کروه اطرافنی آله‌رق واپوره کتوردیلر . واپور ، چکمجه آچیقلرینه قدر آچیلوب ایکنجی کونك صباحنه قدر اوراده قالدی . بونك سببی ایسه واپور حرکت ایتدکدن صوکره آچلمق اوزره قوماندانه ویریلن قاپالی امرنامه ، چکمجه ده یکرمی درت ساعت بکله‌مسنی وبومدت طرفنده مابیندن بر تلغراف کلزسه حرکت ایدوب مدحت پاشانك انتخاب ایده‌جکی اوروپانك اك یقین اسکله‌لرندن برینه چیقارلمسنی امر بولنمسی ایدی .

تعیین اولونان مدتده تلغراف کلمدیکندن عز الدین واپوری مدحت پاشایی برندیزی‌یه چیقاردی . پاشا اورادن ناپولی شهرینه کیتدی .

صکره‌لری اکلاشلدیغنـه کوره خنکارك واپوری چکمجه ده یکرمی درت ساعت بکلتمکدن مقصدی ،مدحت پاشانك نفيِ اهالی‌یه نه صورتله تأثیرایده‌جکنی بیلمدیکندن وشاید عصیان ظهور ایدرسـه مدحت پاشایی کیرویه المق قولای اولسون فکرندن عبارت ایتمش .

مدحت پاشا ، قرق طقوز کون صدارتده بولنمشدر . بو مدت قلیله ظرفنده قوجه بر ادارۀ مستبده یی ادارۀ مشروطه یه تحویل وملك ودولتی پك بویوك مخاطره لردن قورتارمق خصوصلرنده فوق العاده غیرت کوسترمش ایکن اویله حقارتله تبعید اولندی . ودها صکره ، بویله خدمتلر ایچون دور انحطاط

پادشاهلرینك غضبلرینه او غرایوب شهیدا کیدن سلفلرینك کیتدکاری طرفه کیتدی ، مدحت پاشا مشهور قره مصطفی ، خلیل حمدی پاشالر وسائر پك چوق حمیتلی وزرای عثمانیه کبی مجرد بو ملت ایچون جان ویردی . . . . . جنتمکان مقامندن ایریلیر ایریلماز ، شوقدر فداکارلقله وجوده کوتریلن اصلاحات ییقیلدی ، بنای استبداد اسکیسندن دها اعلا قورلدی . ملکك یاریسندن زیادەسی دشمنلره تسلیم اولندی . کیمسه سس چیقارمدی . حالاده چیقاره مه یور . . . . نیچون ؟ . . . چونکه قارشوسنده التیوز سنه دنبری مطاع فرمانی اولمه یه الشمش اولان بر خاندان حکمداری وار . بو خاندانی یوز چویرمك ایستەمەیور . نه قدر فنالق یاپارسه یاپسون او خاندانی و او خاندانه منسوب حکمداری تقدیس ایتمك ایستەیور . . . .

طوقوزنجی فصل

سلطان عبدالحمیدك مبداء اداره‌سی

مدحت پاشانك تبعیدی حقنده اوروپا مشاهیرینك فکرلری . ـ اورا مطبوعاتی . ـ ادهم پاشانك صدارتی . ـ یکی صدر اعظمه خطابا یازیلان خط همایون . ـ خط مذکورك بعض نقاط مهمه‌سی . ـ اهالیده بر دورغونلق وسرایه قارشو عداوت . ـ خنکارك بعض تدابیر احتیاطکارانه‌سی . ـ بو دورده سرایه طوپلانان حشرات .

ایشته شو صورتله مدحت پاشا مقام صدارتدن دوشورلدی . کانون ثانینك یکرمی دوردنجی کیجه‌سی ـ وقوعه کلن بو واقعه ، دولت علیه‌نك سلامت وسعادت مستقبله‌سنی محو ایتدی دینسه جائزدر . چونکه سلطان عبدالحمیدك ممالك محروسه‌یه ایراث ایتدیکی مادی ومعنوی بوقدر ضرر ، اوتاریخدن باشلار . بونك زمان سلطنتنده متمادی برصورتده دوام ایدن حادثات مدهشه ، ینه اوکیجه‌دن اعتبارا بر برینی تعقیب ایدر . بالخاصه بوواقعه‌نك بی‌چاره ممالك محروسه‌یه ویردیکی ضرر ، خارج ایله اولان ایشلرده درحال کندیسنی کوسترمشدر .

روایات محققه دندرکه مدحت پاشانك تبعیدی خبر تلغرافیسی اوروپایه واصل اولونجه ، فرانسه جمهوریتنك ایلك رئیسی بولنان مشهور « تی‌یر » « سلطانه بوایشی ، ترکیانك اك بیوك دوشمنی توصیه ایتمشدر . » دیه باغیرمشدر . انکلتره قرالیچه‌سی « ویکتوریا » بوخبری اولوقت خارجیه ناظری بولنان لورد دربی‌دن طویار طویماز : « ترکلر ، غالبا انتحاره حاضر لنییولر » دیه بیور مشلردر .

نمسـه امپراطوری فرانسوا ژوزف ، تلغرافی اوقورایکن معیتنه : « یارب ! بو ترکلر ، نه قدر اصـلاحاتی قبول ایتمز برملتدر » کبی برسوزده بولنمشـدر . بو روایتلرك جمله سی ، واقعهٔ مذکوره‌یه عائد دیکر تفصیلاتله برابر اوکونلرده نشر اولنان ملل اجنبیه مطبوعاتنك هپسنده موجود ایدی .

مدحت پاشانك تبعیدندن الك زیاده ممنون اولان بالطبع پترسبورغ رجال حکومتی ایدی . خبر مذکوری الیر الماز روسیه چاری ایکنجی علکساندر ، چلدیریرجه‌سنه سونمش وهمان روسیه نشانلرندن الك بیوکی بولنان « علکساندر نوسکی » نام نشانی اغناتیفـه احسان ایتمش ایسه‌ده خارجیه ناظری « پرنس غورچاقوف » بوکا اعتراض ایدرك « بوکون ژنه‌رال اغناتیفـه نشان ویرمه‌مز ، مدحت پاشانك تبعیدنده بزم پارمغمز اولدیغنی اوروپایه قارشو اقرار دیمك اوله‌جغندن تأخیر ایدلمسنی مصرا طلب ایدرم . » دیمسی اوزرینه امپراطور بالضرور بواحساندن وازکچمش فقط اوکون سـفیر جنابلرینی غایت التفاتلی برتلغراف وقاپاغنده کندی رسمی بولنان الماس ایشلمه‌لی برسیغاره قوطوسی اهداسیله تلطیف ایتدیکنی بیلدیرمشدر .

بو واقعهٔ مؤسفه حقنده اوروپا بویوکلرینك فکرلری بو مرکزده اولدیغی کبی مطبوعاتنك‌ده حکومت عثمانیه‌یه قارشو الدیغی وضعیت پك فنا ایدی . دولت عایه‌ده قانون اساسی مسئله‌سی اورته‌یه چیقالیدنبرو بزه میال بولنان اورا غزته‌لری واقعهٔ مذکوره‌دنصکره بزه قارشو طور ولسانلرینی دکیشدیردیره‌رك یواش یواش حکومت عثمانیه یه قارشو دهشتلی مقاله‌لر کورونمکه باشلادی . از جمله پارسده نشر اولنان « ژورنال ده دبا » غزته‌سی مارت التی تاریخلی نسخه‌سنده استانبول احوالنی اوزون اوزادیه تدقیق ایتدکدنصکره نتیجه ده : « بر ایکی سنه‌دنبری اوروپا افکار عمومیه سنی الداته‌کلن قانون اساسی قومه دییه‌سی همان بیتمك اوزره‌در . چونکه قانون اساسی باباسی استانبولدن تبعید اولندی . بوکونده ترکیا ینه بیلدیکمز اسکی ترکیا ، سرای ینه بیلدیکمز ، اسکی عثمانلی سراییدر . وبو مملکتك پادشاهلری ینه اللهك کولکه‌لریدر . (ظل الله فی العالم ،) هر حالده اهالیـنك فکر

واعتقادلری بو مرکز ده در . ایمدی پادشاهلرینه الله کولکه‌سی دیه طاپان خلقی ادارهٔ مشروطه ایله اداره ایتمك صاچمه بر فکر دکلمیدر ؟... کبی فکرلر صرف ایدییور دی ،

روسلر ایسه ، قونفرانس زماننده اوروپا مطبوعاتنك کیتدکچه ترکلر طرفنی التزام ایتدیکنی کوره‌رك بو حالدن پك زیاده مأیوس ایکن مدحت پاشانك تبعیدندنصکره مطبوعات مذکوره لساننی دکیشدیردیکنی مشاهده ایدرك بوندن در حال استفاده ایتمکه قالقیشدی . اسلاو ملتلرینه ایدیلان ظلملر ، ایدیلن غدارلقلر شکایتلری » برمدت سکونت بولمش ایکن تکرارا کرك روس وکرکسه اوروپا مطبوعاتنده یومی سرمایهٔ حوادث اولمغه باشلادی . عموم روسیه ، مدحت پاشانك مقامندن سقوطنی ، جناب حقك کندیلرینه کوستردیکی بر لطف الهی‌سی درجه سنده تلقی ایتدیلر . سلطان عبد العزیزك خلعندنصکره پك زیاده مأیوس وشو شرق مسئله‌سنی روسیه‌نك منافعنه موافق بر صورنده حل ایتمه‌سندن نا امید بولنان فرقه‌لر ، تکرارا باشلرینی قالدیردیلر . بونلرك امیدلری یکیدن پارلادی . شو امیدلر نه قدر قویلشدیکنی اکلامق ایچون مدحت پاشانك تبعیدندناوچ کون صکره روسیه‌نك بو اثناده اك مشهور عزته‌سی بولنان غولوس (صدا) جریده‌سنك یازدیغی بر بیوك مقاله‌یی مطالعه ایتمك کافیدر . بو مقاله ده واقعهٔ مذکوره‌نك روسیه حکمت حکومتنه تعلق ایدن اهمیتنی لایقی وجهله اکلاتدقدنصکره :« ترکیه نك انقراضی یاقلاشدی . بو حکومت وملت کندی کندینه محو اوله‌جقدر . خارجدن تضییقه دخی احتیاج یو قدر ، چونکه بو ملتك خاندان سلطنتی ، اداره‌سی ، چوروکدر . ترك ملتنده ذره قدر فضیلت قالمامشدر ، وبوندنطولای انقراضه محکومدر . بزه لازم اولان برشی وارسه اوده صبر ، صبر وصبردن باشقه برشی دکلدر . » دیه مقاله‌یه ختام ویرمشدر .

اوروپا ده کرك حکمدارلرك وکرکسه مطبوعاتك شو واقعه‌یه قارشو الدیغی وضیعت ، دولتك احوال خارجیه‌سنه فنا تأثیر ایده جکی شبهه‌سز ایدی . حقیقت حالده اویله اولدی . بو واقعه اوروپا بیوك مرکزلرینه عکس ایدر ایتمز ؛

عثمانلی اعتبار مالی کاغدلری بر دنبره بر خیلی دوشدی . بو کاغدلرك صاحبلری ،
دولت علیه . سلطان عبد المجید وسلطان عبد العزیز دورلرندهکی کبی سرای استبدادیله
اداره اولنور وممالك محروسه نك احواله اقونومیهسی پك فنا بر رنك اله رق بو
حال بورسهده بولنان فونسولید کاغدلرینه دخی تأثیر ایدر فکریله بیوك تلاشه
دوشدیلر . در حال کندی حکومتلرینه مراجعت ایتدیلرکه بو مراجعتك نتیجهسی
اولهرق بر مدت صکره بزده حکومت ایچنده حکومت تشکیل ایدن دیون عمومیه
ادارهسی تأسیس اولندی .

واقعه نك ممالك محروسه داخلنده حاصل ایتدیکی تأثیره کلنجه ، بوکا دائر
سوزمزی یوروتمزدن اول ، مدحت پاشانك تبعیدینی متعاقب استانبولده وقوعه
کلن بعض تبدلاتدن بحث ایده لم ،

مدحت پاشا ، سرایه جلب ایله توقیف ودرحال خارجه تبعید اولندیغی
کیجه ، سلطان عبد الحمید ، ادهم پاشایی سرایه دعوت وکندیسنه صدارتی تکلیف
ایتمشدر ، مشار الیه ادهم پاشا اوکیجه وقوعه کلن احوالی اکلادقد نصکره مقام
صدارتی قبولدن بر از امتناع ایتدیسه ده خنکارك اصراری اوزرینه قبوله
مجبور اولدی .

بوند نصکره یکی صدر اعظمه ایرتسی صباح عموم عزته لرله اعلان ایدلمك
اوزره حاضر لانمش بر خط همایون تقدیم اولندیکه بو خط همایون بر روایتده
جودت پاشا وبر روایتده مابین باش کاتبی سعید پاشا طرفندن قلمه النمشدر . ادهم
پاشا بو خطك مألنی دخی قبول ایدوب ایرتسی کونی یعنی محرمك یکرمیسنده
اعلان اولندی ، خط مذکور عینا شودر .

« وزیر معالیسمیرم ادهم پاشا »

« احتیاجات زمانیهیی ودولت علیهمزك موقع جدید ومهمنی بالتقدیر ارزوی
مخصوصمزله اعلان ایتدیکمز قانون اساسیدن مقصود اولان ثمرهٔ خیریهکه بوقانونك
عموم نظرنده احترام واعتمادی جلب ایدهجك بر ماهیت حاصل ایتمسی واوسیله
مملکتمزك سعادت حالنی تأمین ایلیهجك اثاره دسترس اولنمشدر . بو مادهلر بر

طرفدن بیوك وكوچك كافهٔ مأمورینك معروف اولان حد ووظیفه داخلنده
حركتنه واحكام قانونیه‌یه انقیادله مكلفیتلرینه ودیكر طرفدن كافهٔ تبعه‌مز ایچون
وضع ایتدیكمز مساوات حقوقیه وصلاح حاللرینه لازم اولان سائر تدابیر
مشروعه‌نك تماما وجوده كتورلمسنه متوقف اوله‌رق بناء علیه واسطهٔ رؤیت
مصالح اولان وكلا ومأموریجه بر تبدل كلی‌یه لزوم حقیقی مشهود اولمسنه
ومدحت پاشانك قانون اساسی حكمنجه ممالك محروسه‌مزدن باعث تباعدی اولان
بعض اسبابدن طولایی انفصالی وقوعبولمسنه مبنی خدمت معتنا بهای صدارت
قانون اساسینك خدمت مذكوره ایچون تقدیراتمزه تعلیق ایتدیكی امنیتی حائز
اولدیغكز جهتله عهدهٔ لیاقتیكزه احاله اولندیغی كبی قانون اساسی اقتضاسنجه
ولایاتده توسیع مأذونیتدن ونواحینك تقسیمات واداره‌سنك تغییرندن ووجوهله
اعتنایه شایان اولان قضا قائممقاملری معاشلرینك تماميله درجهٔ كفایه‌یه ابلاغیله
بو مأموریت معتبره‌یه متصرفلر مثللو انتخابات عمیقه‌یه وبالاستیذان تعلق ایده‌جك
اوامر شاهانه‌مزه مستند اوله‌رق ارباب لیاقت وحیثیتدن اولانلرك تعیینی حقنده
مجلس مبعوثانه بر نظامنامه لایحه‌سی حواله‌سی منضم اولوب بو جهتله دخی امور
داخلیه‌نك كسب وسعت واهمیت ایتمسندن ناشی داخلیه نظارت متروكه‌سی اعاده
اولنه‌رق ولایاتله طوغریدن طوغری‌یه مخابره‌یه مأذون اولمق اوزره نظارت
مذكوره‌یه دخی معلومات مجربه‌سنه مبنی عدلیه ناظری جودت پاشا وقانون
اساسی متمماتندن بولنان قوانین تالیه لایحه‌لرینك سرعت استحضاریله قریب
الاجتماع اولان مجلس مبعوثانه ویرلمسی لزومنه بناء شورای دولت ریاستی وظائفی
بر قاتدها اهمیت كسب ایتدیكندن ریاست مذكوره‌یه درایت محققه‌سنه بناء رتبهٔ
وزارتله شهر امینی قدری بك وعدلیه نظارتنه ادرنه والیسی عاصم پاشا تعیین
قلندیغی كبی طونه وادرنه ولایتلرینك اهمیت حاضره‌لری اداره‌لرینك اقتدار
وتجربه‌لری امنیت كامله‌یه شایان مأمورلره تودیعی ایجاب ایتدیردیكندن سلطنت
سنیه‌مزك پارس سفیری صادق پاشا طونه وهرسك والیلكندن منفصل علی پاشا
ادرنه والیلكلرینه نصب اولنه‌رق تجارت وزراعت نظارتی دخی اهلیتنه مبنی رتبهٔ

بالا ایله شورای دولت اعضاسندن اوخانس افندی‌یه توجیه وکرید والیسی احمد مختار پاشا ایله دوردنجی اردو مشیری سامح پاشانك بجایش مأموریتـلری اجرا اولنمش وبرده نظارتلره عائد مصالحك منتظما جریانی اسبابندن وکلامز معیتلرنده معلومات وآراسندن استفاده اولنور مستشارلرك وجودی ماده‌سی اولمغله وامور مالیه نظارتی ایچون اقتضا ایدن صور اصلاحیه اوروپادن جلبی مقرر اولان اهل وارباب ذوات ایله استشاره ایدلمك مقرر بولنمغله صدارت مستشارلغی دخی قائممقاملرك انتخابی ایچون نظارت مستشارلرینك وشورای دولت اعضاسنك مناسبلرندن ترکیبی مقرر اولان قومیسیونه دخی بالفعل ریاست ایتمك اوزره حلب والیسی خورشید پاشایه وحلب والیلکی طونه دن انفصال ایده‌جك رفعت پاشایه وداخلیه مستشارلغی التنجی دائره رئیسی قسطاکی بکه ومعارف مستشارلغی درسعادت محکمهٔ استینافیه‌سی رئیسلرندن اوخانس افندی‌یه احاله ایدلمش ومعلومکز اولدیغی اوزره مجلس مبعوثان ریاستی ایچون قانون اساسینك یتمش برنجی ماده‌سنك تعیین ایتدیکی قاعدهٔ انتخاب وتصدیقك موقع اجرایه قونلمسی کله‌جك سنه دن اعتبارا وقانون مذکورك التمش بشنجی ماده‌سنه توفیقا مبعوثلرك نفوسی اهالی‌یه نسبتله انتخابه معلق اولدیغندن بوسـنه‌لك قانون مذکورك یوز اون طقوزنجی ماده سنده محرر تعلیمات موقته داخلنده اولمق اوزره اجتماع ایده‌جك مجلس مبعوثان ریاست موقته‌سنه دخی مسلم اولان استقامت وامانتی وادارهٔ مشورت عمومیه‌یه وقوفی حسبیله احمد وفیق افندی مأمور اولمش وتجارت ناظری سابق حالت پاشا مجلس اعیان اعضالغنه وصدارت مستشاری سابق سعید افندی شورای دولته نقل ایدلمش اولمغله اقتضالرینك اجراسنه مبادرت ومصالحك حسن جریانه وخصوصا قانون اساسیده موعود اولان قوانین نظامات وحالا وزمانا متحتم بولنان سائر اصلاحاتك سرعت تامه ایله قرارلرینك استیذانه مثابرت ایلمکز مطلوبمزدر . حضرت حق مظهر توفیق بیوره .

فی ٢٠ محرم سنه ٩٤

صـدراعظم ادهم پاشایه خطابا نشراولنان شوخطك بعض نقاطی حقنده

كوريلان اهميته بناء بروجه زير بيان مطالعات ايدييورز .

خطك برنجى.قسمى دور انحطاط پادشاهلرينك خصوصا وقعهٔ خيريه‌دن صكره كلن سلطان عبد المجيد وسلطان عبد العزيزك اهالى‌يى الداتمق ودها طوغريسى اويوتمق ايچون ايكيده بر نشر ايده كلدكلرى سفسطه‌لى فقط اجراسى هيچ بر وقت موقع فعله كتورلمه‌ين پارلاق الفاظدن عبارتدر . سلطان عبد الحميدك بو خطنده حيرتى موجب اولان ماده، كندى حركات مستبدانه‌سنى يعنى مدحت پاشانك بلا محاكمه توقيف ايدرك طيشرويه نفى ايدى ويرمسى كبى غايت چيركين وادارهٔ مشروطه‌يه كليا مغاير اولان حركتنى قانون اساسى‌يه تطبيق ايتمكه يلتنشيدر . بوحال عادتا كولنجدر . شبهه‌سز ايشك ايچنده قانون اساسى ايله اكلنمك دخى واردر . اوروپا مطبوعاتى‌ده شو استهزايى اكلايه‌رق اوكونلرده سلطان عبد الحميده قارشى فناحالده اغز اچمشلردر .

خطك ديكر قسمنده ايكيده برده « استيذان » « اوامر شاهانه‌يه توفيق حركت كبى » الفاظ دخى قانون اساسى اعلاننـدنصكره بيله دولتى سراى باطاقلقلرندن ، حرم همايوندن اداره ايتمك ايسته ديكنى دخى كوسترييور . بونك ايچون ادملردخى حاضرله‌مقده اولديغى خط مذكورده پك كثرتلى بردرجه‌ده بولنان احسان وتوجيهاتله دخى اكلاشيلييور . ازجمله اسكى بنده كاننـدن بولنان جودت پاشايى عدليه نظارتندن داخليه‌يه نقل ايتمشدركه بو نقل ، اولوقت استانبولده جريان ايدن بر روايتـه كوره پاشانك كثرت ارتكابندن دهابرمدت عدليـه‌ده قالمسى دخى ممكن اولمديغندن ايلرو كلمشدر . خرستيان رجالندن بعضيلرينك بيوك مأموريتلره تعيينى‌ده اساسا مدحت پاشانك فكرى اولوب سلطان اداره‌ده كندى باشنه قالديغى زمان كويا قريحهٔ صبيحهٔ شاهانه‌دن ايمش كبى بالفعل موقع اجرايه كتورمشدر .

هر نه حال ايسه مدحت پاشانك استانبولدن تبعيد اولنديغى كيجه‌سـنك ايرتسى ، استانبول مطبوعاتنده ادهم پاشانك صدارتيله سالف الذكر خط همايون اعلان اولنـدى . درحال اورته‌لقده دهشتلى بر طورغونلق حاصـل اولدى . بو

واقعه‌دن زیاده‌سیله متأثر بولنانلر از دکلدی . بونلرك ایچنده پاشانك دشمنلری بیله وار ایدی . چونکه بونلر ، پاشانك اقتدار ومهارتنی اعتراف ایله شوصره‌ده دولت علیه‌نك باشنه بلای مبرم کسیلان شرق مسئله‌سندن ممالك محروسه‌یی قورتاره بیله‌جك مدحت پاشادنبشقه کیمسه بولنمدیغنی بیلمز دکل ایدیلر . احراره کلنجه واقعهٔ مذکوره بونلره دهشتلی قورقو ویردی . بوند نطولایی بریره طوپلانوبده سرایه قارشو بر حرکت ونمایشده بولنمدیلر . واقعا سرای وباالخاصه‌سر عسکر ردیف پاشا طرفندن النان تدابیر احتیاطیه بوکا برمانع تشکیل ایتمش ایسه‌ده اصل مانع ، مدحت پاشادن باشقه اوفرقه آراسنده غیور وجسور بر رئیسك عدم وجودی وبرده بیوك ایشلر کورمك ایچون فرقه‌نك هیچ بر تشکیلاته مالك اولمه‌مسی ایدی . یوقسه ، مطبوعات عالمنده ، علما وصوفته‌لر اراسنده وحتی مکتب حربیه ودیکر اقسام عسکریه‌ده شوفرقه‌یه منسوب افراد اوکون بریره طوپلانمش اولسه ایدی اییی قوت جمع اولنه جغی محقق ایدی .

مع هذا بو واقعه دن برقاچ کون صکره استانبولك منور الافکار طاقمی یاپیلان جنایتك درجه‌سنی ادراك ایدرك بو ایشده ذی مدخل اولانلری ارامغه باشلادی . وکندی حسابلریجه بوراده اتهام ایدیله‌جك ادمی بولدیلر . ایشته بو اثناده ممالك محروسه‌ده نه قدر اصحاب وجدان وارسه هپسی سهام خصومتلرینی مابین باش‌کاتبی سعید پاشایه چویردیلر . بوجنایتدن یالکز اونی مسئول طوتدیلر . بو ذاته لعنتلر یاغدیردیلر . صکره لری سعید پاشا سرایدن کلن فنالغه دفعاتله قارشو طوروب بو خصوصده اییی فداکارلقلر کوستردیسه‌ده اهالینك قلبلرینی هیچ بردورلی کندیسنه ایصیندیره‌مه‌دی . حالبوکه اهالینك شو خصوصده‌کی فکری تماما یاکلیش وهیچ بر حقیقته مستند اولمدیغی محققدر . چونکه اول امرده عثمانلیلرك اوته دنبری پادشاهلرینك شخصندن نشأت ایدن فنالغی اولدور وکلاسنه عطف ایتمك ظل الله في العالم حضراتنه هیچ برشی طوقوندیرمه‌مق عادت وانسیتلریدر .

سلطان عبد الحمید صکره‌لری کلن احوالده دفعاتله اثبات ایتمشدرکه ملت

ودولته قارشو ایدیله جك خیانتده نه سعید پاشایه ونه ده شاملی عزته وسائر سرای حشراتنه احتیاجی واردر . بو ، اودرجه طوغریدرکه ارتق بو کونده حقیقت حال اکلاشیله رق اورته ده کی فنالقدن کیم مسئول اولدیغنی بیلمه ین بر عثمانلی یی تصور ایده مه یز .

فکرمزجه بو ایشده اك زیاده مدخلدار بولنان اول امرده بالذات خنکار ثانیا داماد محمود ، جودت وردیف پاشالردر ، شو خصوص بعض طرفلردنده تصدیق اولنمقده در . از جمله مدحت پاشانك تبعیدندن بر قاچ کون صکره استانبول وبشکطاش یوللرنده اوچ دورت اقشام صیره ایله اعلانلر یاپیشدیرلمش وبو اعلانلرده عموم احوال سیاسیه دن بحث اولندقد نصکره نهایت « بز سر عسکر ردیف پاشا وطوپخانه مشیری داماد محمود پاشانك عزللرینی ایسته یورز . چونکه بونلر دولت خائنلریدر . واکر پادشاه بوکا راضی اولمازسه یقینده باشینه کله جك بلایی کوریر . » دیه یازلمش ایدی . (۱)

استانبولده کی غلیان وخصوصا زوقاقلرده اعلان یاپیشدیرلمسی ذاتا قورقاق بولنان سلطانك زیاده سیله جانبی صیقه رق اورکوتمکده ایدی . ایشته بوندنطولایی اوتوز سنه لك دورحکومتنده کورینان خفیه خسته لغی اوکونلرده برنجی دفعه اوله رق باش کوسترمکه باشلادی . بر خفیه نك ژورنالیله سیاسی اتهام اولنه رق اوطوزدن زیاده افراد اوکونلرده حبس اولونوب بونلرك جمله سی واپور مخصوصله عکا قلعه سنه نفی اولندیلر . دها براز صکره اقامت ایچون طولمه باغچه سراینی موافق کورمه یه رك وقتیله سلطان عبد العزیز طرفندن بشکطاش تپه لرنده انشا ایتدیکی بر کوشکی ، کندیسنه اقامتکاه دائمی اتخاذینه قرار ویروب کوشکك تعمیر وتوسیعنه اراده بیوردیلرکه بو کوشکك مشهور ییلدیز کوشکی اولدیغنی سویلمك فضله در . خنکار بوراسنی تعمیر وتوسیع ایتدکدن ماعدا فرانسز

---

(۱) Le Temps 19 Mars 1877 وسائر غزته لرینك استانبولدن ویردیکی اخبارات .

غزته‌لرینك اوكونلرده ویردكاری خبرلره نظرا ؛ دارالحربه سوق اولنه‌جق اولان قروپ طوپلرندن اوچ بطاریه الیقونیلوب بونلری ییلدیزك متنوع نقاطنه وضع ایتدی وبوصورتله اوراسی اهالینك هجومنه مقاومت‌ایده بیله جك بر حاله كتورلدی .

صكره‌لری سرایده طوپلانان‌هیئت ارادیلك‌جمعی دخی ینه اوكونلرده‌باشلار . مدحت پاشانك تبعیدی صره لرنده سرایده الك زیاده صاحب نفوذ بولنانلر ، داماد محمود ، بونك فامیلیاسی جمیله سلطان ، قیزلر اغاسی‌بهرام اغا ، باش‌كتابتده سعید پاشا ، وانكلیز سعید پاشالر ایدیلر . فقط كیت كیده سرایده میدانه چیقمقده اولان دیكر بنده‌كان دخی باش كوسترمكده ایدیلركه بونلرك اكثریسی‌شهزاده لغی زماننده طانیلمش وسرایك خدمات سفلیه سنده استخدام اولنه كلن افراد ایدی . بونلردن،صكره‌لری باش ماینجی اولان حاجی علی پاشا اولاری خنكارك اخر تلق اناسی یاننده طبله‌كار ایدی . مشهور ماینجی عثمان بك ، زوقاقده كتاب موزعی ایدی . بونك دامادی ینه مشهور ثریا پاشا اهمیتسز بر كاتب ایدی . بونلر وسائر بر قاچ ذات سلطان عبدالحمیدك خاص الخاص بنده كانی ایدی ، كه دها صكره‌لری ذات شاهانه بونلرله دولتك الك مهم اموریني سویلاشیر ودولت ایچون حیات وممات مسئله‌سنده صاحب تجربه وكلانك فكرینه دكل كندی كیفنه ویاخود بو حریفلرك فكرلرینه تابع اولور كیدر ایدی .

شو صره ده بونلردن‌باشقه سرایه دیكر صنف بنده‌كان دخی جمع‌اولمقده‌ایدی . ادهم پاشایه خطابا یازیلان خط همایونده قریبا مجلس مبعوثانك طوپلانه‌جغی اعلان اولنیوردی . ایشته بو مجلسه قارشو قوتلی بولنمق وهر احوالده كندیسنه صادق قاله‌جق‌اولان بنده‌كانك‌سرایده جمع ایدلمسنه خنكار اوكونلرده زیاده سیله اهمیت ویرییوردی بو مقصد اوزره خارجده بولنان حشراتدن بر چوق حیدودلر ، یاورلك ومحافظ صفتیله سرایده طوپلاندی . بونلرك اكثریسی ترك جنسندن اولمایوب چركس ارناوود وسائر ملتلردن ایدی . اكثریسی اووقته قدر ولایتلرده حیدودلق، قاتللقله متهم ایدن قازیقدن قورتلمه حشرات ایدی .

خنكارك بو اثناده محافظلری سالف الذکر افراد بولنديغی حالده خلقه متدين كوزوكمك وبرده اعتقاد ايتديكی آفوروز چيلقدن استفاده ايتمك اوزره متنوع ولايتلرده صاحب شهرت بولنان مشايخی سرايه جلب ايتمكه تا بو وقتدن باشلامش ايدی . بو مشايخ عرب جنسندن اولوب دعا وكرامتفروشلق ايله خنكاری محافظه يه مأمور ايديلر . دها صكره لری بونلردن شيخ ظافر ابو الهدا وسائر حشرات كبی ملته بر طاقم يادكاريتيشديرمش ايدی كه بونلرك ملت ودولت عليه يه ويردكلری ضرر صره سی كلدكچه بيان اولنه جقدر .

ايشته مدحت پاشانك تبعيدندنصكره دولت عليه نك حيات ومماتنی النده طوتان سرايك احوالی بو رنك وشكله كيردی. شو حال ، صكره لری كوره جكمز اوزره ، دولت ايچون غايت تهلكه لی اولان بر دورده اميد سلامتی محو ايدييوردی . چونكه بو صورتله تشكيل اولنان سرای عموم احوالده لا يسئل حاكم مطلق ايدی ....

اونجی فصل

احوال خارجیه ومجلس
مبعوثانك رسم كشادی

پرنس غورچاقوفك اوروپا حكومتلرینه بر نوطی ـ پرنس بسمارقك شرق مسئله سنده علاقه‌سی . ـ روسیه‌نك نمسه حكومتیله كیزلی بر معاهده‌سی . ـ صدر اعظم ادهم پاشانك اخلاق واقتداری . ـ استانبولده مجلس مبعوثانی آچمق ایچون تدارکات ـ استانبول مبعوثلری . ـ كرید وجبل لبنان ولایتلرینك مبعوث كوندرمكدن اجتنابلری . ـ مجلس مبعوثانك طولمه باغچه سراینده رسم كشادی . بوراده خنكارك نطقی .

مدحت پاشانك تبعیدند صكره استانبولك احوالی بویله بر رنك المش ایكن ایكی سنه دنبری ممالك محروسه‌یی الت اوست ایتمكه باشلامش اولان شرق مسئله‌سی ایسه اوكونلرده ینه بشقه بر شكله ودولت علیه ایچون تهلكه‌لی بر دوره كیرمك استعدادینی كوسترمكده ایدی .

قونفرانسدن صكره پترسبوغده طوپلانان بیوك مجلسك تركیا حكومتی علیهنه اعلان حرب ایتمه‌یی ، اوروپا حكومتلرینك رأی وقرارلرینی بكلمك اوزره بر مدت تأخیره قرار ویردیكنی اولجه سویلمش ایدك . روسلر ، بو قرارلری وجهله انتظارده بولندقلری حالده حدودلری تقویه ایتمكدن كری دورمدیلر . قونفرانسدن بر قاچ كون صكره كرك روم ایلی وكرکسه قافقاسیه اوردولرینی لزومی مقدارده تزیید وبو تدارکاتی اوستالقلی بر صورتده اوروپا مطبوعاتیله افشا ایتدیلركه بوندن مقصدلری، روسیه‌نك شوبلقان ایشلرندن قولایلقله واز كچمیه‌جكنی اوروپا ایله تركیایه اكلاتمق ایدی .

مدحت پاشانك استانبولدن طردی وقوعه كلدیكی بو اثناده پرنس غورچاقوف، شو خصوص روسیه سیاستنه خدمت ایدر فكریله درحال اوروپا حكومتلرینه «بوند نصكره (یعنی قرنفرانسك قرارینی باب عالی رد ایتدكدن نصكره) نه صورتله حركت ایده جكز» مألنده قیصه بر نوط كوندردی.

حكومتلردن بعضیلری «ینه تركلری صیقیشدیرمق لازم در» مألنده جواب ویردیلر. انكلتره حكومتنك ویردیكی جواب دخی مسئله یی صلحا تسویه ایتمك دها ایو اوله جغی اخطارینی حاوی بولنه‌رق سیاق افاده جه او مآلده ایدی. انكلتره حكومتی، مدحت پاشانك تبعیدی سببیله زیاده صیقیلمش وفقط تركیایی ینه یالكز براقمق ایسته مه دیكندن اوكونلرده استانبولده‌كی نفوذینی استعمال ایدرك باب عالی یی صربیه ایله برآن اول صلح ایتدیرمك ایچون صیقیشدیرمغه باشلادی. نهایت بو صلح مارتك برنجی كونی، ذكری سبقت ایتدیكی وجهله، Statu quo قاعده‌سی یعنی صربیه قبل المحاربه تركیا یه قارشو نه مناسبتده ایدیسه ینه او مناسبت محافظه اولنمسی اوزرینه امضالندی. ایكی طرفده بر برندن استفاده ایتمه‌یوب تركیا مظفریاتی وصربلیلرك مغلوبیتی یانلرنده قالدی. لكن قره طاغلیلر بو قاعده اوزرینه صلح ایتمك ایسته میوب غالبیت دعواسیله بر چوق مطلوباتده بولوندقلرندن باب عالی قره طاغلیلرك مطلوباتنی یاقینده اچیله‌جق اولان مجلس مبعوثانه عرض ایتمك اوزره مكالمه‌یی تأجیل ووكیللرینی استانبولده الیقویدی. (١)

پرنس غورچاقوف، اوروپادن الدیغی جوابلری مطلوبنه موافق بوله‌مایجه یعنی اوروپا حكومتلرینك تركیا ایله روسلر طرفندن محاربه یه كیریشه‌مه‌یه‌جكنی اكلایجه هیچ اولمازسه بو حكومتلرك بعضیسندن امین اولمق ایچون پرنس بسمارقه مراجعتله معاونت ایسته‌دی. معلوم انام اولدیغی اوزره المانیه ـ فرانسا محاربه‌سنده المانیا روسیا ایله ایتمش اولدیغی بر خفی اتفاق سایه‌سنده محاربهٔ مذكوره‌یه خارجدن كیمسه ایچون مداخله‌یه میدان ویرلمه‌مش ایدی. ایمدی پرنس غورچاقوف پرنس بسمارقه شو خصوصی ارائه ایدرك المانیه‌نك دخی شرق

(1) La question d'Orient.

ایشلرنده روسیه‌یه هیچ اولمازسه معنا مقابلهٔ خدمتده بولنمسنی ایسته مش ایدی .

پرنس بسمارق ، ذاتا شرق مسئله‌سنك اورته‌یه قونیلدیغندنبری روسلرك طرفنی اچیقدن اچیغه التزام ایدردی . حتی قونفرانسه مأمور بولنان انکلیز مرخصی مارکی سالیسبوری استانبوله کلیر ایکن برلینه اوغرایوب پرنس بسمارقله ملاقات ایتدیکی زمان ، بو ذات انکلیز مرخصنه روسلرك بلغارستان حقنده ایسته دیکی یعنی بو ولایته اوتونومی ویرلمسی حقه موافق اولوب کندی حکومتی طرفندن کوندریلان مرخصه دخی شو اسلوبده تعلیمات ویرلدیکنی بیان ایتمش ایدی .

حقیقت حالده پرنس بسمارقك شو شرق ایشلرنده روسلری التزام ایتمسی ایسه خیر خواهلغه دکل بام باشقه بر سیاسته‌مبنی ایدی . بو ذات ، روسلری حربه تشویق ایدر ایدی . چونکه بو حرب وقوعه کلیرسه ، روسیه ایستر غالب ایستر مغلوب اولسون مادتا ضعیف دوشه‌جکی محقق اولدیغندن بر خیلی زمان اوروپا ایشلرینه مداخله ایتمکدن عاجز قاله‌جق وبوجهتله المانیه پك چوق استفاده ایده‌جك ایدی . پرنس بسمارقك شرق ایشلرنده تعقیب ایتدیکی مقصد بو ایدی .

او کونلرده پرنس غورچاقوف کندیسنه مراجعت ایتدیکی زمان ایسه دها بر کره روسلره قارشی خیر خواه کورنمك اوزره روسیه حکومتیله نمسه حکومتنك اراسنی بولمغه توسط ایده جکنی پرنس غورچاقوفه وعد ایتدی . بو وعد اوزرینه بر چوق وسائطله روس امپراطورینك نمسه امپراطوری فرانسوا ژوزفله ملاقاتنی تسهیل ایتدی . ونهایت بونلر ویانه جوارنده بر شاتوده کوروشدیلر .

بوراده روسیه امپراطورینك شرفنه ویریلن ضیافتلر اراسنده دوران ایدن محاورات سیاسیه نتیجه‌سی بو ایکی حکومت بربرلریله غایت خفی بر معاهده دخی عقد وامضا ایتدیلرکه بو معاهده موجبنجه شرق ایشلری ایچون روسیه شاید ترکلرله محاربه ایده‌جك اولورسه نمسه حکومتی بی طرف قاله‌جق ایدی . فقط

روسلر غالب اولوب ترکلرله مصالحه ایتدکلری حالده تضمینات حربیه‌یه مقابل طونه‌نك اوته طرفندن بر قاریش طوپراق المایه‌جق واستانبوله هیچ بر زمان کیرمه‌یه‌جکلر ایدی .

بو اتفاق شبهه‌سز روسیه‌نك اوته دنبری تعقیب ایتدیکی مقصده موافق دکلدی. چونکه طونه‌نك اوته طرفندن طوپراق المایوب استانبوله دخی کیرمه‌یه جك اولونجه ، حرب ایتمك لزومسز ، دها طوغریسی عبث ومعناسز ایدی . زیرا ایکی‌سنه دن زیاده دوام ایدن شو کورولیتده وشرق مسئله‌سی پرده‌سی التنده دلی پترونك وصیتی اوزره استانبول وبوغازلری الده ایتمك اقصای مقصد اولدیغی شبهه‌سزدر .

هرنه حال ایسه ، روسیه دها محاربه دن اوّل نمسه‌یه بویله بر سند ویردی . بونك اسبابی ایسه ، صکره‌لری اکلاشیلدیغی اوزره احوال حرب بو معاهده‌نك مألنی فسخ ایدر فکری ایدی . حالبوکه اویله اولمادی . نته‌کم محاربه بیتدکدنصکره شو معاهده میدانه چیقار چیقماز ، روسیه افکار عمومیه‌سی ، پر حدت خارجیه ناظری پرنس غورچاقوفی ، برلینده سفیر بولنان قونت شووالوفی ، ژه نه رال اغناتیفی درحال مقاملرندن چکوب ایندیرمشدر . هر حالده شو خفی معاهده مسئله‌سنده روسیه سیاسیونی، اقتدارجه پك اشاغی بولندقلرینی اثبات ایتمشلردر .

قونفرانسدن ومدحت پاشانك تبعیدندن صکره روسلرله نمسه اراسنده بویله کیزلی اتفاق ایدلدیکندن عثمانلی مرکز حکومتنك خبری یوق ایدی . یالکز اوکونلرده ایکی امپراطورك ملاقتلری وقوعبولدیغی وقت ، اوروپا مطبوعاتنك قالدیردیغی کورولیتدن استانبول ایی راحتسز اولمش ایدی . انکلیزلر دخی شو ملاقاتدن زیاده‌سیله تلاش ایتدکلری جهتله غزته‌لرنده عثمانلی حکومتنه غایت احتیاطلی طاورانمق ویقینده وقوعی ملحوظ بولنان وقایع مهمه‌یه مهیا بولونمق ایچون کمال صمیمیتله توصیه ایدرلردی.

حکومت عثمانیه واستانبولك منور الافکار اهالیسی ، عالم سیاستده اوکونلرده یکی بر تبدلات وقوعه کلدیکنی اکلامقده ایدیسه لرده تهلکه یی دفع ایده‌جك

ادم بوراده یوق ایدی . سلطان عبد الحمیدك احوالی وبو ذاتك کندی منافعنی دوشونمکدن وبرده موقع شخصیسنی تقویه ایتمکدن بشقه بر شیئه اهمیت ویرمه‌دیکی معلوم ایدی . صدر اعظم ایسه درایت واقتدار سیاسیسی ایکنجی درجه‌ده‌کی رجالدن اولوب فوق العاده اهمیتلی ونازك اولان بو صره ده مقام صدارتی اشغال ایده جك ادم دکل ایدی .

صدر اعظم ادهم پاشا ، چرکس ودیکر بر روایته کوره ساقیز کوله لرندن ایدی . کنجلکنده اوروپاده بولونمش واولدقجه تحصیل کوردیکی جهتله سلطان عبد المجیدك امریله سلطان مراد وسلطان عبد الحمیده خواجه‌لق دخی ایتمشدر . ناموسلی ارتکابی قبول ایتمز ، دولته خیر خواه فقط حدید المزاج اولمه ایله برابر فکر ومسلکی بلیرسز بر ذات ایدی . کوله لکدن یتیشمه اولمغله سرایی ولی النعمت بیلیر وبعض احوالده اوکا تملق ایتمکدن چکنمز ایدی . بو ادم نظارتلرك برنده ناظر اوله‌رق استخدام اولنه‌بیلیر ایدی ، فقط دولتك امورینی اوزه رینه اله‌رق تعقیب ایدیله‌جك حرکت ایچون بر طریق سلیم انتخابندن عاجز ایدی . اقتدار ذاتیسی مفقود خصوصا سیاسی ایشلرنده وقوفی پك ناقص ایدی . حدید المزاج ایدیسه‌ده بشقه‌لرینك تحت نفودینه چابوق دوشر ایدی . بو ذات صدارتده قالدیغی مدتجه یالکز صدر اعظم نامنی طاشییوب اصل امورصدارتی سرای طاقمی وبالخاصه خنکار کوریر ایدی‌که صکره‌لری ممالك محروسه یه بو قدر ضایعاتی موجب اولان سرای اداره‌سی بو ذاتك زمان صدارتندن باشلار ، بوندن طولایی ادهم پاشانك زماننده ایدیلن فنالغك هانکیسی کندیسنه وهانکیسی سرایه عائد اولدیغنی اکلامق کوجدر ،

شو احوال یعنی او وقت استانبولده مقام اقتدارده بولنان ذاتك عدم لیاقتی وسرایك وظیفه سندن خارج ایشلره قاریشمسی حمیتلی وکلای عثمانیه ایچون داغ درون اولمقده ایدی . بالخاصه صدر اسبق محمد رشدی پاشا صاحب تجربه بر ذات محترم بولندیغندن دولت علیه یه قارشو اوروپا عالم سیاستنده یکیدن طوپلانمقده اولان قره بلوطلری ارائه ایدرك خنکاره غایت احتیاطکار بر حالده بولنمسنی

دفعاتله اخطار ایتدی . خنکار ، کندیسی دخی بو حالی حس ایتمکده ایدیسه‌ده نه یاپاجغنی شاشیرمش ایدی . الك صکره بو اثناده لوندره سفیری بولنان موزوروس پاشا واسطه‌سیله انکلتره حکومتنه مراجعت ایدرك انکلتره حکومتنك ممالك محروسه یه قارشو دائما بسله‌دیکی حسن نیت معلوم وبوندن صکره دخی ینه معاونت مادیه ومعنویه‌سنه صیغیندیغنی بیان ایتدی . فقط النان جوابده بوتوجهك اعاده‌سی مدحت پاشانك موقع اقتداره کتورلمسیله ممکن اوله جغنه اشارت بولندیغندن خنکارك جانی فنا حالده صیقیلدی. اوتاریخدن اعتبارا بوایکی حکومت اراسنده‌کی مباینت اچیلدقجه اچیلدی .

مع هذا اوکونلرده مدحت پاشانك مرکز حکومته اعاده‌سی ایچون چالیشان یالکز انکلتره حکومتی دکلدی . سالف الذکر ایکی امپراطور بر بریله کورشیدکلری اثناده صدر اسبق محمد رشدی پاشا شوملاقاتك نتیجه‌سندن قورقارق . سرایه کیدوب هیچ اولمازسه موقت بر زمان ایچون مدحت پاشانك اعاده‌سنی وشرق مسئله‌سنه بر نتیجه ویرلنجه یه قدر بو ذاتك مرکز خلافتده استخدامنی خنکاردن خالصانه رجا ایتدی ، بر روایته کوره ادهم پاشا دخی بو فکرك طرفنده بولنمشدر (١) . انکلتره سفیری هانری الیئوت دخی بو خصوصده اصرار ایتمشدر . سابق فرانسه جمهوریتی رئیسی موسیو تی‌یرکده شو ماده یه دائر خنکاره بر مکتوب یازدیغنی سویله‌ینلر واردر . فقط خنکار ، بو رجالرك هیچ برینه قولاق ویرمدی . چونکه مدحت پاشانك اعاده‌سنی کندیسی ایچون حیات وممات مسئله‌سی عد ایدییوردی . زیرا پاشای مشار الیه دونرسه ادارهٔ مشروطه ماده‌سی شبهه‌سز تقویه ایدیله جك ایدی . او حالده اسکی پادشاهلر کبی ممالك محروسه یی سرای اداره‌سیله اداره ایتمك ممکن اوله‌میه جق ایدی .

سلطان عبد الحمیدك ملاحظه‌سی بو ایدی . بشقه درلو اولمه دیغنی صکره‌لری دفعاتله اثبات ایتمشدر . بو ذات ، من غیر مأمول برادرینك خسته‌لغیله الده ایتدیکی حکومتی نه مدحت پاشایه ونه ده ملت مبعوثلرینه تسلیم ایتمك وکندیسی

(١) Le Temps. 11 Mars 1887. وسائر مطبوعات اجنبیه

اوروپا حکومتلری کبی وظیفه‌دن خارجه چیقمه‌یوب حکومت ایتمکی ایسته‌مه‌یوردی ظل الله فی العالم اولوب حکومت ایتمك ایسته یوردی . بونك ایچون ایدیلان رجالر نتیجه‌سز قالدی . ممالك محروسه ده اوتوز سنه‌دنبری بر ورطه‌دن دیکرینه یووارلنوب کیتدی . وحالا کیدییور ...

مع هذا سلطان عبد الحمیدك الك زیاده نفرت ایتدیکی بر شي وارسه اوده خلقی اداره‌یه مشترك ایتمك ایسه ده مجلس مبعوثانی اچمق بهمه حال لازم اولدیغنه دائر عقلی ایرمش ایدي . چونکه بونك ودیکر پك چوق ذواتك فکرنجه مجلس مبعوثانك کشادی بوهنکامده ممالك محروسه‌نك داخلنده وقوعه‌کلن قاریشیقلقلرك وبوندنطولایی خارجدن کلن تسلطك اوکنی اله بیلاردی . یوقسه ایشك ایچنده حسن نیت اولمدیغی محقق ایدی . حتی بو زمانده بیله ، شمدیلك داخل وخارجك بوقدر زماندنبری انتظار ایتدیکی مجلسی اچارق بو واسطه ایله سالف الذکر بلالری دفع ایتدکدنصکره برنجی فرصتده قاپامه‌یی تصمیم ایتمش ایدی . ناصلکه بالاخره بو مقصده موفق دخی اولدی .

صدر اعظم ادهم پاشایه خطابا اعلان اولونان خط همایونده ، خنکار مجلس مبعوثانك « قریب الاجتماع بولندیغنی اراده بیورمش ایدی . بوندن صکره شو ایشه اولدقجه غیرت ایدلدی . اعلان اولنان عثمانلی قانون اساسیسی موجبنجه ، مجلس مبعوثانه مبعوث انتخابی قانونی.مجلس کندیسی تنظیم ایده جکندن برنجی طوپلانه‌جق اولان مجلسه اعضا ، ولایتلرده ذاتا موجود اداره مجلسلری وبیوك شهرلرده بلدیه وشهر امانتی اداره‌سی معرفتیله انتخاب اولنه‌جق ایدی . برنجی مبعوثانه انتخاب اولنه‌جق اعضالرك مقداری اوتلجه تعیین اولنمش ایدی . فقط شو انتخاب . اوکونلرده کرك پایتخت وکرکسه ولایتلرده عدالته مغایر بر صورتده اجرا اولونییوردی.چونکه اعضالرك مقداری موجود اهالینك مقدار نفوسنه کوره دکل ایدی ، اوروپانك کوزینه کیرمك ایچون خرستیان عنصرندن زیاده انتخاب اولوندی ، مثلا انتخاب ایچون استانبول یکرمی دائره‌یه تقسیم وهر دائره‌دن بر مسلم وبر غیر مسلم انتخاب اولندی‌که درسعادتده مسلمان اهالیسنك مقداری دیکر

عنصردن لا اقل ایکی قات زیاده اولدیغی جهتله مسلمانلرك حقوق انتخابی محو اولدی . خرستیان عنصری بر از زیاده بولندیغی ولایتلرده دخی بو قاعده‌یه رعایت اولنمیوردی .

درسعادت انتخابلرینه کلنجه اعضا انتخابی ایچون صایلانان وکیللرك انتخابی محرمك اون بشنجی کوننده صفرك اونبشنه قدر دوام ایتدی . صفرك اونبشنده درسعادتك قرق وکیلی شهر امانتنده طوپلاندی . وبونلر مجلس مبعوثانه استانبولدن اون اعضا انتخاب ایتدیلرکه بونلرك ایچنده شیخ عثمان افندی ، مالیه ناظری یوسف پاشا ، احمد وفیق افندی . (صکره‌لری پاشا وصدر اعظم اولان مشهور احمد وفیق پاشا ، بودر .) باب عالی خلفاسندن احمد حلمی افندی نامنده بر ذات ، دعوی وکیلی حسن فهمی افندی ،(مشهور حسن فهمی پاشا)، ارمنیلردن مقصود زاده سیوح افندی ، خداویردی زاده اوخانس افندی ،روملردن دوقتور سرویچن افندی ، واسیلاکی بك سرا کونی وموسوی ملتندن اورام اچماینی افندیلر وار ایدی . انتخابدن بر قاچ کون صکره شیخ عثمان افندی ومالیه ناظری یوسف پاشا اعضالقدن استعفا ایتدیلر . اونلرك یرینه دیکوه‌شلی یوسف افندیله معتبران تجاردن آستارجیلر کتخداسی احمد افندی انتخاب اولندی . (١)

انتخاب مسئله‌سی بویله دوام ایتدیکی حالده مجلس مبعوثان ایچون دخی الویریشلی بنا آرانییوردی ، نهایت نافعه وتجارت نظارتلری دائره‌سی موافق کورینوب بو دائره در حال تخلیه اولندی . (٢) بناء مذکوری اولویریشلی برحاله کتورمك ایچون سر معمار سارکیز بك مأمور اولوب بو ذات بر قاچ کون ظرفنده دائرهٔ مذکوره‌یی مجلس ایچون موافق بر حاله کتوردی .

بنانك برنجی قاتنده مجلس مبعوثان صالونی یاپیلدی . بو صالون اولدقجه‌بیوك ایدی . صالونك صاغ طرفنده حنکاره مخصوص بر دائره اولدیغی کبی صول طرفنده ده سفرایه وانك اوزرینه غزته مخبرلرینه مخصوص آیروجه اوطه لر وار

(١) ٨ شباط تاریخلی وقت وسائر استانبول غزته‌لری .

(٢) ینه استانبول مطبوعاتی .

ايدي . بنانك ايكنجي قاتنده مجلس اعيانه مخصوص صالون واوطه‌لر بولونييوردی . زيرا مجلسلرك ايكيسی ده عينی زمان وكونده امور دولتله مشغول اوله‌جق ايدی .

ينه اوكونلرده هر نظارتده باارادۀ سنيه بر قاچ قوميسيون تشكيل اولنوب بو قوميسيونلرده او نظارتك مجلس مبعوثانه تقديم ايده‌جك قوانين متنوعه نك تدقيق وتنظيميله اوغراشيليوردی كه بو لايحه‌لر مجلس مبعوثان آچيلديغی زمان پيدرپی اورايه تقديم اولنه‌جق ايدی . (١)

ينه بو اثناده يعنی شباط نهايتلرنده ولايتلرده انتخاب اولونان اعضالرده پايتخته طوغرو حركت ايتدكلری كلن تلغرافلردن اكلاشيلمقده ايدی . مع هذا بعض ولايتده اعضالرك انتخاب مسئله‌سی ابی مشكلاته تصادف ايتمكده اولديغی ينه بو تلغرافلردن اكلاشيلمقده ايدی . از جمله كريد وجبل لبنان اهالئ خرستيانيه‌سی درسعادته مبعوث يوللامق ايسته‌مه يورلردی . چونكه (٢) كريد خرستيانلوی استقلال قازانمق فكرنده اولوب مبعوث كوندره‌جك اولورلرسه كويا ولايت امتيازلرينی غائب ايده جكلر ايدی . جبل لبنان اهاليسنه كلنجه اوزمان بوراده والی بولنان رستم پاشا ، مارونی ودرزيلری طوپلايه‌رق درسعادته مبعوثلر كوندرمك لزومنی بيان ايتديكی زمان بونلرك رؤسالری والی پاشايه‌بر جواب ويرمه يوب درحال بيروته كيدوب اوراده‌كی دول اجنبيه قونسلسلريله استشاره ايتديلر . فقط قونسولسلر دخی جواب قطعی ويرمه‌دكلرندن شمديلك انتظاری بر حركتده بولنمق ومع هذا استانبوله مبعوث كوندرمامه‌يه قرار ويرديلر .

مبادئ احوالده ، مجلس مبعوثان مارتك برنجی صالی كونی اچيله‌جق ايكن اوزاقده بولنان ولايتلردن كله‌جك مبعوثان وقتيله ورود ايده‌مدكلرندن مجلسك كشادی مارتك يديسنه تأخير ايدلديكی غزته‌لرله اعلان اولندی . رسم كشاد ، اوللری ايا صوفيه‌ده پادشاهلره مخصوص دائره‌ده اولمق اوزره مقرر ايكن ، خنكار اوكون استانبول طرفنه كچمك ايسته‌مه‌ديكندن رسم كشاد

---

(١) وقت غزته سنك ١٢ شباط ١٨٧٧ تاريخلی نسخه‌سی

(٢) تايمس غزته‌سنه ويانه مخبرينك شباط ٢ تاريخلی يازديغی مكتوب .

تشریفاتی بشکطاش سراینده اجرا اولنه‌جغی‌ینه غزته‌لرده اعلان اولندی‌که بورایه دعوت اولونانلره مخصوص اولمق اوزره ایروجه بیلتلر دخی باصیلمش ایدی.(۱)

استانبول ، او کونلرده برخیلی غلبه لقلی ایدی . چونکه مجلس مبعوثانك رسم کشادینی کورمك ایچون اوروپادن ابی آدم کلمش ایدی . یوقاروده سویله‌دیکمزکبی استانبول ، عموم اوروپالیلرك بر سنه‌دن زیاده بر مدتدنبری نظر دقتلرینی جلب ایتمش اولوب شوترك مبعوثانی کورمك پك چوقلرینك مراقلرینی ارتدیرمش وترکلرك بویکی حرکتنی تماشا ایتمك اوزره اسلام پایتختنه سیاحت ایتمشلر ایدی . بو اوروپالیلرك ایچنده او دورده دونیاده اسملری سویله‌نان عموم غزته‌لرك مخبرلری وار ایدی . بونلرك تلغرافله همان هر کون استانبولدن پارس ، لوندره ، ویانه ، برلین ، پترسبورغه وآمریقایه ویردکلری خبرلر اورالرده کمال اهمیتله مطالعه اولنوردی .

مجلس مبعوثانك آچیلدیغی وعثمانلیلرك او یوم مقدسی ، ۱۸۷۷ سنه‌سنك مارتی یدنجی بازار ایرتسی کوننه مصادفدر . اوّلدن ویریلان امر اوزرینه ، یوم مذکورده ، حکومتك عموم دوائری تعطیل اولندی . او کون صباحدن یعنی الا فرانقه ساعت بشدن اعتبارا کوپریدن بشکطاش سراینه‌کیدن یول غلبه‌لقلاشمغه باشلادی . استانبول اهالیسی هپ ایاقده ایدی . هرکس تماشا ایچون کلمش ایدی. کیت کیده جادهٔ مذکوره وسرای جواری اهالی ایله خنچا خنچ طولدی . وکلا ، رجال دولت ، امرای عسکریه ، علما، سفرا وسفارت مأمورلری ، اجنبی مخبرلری دخولیه بیلتلرینه مالك اولدقلرندن ، بونلر سرایه داخل اولور اولماز ، درحال کندیلرینه تخصیص اولنان محللره یرلشدیریلیر ایدی . رسم کشاد ، طولمه باغچه سراینك بیوك صالوننده اجرا ایدیله جکندن صالونك اوته‌کی باشنده تخت پادشاهی وضع اولنمش ایدی .

تخت سلطنتك صاغ جهتنده وکلای فخام ، مجلس اعیان اعضالری ، وبونلرك ارقه‌سنده ملل متحدهٔ عثمانیه رؤسای روحانیه‌سی وشورای دولت وعدلیه دوائرینه

(۱) وقت غزته‌سنك ۲۸ شباط تاریخلی نسخه‌سی .

منسوب ذوات بولونوردی . تخت سلطنتك صول طرفنده شیخ الاسلام ، شریف حسین پاشا ، قاضی عسكرلر وبونلرك ارقه‌لرنده عسكری امراسی ایدی . بونلرك بر جهتنده او وقت ایران سفیری بولنان محسن خان اوروپا سفرا ومصلحت گذارلری بولنیور ایدی . تخت سلطنتك اوكنده وخنكارك تمام قارشوسنده مجلس اعیان واستانبوله او وقته قدر طوپلانمش بالجمله مبعوثان اعضالری طوررلردی . (١)

عموم ترتیبات تمام اولدقدنصكره سرای سر تشریفاتجیسی كامل بك پادشاهك بولندیغی اوطه‌نك قپوسنی اچدی . خنكار اورادن چیقدی . صالونده طوران عموم غلبه‌لكك ایچندن طوغری تخت سلطنته كیدرك محل مخصوصنه اوطوردی . تختك صول طرفنده بیوك اونیفورمه ایله ولی عهد سلطنت بولنان شهزاده رشاد افندی وشهزاده كمال الدین افندیلر موجود ایدیلر .

خنكار یرینه اوطوروب اورته‌لقده بر سكوت تام پیدا اولدقدنصكره سلطان عبد الحمید اولوقته قدر الینده طوتدیغی بر كاغدی صدر اعظم ادهم پاشایه اوزاتدی . ادهم پاشا بو كاغدی اغزینه كتوردكدنصكره یاننده بولنان مابین باشكاتبی سعید پاشایه ویردی . سعید پاشا دخی اوپوب اچیق بر سسله اوقومغه باشلادی . اوقونان ، خنكارك مجلس مبعوثانی اچمق ایچون تنظیم ایتدیكی نطقدن عبارت ایدی .

نطق اوزون ایدی . اوقومسی همان یارم ساعت قدر سوردی . مآلی شمدی‌یه قدر نشر اولنان خط همایونلرك عینیدر . بوراده خنكار اوزون بر مقدمهٔ تاریخیه دنصكره اوّلكی زمانلرده خرستیان مذهبلرینه ویریلان امتیازاتدن ، قریم محاربه‌سندنصكره ایدیلان خارجی استقراضلردن ، سلطان عبد العزیز دورنده حصوله كلان مالیه پریشانلغندن ، هرسك وبوسنه عصیانندن وبوعصیاندنطولایی شمدیكی حالده التییوز بیك عسكر بسلمكه ، دولتی حال اضمحلالندن قورتارمق

(١) وقت ، بصیرت حقیقت ودیكر استانبول غزته‌لرینك ٨ مارث تاریخلی نشر اولنان نسخه‌لری .

ایچون قانون اساسی اعلان ایتمکه مجبور اولدیغندن بحث ایتدکدن صوکره اعضالره خطابا : « بوسنه‌کی اجتماکزده مجلسکزك نظامات داخلیه‌سنی وانتخاب قانوننامه‌سی وولایات وادارهٔ نواحی قانون عمومیسی ودوائر بلدیه قانونی واصول محاکمات مدنیه ایله محاکمك تشکیلاتی ، وحکامك صورت ترقی وتقاعدلری وعموم مأمورینك وظائفی وحق تقاعد قانوننامه‌لری ومطبوعات ودیوان محاسبات قانونلریله سنهٔ سابقه‌نك بودجه قانون لایحه‌لری لاجل المذاکره مجلسکزه حواله اولنه‌جغندن اشبو قانونلرك صره‌سیله مذاکره ومطالعه‌سی وقرارلرینك اعطاسی نزدمزده مطلوب قطعیدر . » دیه بیوردی .

نطق بیتر بیتمز ، خنکار درحال تشریفاتچی‌یه اشارت ایدرك یول اچیلدقدنصکره صالوندن چیقوب کندیسنه مخصوص اوطه‌سنه کیتدی . بوحال اجنبیلرك تعجبلرینی موجب اولدی . زیرا بویله بر تشریفاتده اجنبی حکمدارلری کلن مبعوثلره بر صفا کلدیکز سوزینی سویلمك عادتا قانون حکمنه کیرمشدر . هرکسده خنکاردن بو التفاتی بکله‌یورلر ایمش .

بوندن ماعدا اوکون بو تشریفاتده بولنوب خنکاری بالذات کورن اجنبی غزته‌لری مخبرلرینك کندی غزته‌لرینه ویردکلری اخباراته کوره .سلطان عبدالحمید یوم مذکور تشریفاتنده غایت مأیوس بر حالده اولوب صیقیلمقده اولدیغی طورندن پك قولای اکلاشیلییور ونطق اوقوندیغی مدتجه ، صاغه صوله باقمقسزین یالکز تمام قارشوسنده بولنان مجلس مبعوثان اعضالرینی برر برر وکمال دقتله سوزرمش . قاشلری چاتقین ایکیده بر ده ، الیله صقالنی اوقشار ونطقك اوزونلغندن صبرسزلق علامتنی کوستریر ایمش فقط بو اثناده یعنی نطقك قرائتی ابتداسندن بدأ ایله مقداری یوز بره واران طوپلردخی اوکون ممالك محروسه‌ده جدا بیوك بر وقعهٔ تاریخیه‌نك وقوعنی دنیایه تبشیر ایدرمش !.......

(۱) Figaro. Le Temps. Tims وسائر اجنبی غزته‌لرینك اخباراتی . بالخاصه ۲۲ مارث تاریخلی Le Temps

اونبرنجی فصل

مجلس مبعوثان مذاکراتی

مجلس مبعوثانك ایلك اجتماعی . ــ مبعوثانك تحلیفی وبعض مأمورینك انتخابی ــ نطق همایونه مقابل تنظیم اولنان تشکرنامه . ــ تشکرنامه‌نك بعض موادینه استانبول مبعوثی واسیلاکی بکك اعتراضی . ــ مجلس مبعوثان رئیسی احمد وفیق پاشانك بعض حرکات ناسزاسی . ــ قره طاغ مطلوباتی ومجلس مبعوثان . ــ بوخصوصده اشقودره مبعوثی یوسف افندینك نطقی . ــ قوزان مبعوثی خواجه مصطفی افندینك نطقی . ــ قره طاغ مطلوباتنك مجلس مبعوثان طرفندن ردی . ــ . عثمانلی مجلس مبعوثانی حقنده اوروپا غزته مخبرلرینك فکرلری . ــ

مجلس مبعوثانك رسم کشادی مارتك یدنجی کونی سرایده اولوب ایرتسی کونی ده اوکا مخصوص اولمق اوزره حاضرلنان نافعه وتجارت نظارتی دیوانخانه‌سنده ایلك اجتماعی وقوعبولدی . ساعت دورتده بوراده عموم مبعوثان حاضر ایدی . یوقاروده عینا درج ایتدیکمز خط همایونده بیان بیورلدیغی وجه اوزره ، مجلسك رئیس عمومیسی احمد وفیق افندی ایدی‌که خنکارك اختیاریله بو ریاسته تعیین بیوریلان بو ذات ، اولزمان افندی فقط بر از صوکره وزارت رتبه سنه نائل اولمشدر .

ساعت بشده مجلس مبعوثانی ، کافهٔ وکلا ایله برابر صدر اعظم تشریف بیوروب عموم اعضالرك تحلیفی اقتضا ایتدیکنی مجلس رئیسنه بیلدیردی . بونك اوزرینه مبعوثلر ، منفردا « ذات حضرت پادشاهی‌یه ووطنمه وقانون اساسی

احكامنه وعهده‌مه توديع اولنان وظيفه‌يه رعايتله خلافندن مجانبت ايليه جكمه قسم ايدرم . » ديه يمين ايتديلر . (١)

رسم تحليف بيتدكدنصكره نظامنامه موجبنجه مجلس ملى ايچون لزومى اولان مأموريتلره مناسب ذواتك انتخابنه تشبث ايتديلر . بو مأموريتلر ، ايكى رئيس وكيللكى ايله دورت كاتب واوچ مديرلكدن عبارت ايدى . مجلس مبعوثانه ويريله‌جك عرض حاللرك تدقيقى ايچون دخى ايروجه بش شعبه ايريلوب بهرينه ينه مبعوثاندن اوچر اعضا انتخاب اولنوب بونلرك طوپى اون‌بش اعضا اوله‌جق ايدى.

بو ايلك اجتماعده مجلس مبعوثان اعضالرينك مقدارى يوز اونبش نفردن عبارت اولوب قرق التيسى خرستيان وموسوى والتمش طقوزى مسلمان ايدى . ايچلرنده ممالك محروسه اهاليسنى تشكيل ايدن اون جنس ملت وار ايدى .

مأموريتلر انتخابنده مجلس مبعوثان رئيس ثانيلكنه دعوا وكيلى حسن فهمى افنديله خداويردى زاده اوخانس افندى همان بلا اعتراض قبول اولنديلر . فقط شعبه رياستلرى انتخابى ايى كورولتى‌يى موجب اولدى . چونكه اعضالرك قسم اعظمى شعبه رئيسلرينك الك مسن مبعوثلردن انتخابى موافق اوله‌جغى رأينى ايلرويه سورديلر. فقط قدس شريف مبعوثى يوسف ضيا افندى بو فكرى جرح ايدرك مجلسده بولنان اختيارلرك اكثريسى افكار عتيقه اربابندن وبر شعبه‌يه رياست ايچون غير مستعد ذواتدن بولنمغله بونلرى دكل بويله مأموريتلره فكر حريت وقانون اساسى طرفدارى منور بولنانلرك انتخابى دها موافق اوله‌جغنى سويله‌دى . وبو خصوصده اصرار ايتدى . نهايت بش شعبه رياستلرينه اورفه مبعوثى رفعت ، بروسه مبعوثى شيخ بهاء الدين ، مرعشلى سعدى افنديلر وديكر ايكى ذات انتخاب اولندى .

بوندنصكره مجلس ، مجلسك داخليه نظامنامه‌سنك تنظيمى مذاكره‌سنه كيريشدى . شو اثناده خرستيانلردن اون التى مبعوث احمد وفيق پاشايه مراجعتله داخليه نظامنامه سنك تدقيقى ايچون وضع اولنان هر موادك قبولندن

(١) ٩ مارث سنه ١٢٩٣ تاريخلى بصيرت وديكر استانبول غزته‌لرى .

اوّل، کندی لسانلرینه ترجمه ایتمك لزومنی استدعا ایتدیلرسه ده، رئیس، شمدیلك بوکا احتیاج اولمایوب داخلیه نظامنامه‌سی تنظیم وقبول اولندقدنصکره ترجمه ایدیله بیله‌جکنی بیان ایتدی. خرستیانلر بالطبع بو جوابدن ممنون اولمدیلر.(١)

بوندن باشقه مجلسك اوکونلرده اك زیاده مشغول بولندیغی مسئله، مجلس مبعوثانك نطق همایونه جوابا تقدیم ایده‌جکی عریضهٔ عمومیه‌نك قلمه النان مسوده‌سی ایدی. حکمدارلره بویله جواب ویرمك ادارهٔ مشروطه حکومتلرینك هپسنده مرعی الاجرا بولنوب عثمانلی مجلس مبعوثانی دخی بو خصوصده اوروپایه تقلید ایتمك ایسته یوردی.

خنکاره ویریله‌جك جوابك مسوده‌سی . رئیس مجلس وکاتبلری طرفندن قلمه المنمش ایدی. فقط بو مسوده‌نك محتویاتی ماده بماده مذاکره اولنییور ایدی‌که بو خصوصده وقوعه کلان مذاکراتده بالخاصه لسان وقره طاغه عائد خصوصات شایان اهمیتدر.

خنکارك مبعوثانه خطابا نطقنده شویله بر عباره وار ایدی: « اجداد عظاممزدن فاتح سلطان محمد خان مرحومك تأمین حریت وسربستی دین ومذهب حقنده کوستردیکی مساعدات جمله‌نك معلومیدر. سائر اسلاف عظامیمز دخی او اثره سلوك ایله هیچ بر وقتده سربستی آیین ومذهبه خلل کتورمامشدر. التی یوزسنه دنبری صنوف تبعه‌مزك ملیتلرینی ولسان ومذهبلرینی محافظه ایلمری دخی بو قضیهٔ عادله‌نك نتیجهٔ طبیعیه‌سی اولدیغی قابل انکار دکلدر. » (٢)

مجلس مبعوثانك جوابنده ایسه: « سلاطین کزین حضراتنك طنین انداز اقطار وامصار اولان قاعدهٔ جهان پسند عدل وحقانیت وسربستیٔ آیینه رعایت خصوصنده حائز اولدقلری فضل تقدم ومسابقتلرینك ثمرهٔ نصفت بهره‌سی اولدیغنده شبهه یوقدر. » دیه یازیلوب لسان لفظی استعمال ایدلمامش ایدی. روملر، جمیع زمانده لسانلرینك محافظه‌سنه اهمیت ویرن بر قوم اولوب مجلسده

(1) Le Temps 3 Avril 1877.

(٢) خنکارك نطقی ومجلس مبعوثانك جوابی اس انقلابده موجود در

استانبول مبعوثی بولنان واسیلاکی سارا لیئوتی بك، لسان لفظی قوللانیلمەدیغی سر رشتە ایدرك رئیسدن شو خصوصدە برقاچ سوز سویلمك مساعدەسنی ایستەدی . بو مساعدەیی الدقدنصکرە واسیلاکی بك : (۱)

ــ ذات شاهانەیە یازیلەجق جوابدە لسانلرك محافظەسی مادەسی درج اولنمەمشدر . بو مادەیی مسکوت عنە کچمنك طرفداری دکلم . چونکە سلطان فاتح حضرتلرینك واو ذاتك وارثلرینك بزه ، خرستیانلره ابراز ایتدکلری الك بیوك لطف واحسانلریدر . سلطان عبد الحمید حضرتلریدە بو خصوصی تأیید ایدر . بناء علیه قارشولقلی جوابدە لسان لفظنی طی ایتمك هم غیر مشروع وهمدە خنکارە قارشو رعایتسزلقدر .

مجلس مبعوثان رئیسی احمد وفیق پاشا :

ــ مسئلە اورادە دکل . بز بورادە ترك لساندن باشقە بر لسان بیلمەیورز .

استانبول ارمنی مبعوثی ساپوك افندی قالقەرق :

ــ واسیلاکی بکك سویلەدیکی سوز طوغریدر . بو ذاتك محترم مجلسە عرض ایتدیکی تکلیف ، حکومت ایچون دخی بیوك بر شرفدر. حکومت عثمانیە، احوال سابقەدە اولدیغی کبی مستقبلدە دخی کندی حرکتنی عدالت وانسانیتە بنا ایتمەلیدر . مبعوث افندیلر ! خاطردن چیقارمەمەلیسیکزکە دها شو یقینلردە حکومت معظمەلردن بریسی شو قاعدەیە رعایت ایتمەیەرك کندی تبعەسی بولنان دیکر ملتلرك لسانلرینی محو ایتمك ایستەمش ایدی . جملە عالم بو حکومتە لعنت یاغدیردیلر .

مجلس مبعوثان رئیسی احمد وفیق پاشا :

ــ مسئلە ینە او دکل . مع هذا مجلس اعضالرینك بتملە بر فکردە بولنوب بولنمدیغنی شمدی تحقیق ایدرم.

عموم اعضالر : « اوت ! اوت ! برز دیە . » باغیردیلر .

واسیلاکی بك مسئلەیی تکرارا اورتەیە قویمق ایستەدیسەدە رئیس ،

---

(1) Le Temps 5 Avril 1877.

واسیلاکی بکه «صوصکز» دیه باغیردی . فقط رئیس پاشانك اغزندن بو سوز، پك مناسبتسز چیقدی . هر حالده اعضالرك كوچلرینه كیتدی . بونك ایچون مجلس تعطیل اولنور اولنماز ، عموم اعضالر ، احمد وفیق پاشانك قوللاندیغی شو سوزی تقبیح ایدرك كندیسنه یازوب برشی ویردیلر . فقط پاشا حضرتلری الدیرمادی . وصكره‌لری دخی اره صره بویله معامله ایتمكدن چكنمز ایدی .

بوندنصكره كی كونلرده مجلسده مذاكردیه وضع اولنان مسئله ، قره طاغ مسئله‌سی ایدی . حكومت عثمانیه ایله صربیه اراسنده صلح اولوب قره طاغ ، محاربه ده كندیسنی غالب صایه‌رق باب عالیدن بر چوق مطلوباتده بولندیغی بوندن اول سویلمش ایدك . از جمله قره طاغلیلر اشقودره طرفندن بر قاچ كوی وقلعه‌لری ایسته یورلردی . باب عالی كندی باشنه شو مسئله‌یی حل ایتمك ایسته مه یوب قره طاغلیلرك مطلوباتنی مجلس مبعوثانه تقدیم ایتمش ایدی .

شو ماده حقنده مجلس مبعوثانده وقوعه كلن مذاكره‌یی اجنبی غزته‌لرندن استخراجا قارئلرمزه تقدیم ایتمكی مناسب كوریورز (۱) اچونكه هرنه قدر مذاكرات مذكوره خفی ایدیسه ده اجنبی مخبرلرندن برقاچی او كون مجلس ده بولنمش عموم مذاكراتی وبوراده وقوعه كلن احوالی عینا مشاهده ایتمشلردر .

قره طاغك مطلوباتنك نه دن عبارت اولدیغنی اكلاتمق ایچون یوم مذكورده مجلسه خارجیه ناظری صفوت پاشا ایله داخلیه ناظری جودت پاشا كلمشلردر . مجلس اچیلدقده ، صفوت پاشا بر نطق ایراد ایدرك قره طاغك مطلوباتنی ایضاح و نطقك ختامنده دولت علیه صلح ارزوسنده بولندیغی جهتله قره طاغه « بوغانه » نام موقعی تركه راضی اولدیغنی اكلاتدی .

صفوت پاشانك نطقی مبعوثلره وبالخاصه مجلسك مسلمان اعضالرینه پك فنا تاثیر ایتدی . بونلردن بر قاچی سوز سویلمك مساعده‌سنی ایسته دیلر . مساعده الدقلرنده شدتلی شدتلی نطقلر سویله یه‌رك قره طاغك تكلیفنی قطعیا رد ایتمكده ایدیلر . بونلردن بالخاصه اشقودره مبعوثی یوسف افندینك نطقی شایان مطالعه

---

(1) Journal des debats 5 Avril 1877.

اولمغله نقاط مهمه‌سنی درج ایدییورز . یوسف افندی نك نطقی شودر .

ـ « عزته‌لرده کورلدیکنه واوته‌دن برودن ایشیدیلدیکنه نظراً قره طاغلیلر صلحی اللی بیك نفوسدن عبارت بولنان فوج ناحیه‌سی وملحقاتیله اشپوزی وزبیاق قضالریله شلچه ، وقربنچه ، وشستان بالا ، وشستان زیر ، وغوره ده ورئوپك وزوبچه وتوکمیل بالا وتوکمیل زیر وشوسان وبرچه قریه لرینك وایکی قلعه یی حاوی اولان اسپیح ناحیه ولیمانتك کندوسنه ترکنه یعنی خط امتیاز موراجه نهری اعتبار واتخاذ اولنمسنه تعلیق ایدییورمش . بنده‌کز ، اشقودره مبعوثی بولندیغم وذاتاً بود غوریچه لی اولوب اورالرینی قاریش قاریش کزمش وکورمش اولدیغم جهتله بو بابده بعض ایضاحات ویرمك ایسترم . ویره جکم ایضاحات ، تماميله اکلاشیلمق اوزره قره طاغ خریطه سنك مطالعه سنه همت بیورلمسنی توصیه ایلرم . یکرمی قریه‌دن عبارت اولان فوج ناحیهٔ جسیمه‌سی قره طاغلویه براغیلدیغی ومورا‌جه نهری خط امتیاز اعتبار اولندیغی حالده مدون واشپوزی وزبیاق وعلکسنده (یوسف افندی بوراده بر چوق قریه وقلعه لری صاییور.) قریه لری انلره ترك اولنمش اوله‌جقدر . بونك عاقبتنده‌کی وخامتی مساعده‌کز له بیان ایده‌یم . قره طاغلولر بو آنه قدر قوهٔ جبریه ایله اله کچیرمکه مقتدر اولمدقلری محللر ایچون برر ایکیشر مأمور در سعادته اعزام ایدرك واعمال‌دسایس عاقل فریبانه ایله رأس اداره ده بولنانلری اقناع ایله‌یه رك بویله‌لکله پك چوق یرلریمزی المشلردر . انجق سایهٔ حضرت پادشاهیده شمدیلك او قپولر قپانمش وبتون عثمانلیلر همدست وفاق واتحاد اوله رق تابصره ده بولنان بر عثمانلی حدودِ غربیه مزك بر آووج طپراغنك محافظه‌سی اغورنده فدای مال وجانی کوزینه کسدیرمش اولدیغی زمانده اوکبی مطالبه قولاق اصلمیه‌جغنده امنیتمز بر کالدر . »

« قره طاغك مطالبی رد اولنورسه تکرار محاربه ایتمك اقتدارینه مالك‌می ظهور ایدییورسیکز . ولو سلم محاربه یه مباشرت ایتسه‌بیله برشی قزانمیه جغی شویله طورسون بنصرته تعالی پك بیوك ضایعاته دوچار اوله جغی شبهه سزدر . بونلرك

بو درجه شمار ملرینه سببیت ویرن بعض مأمورینددن استیضاحجه حقمز وار ایسه‌ده ایلرویه تعلیق ایلرم . خلاصه قره طاغلویه هیئت سابقه‌سندن بشقه بر قاریش یر ویریلور ایسه ملحقاتیله برابر اشقودره کندوسنه ترك اولنمش اوله جغندن بو بابده تکرار نظر دقتکزی جلب ایدرم . »

« بو جمله ایله برابر کرك پود غوریچه وکرکسه اشپوزی وزبیاق وسائر یرلرده هیچ بر ادم یوقدرکه باباسندن قالمش بر اوطه‌لی خانه‌یه روم ایلی واناطولی وعربستان کبی محللرده اللی اوطه‌لق بر سرایی ترجیح ایدوبده مسقط رأسنی ترك ایلسون . چونکه او دکرسز خانه‌نك محافظه‌سی اغورنده پدرینی وبرادرینی آل قانلره بویانمش اولدیغی حالده تسلیم جان ایتدیکنی کورمشدر. شمدی او خانه‌یی براقدقدن بشقه انلرك مبارك مزارلرینی دشمنك ایاقلرینك التنده بر اقازلر. مطمئن اولکزکه وطنلری اغورنده چولق چوجغه وارنجه‌یه قدر جملهٔ قره طاغلولرك قورشون ویطاغانلرینه کوکسلرینی کرمك ، پدر وبرادرلری کبی شانلی وقانلی اولمك شرفندن بر وقت چکنمه‌یه جکلردر . محقق بیله سیکزکه بو ماده پك مهم ماده درکه اوّل باوّل جمله‌مزك ارامزه حواله بیورلمشدر . نه اولور ونصل قرار ویریلور ایسه ملت بزدن بیله‌جکدر. تکرار ایدرمکه خریطه‌لره کوزلجه ودقتلیجه باقکز . بو نقاط روم ایلینك کلیدی مثابه‌سنده در . امید ایدرم کوز کوره دشمنك قازدیغی قویویه دوشمه‌یه جکز . بو بابده مرافقتیکزی تمنی ورجا ایدرم.»

اختصارا کتوردیکمز یوسف افندینك نطقی مجلسه‌پك زیاده تأثیر ایتدی . مبعوثانك اکثریسی حکومتك تکلیفنی رد ایتمکده دها تردد ده ایکن قوزان مبعوثی خواجه مصطفی افندی غایت شدتلی بر نطق ایراد ایتدی‌که ارتق بو تردد درحال ازاله اولندی . مصطفی افندینك نطقی شودر : (۱)

ــ « قره طاغك مقصدی نه در؟ استقلالنی قازانمق ویاخود کندی اراضیسنی بویوتمکمیدر ؟ محققدرکه بو شرائطی پادشاهمز قبول ایتمه‌یه جکدر. خنکار بیلرکه بز هر فدا کارلغه راضییز . ایجاب ایدرسه باشلریمزی ، مالل‌ریمزی چوجقلریمزی فدا

(1) Le Temps. 5 Avril 1877.

ایدرز . اکر قره طاغ محاربه ایتمك ایسته یورسه بز نیچون چکیله لم . حمد اولسون نواقصمز یوقدر . اما ! مالیه‌مز پك فنابر حالده ایمش. دیه بیلرلرکه خواجه‌افندی بویله شیلردن اکلاماز . فقط بن نیچون بویله شیلری بیله‌مم . پك ایو بیلرم . فقط تقدیر الهی یرینی بولسون . یشاسون پادشاهمز ! یشاسون وکلا ! یشاسون ملت ! بنم عقلم ایردیکی برشی وارسه اوده بر ادم ایش بیلرسه پك چوق‌شی یاپه بیلر . هرکس کندی مالنی فدا ایتسون . حضرت عمر الفاروق رضی الله عنــه بر دری پوسته‌کیسی اوزرنده اویوردی . امام اعظم افندمز حضرتلریده عید کونلری اوطوز بیك درهم قیمتنده البیسه‌لرله طیشرویه چیقاردی . بز بو کونده حضرت فاروقك حرکتنه امتثال ایدرز. سعادت کونلری ده امام اعظم افندمز حضرتلرینك حرکتنه تبعیت ایدرز . اکر وکلامز زنکینلکله فقیرلغی بر کوروب بو خصوصی نظرلرنده مساوی طوتارلرسه ممنون اولورز . بنده‌کز قبا وقالین عبا طاشییه بیلیرم . فقط صاحب شوکت بولنان پادشاهمز سلطنته لایق بر صورتده معیشت ایتمه‌لیدر . بوسلطنتك مصرفنی هر عثمانلی ممنونیتله ویریر . فقط ینه او عثمانلیلر دشمنه بر قاریش طوپراغنی براقمازلر . بنم مسلمان وخرستیان قرداشلرم ! البته بوسوزلریمی تصدیق وتصویب ایدرلر . (عموم مبعوثلر : اوت ! اوت ! دیه باغیریشییورلر .) چونکه بونلرك جمله‌سی وطنلرینك سعادت وسلامتی ایچون جانسپارانه چالیشه‌جقلرینه شبهه یوقدر . »

مصطفی افندینك نطقی جمله مبعوثان طرفندن فوق العاده القیشلاندی . خواجه‌نك ، ساده سوزلرله نطق سویلرکن طور وحرکتنده‌کی خلوص وشدت غیرت عموم مجلســه سرایت . ونطقك ختامنده « یشاسون ملت » صدالری بر قاچ دفعه تکرر ایتدی .

مجلس سکوته واردقدنصکره خارجیه ناظری صفوت پاشا نطقه باشلایه‌رق : مجلسك قره طاغ مطلوباتنه قارشو الدیغی وضعیت الك صکره روسیه ایله بر محاربه‌یی انتاج ایده بیــله‌جکنی وحالبوکه بشقه حکومتلرك هیچ بریسیله اتفاقده بولنمایان،ایکی سنه‌دنبرو صربیه وقره‌طاغ محاربه‌سی ایله روم‌ایلی عصیانلرندنطولایی

مادة پك ضعيف دوشمش اولان دولت عليه روسيه ايله باشه چيقامه يه جغنی بيان ايتديسه ده مسلمان اعضالردن برقاچى خارجيه ناظرينه جوابا : ملت عثمانيه هيچ بر تهلكه دن خوف ايدوب رجعت ايتمه يه جكنی، ملتك الك بيوك فداكارلغى اختيار ايدرك قره طاغه بر قاريش اراضى ويرمكه راضى اولمديغنى صورت قطعيه ده بيان ايتديلر .

بوندنصكره ارتق مباحثه بيتمش بولنمغله رئيس ، اعضالرك رأيـلرينى طوپلامغه قرار ويردى . فقط دها بر كره اولسون مجلسه حكومتك ارزوسنى قبول ايتديرمك اوزره ، مجلسه خطابا : « قره طاغله او يوشمق وبونك ايچون مخابره ايتمك اوزره مجلسك،حكومت هيئت وكلاسنه امنيت نامه‌سى اولوب مخابراته مجلسك مأذونيتى وارميدر » ديه صوردى . رئيسك بو سوأل وتكليفى پك بيوك اكثريتله رد اولندى . يالكز بو جهت موافق قرار اوله‌جغنى اون سكز نفر روم وارمنيلر بيان ايتديلر . بعده مجلس ، قره طاغك مطلوباتى قطعيا رد وحكومتك امارت مذكوره ايله مخابراتى دخى كسمك لازم اولديغنى اوراده موجود وكلايه بيلديردى . ايشه شو يولده نتيجه ويرلدكدنصكره داخليه ناظرى جودت پاشا مجلسه خطابا : « حكومت عثمانيـه قره طاغه برشى ويره جكنى وعد ايتمه دى . مادامكه ملت مجلسى بر قاريش طوپراق ويرمه‌يور.مجلسك قرارى حكومت ايچون دستور العمل در . » ديه سوزه ختام ويردى . مجلس طاغيلدى .

عثمانلى مجلس مبعوثانى بو قره طاغ مسئله‌سنى مذاكره ايتديكى كون اوراده اجنبى غزته‌لرندن بر قاچنك مخبرى بولنيوردى . اونلردن « ژورنال ده دبا » غزته‌سنك مخبرى شو مجلس حقنده اوزون اوزاديه تفصيلات ويردكدنصكره نهايتنده ديپوركه : « حيرتمى موجب اولان ماده‌نك برنجيسى عموم مذاكراتك غايت منتظم بر صورتده جريان ايتمه‌سيدر . نطقلر سويله‌نير ايكن مبعوثلرك دقتلرى او درجه‌ده ايدى‌كه بو اثناده صالونده سينك اوچديغنى ايشتمك ممكن ايدى . اعضالردن بعضـيلرى نطقلرينى صالونده موجود محل مخصوصه كله‌رك سويلرلر وديكرلرى بولندقلرى يرلردن ايراد ايدرلردى . اعضالردن اتشلى

وتلاشلی نطق سویله ینلر وار ایدی . فقط بونلردن دخی مجلسك انتظامنی بوزاجق هیچ بر حرکت کورونمه‌دی . بالخاصه سوریه‌دن کلن بر مبعوث نظر دقتمی جلب ایتدی . بو ذات علمادن ایدی . بشقه‌لرینککی کبی بونك نطقی دخی یازیلی ایدی . فقط بو ذات اره‌صره کاغده باقار ، سویلرکن کوزلرندن اتش چیقاردی . سویله‌دیکی نطق غایت اهمیتلی اولمالی که دکل یالکز مجلس ، اوراده بولنان وکلا دخی کمال اهمیت ودقتله بو ذاتك نطقنی دیکلرلر ایدی . »

او کونلرده استانبولده بولنان دیکر مخبرلرده ویردکلری خبرلرده عثمانلی مجلس مبعوثاننك مذاکره‌لری ، اوروپانککیلردن فائق بر صورتده جریان ایتدیکنی تصدیق ایتمشلردر . از جمله « تایمس » غزته‌سنه استانبولدن اون دورت نیسان تاریخلی یازیلان بر مکتوبده عثمانلی مجلس مبعوثانی حقنده شویله بر فکر سرد اولنمشدر :

« ممالك عثمانیه‌ده مجلس مبعوثان تشکیلی مطلوب وجهله اوله‌مه‌یه‌جغی ظن اولنییوردی . حالبوکه قضیه بونك بتون بتون عکسی ظهور ایتمشدر . نطق همایونه جوابا تقدیم اولنان تشکر نامه اوزرینه جریان ایدن مذاکره مستثنا اوله‌رق وقوع بولان مذاکرات شمدی‌یه قدر نظامنامهٔ داخلی اوزرینه وقوعبولمش ایسه‌ده اعضاء مجلس صحیحا ایشه مباشرت ایدییورلر . موضوع بحث اولان مسائلده معلومات کامله کوستروب قدیمدن موجود اولان بر مجلسه بیله باعث افتخار اوله‌جق صورتده ایش کورمکده درلر . سوزی نافذ اوله‌رق سویلمك ایچون لازم اولان استقلال حرکت وجسارت معنویه‌یه کلنجه بوفضائل دخی بویله برکنج مجلسده از دکل بلکه چوق واردر . علنا سوز سویلمك ملکه‌سنك نقصاننندن نشأت ایدن جبانت وتردد کمال سرعتله زائل اولور . اهالئ شرقیه هنوز حال اصلیلرنده اولوب سفسطه‌یه الشمامش اولدقلرندن بونلرك افرادی اکثریا ملل غربیه‌نك یکی برحال ایچنده بولندقلری زمان قوهٔ مخصوصه‌لرینه امنیت ایتمه‌یه‌رك کوستردکلری ساخته کارلغه مبتلا اولمازلر . . . . .

« احوال جاریه وبلکه مأموریتلرده بولنان ذواتی میدانه قویمق اوزره بیوك

تدارکات کورولمکده‌در . بوخصوص ، جریان ایدن افکاره نظراً مجلس مبعوثان مذاکراتنك اداره مأمورلری وبلکه رأس اداره‌ده بولنان بعض ذوات علیهنده اوروپا دیپلوماتلریله قونسولسلرك وسائرلرك ایتدکلری اعتراضلری کاملاً برطرفه براقه‌جق صورتده اتهامنـدن عبارت اوله‌جغی ظن اولنییور . هر بر سنجاق وولایت مبعوثلری معلوملری اولان اختلاسات وارتکابات اوزرینه دقتی دعوت ایتمکه آماده اولییورلر . بونلر اویله موهوم سوز سویله‌میوب مواد واقعه‌یی تصریح وبعض ذواتك اسامیسنی تعـیین ایدرك طلب مجازات ایده‌جکلردر . ولایات ایشلریله مشغول اولان مأمورلرك جمله‌سی ظهور ایده بیله‌جك بیاناتی تخطر ایله موجب سلامت بر احترازده بولنه‌یورلر . » . . —

عثمانلی مبعوثلری اجتماع ایده‌لی چوق مدت مرور ایتمامش ومسائل مستعجله اوزرینه مذاکره ایدلمامش ایسه‌ده شمدی‌یه قدر طرفدارلق وغرض اثری کوسترمامشلردر . مساعیلرینی اتحاد ایله اجرا ایتمك لزومنی حس ایتدکلرندن استانبولده برده جمعیتکاه اتخاذ اولنمشدر . حال حاضرده مبعوثانك اتحاد افکاری طبیعی اولوب بعضا طرف ریاستدن ایدیلان اخطار خلافنـده اوله‌رق نظامنامه لایحه‌لرنده اجرای تعدیلات ایدلمشدر . اهالیٔ شرقیه بر اوروپالینك اکلایه‌مه‌یه‌جغی صورتده کوجك بر اشارتله قابل فهم اولدقلرندن مبعوثلر بویله اشارتلر ایله‌دخی یکدیکرینك افکارینه واقف اولیورلر . »

« تایمس » عزته سندن اختصاراً کتوردیکمز شوفقره‌لر شایان اهمیتدر . چونکه عثمانلی مجلسنی عینا کورمش اولان بو ذاتك فکری : اکر ادارهٔ مشروطه اوزون برمدت قالمش اولسه ایدی ممالك محروسه محقق اوله رق ساحل سلامته چیقاجغنی اپ اچیق کوسترمکده‌در .

اون ایکنجی فصل

لوندره پروتوقولی وبوکا عائد خصوصات

سرایک مجلس مبعوثانه قارشوالدیغی وضعیت . ــ احمد وفیق پاشانک ترجمهٔ حالی . ــ بو ذاتک مجلس ریاستنه تعییننده‌کی حکمت . ــ مجلس مبعوثانده بعض مذاکرات . ــ روسیه‌ده حرب طرفدارلری . ــ امپراطور ایکنجی علکساندرک محاربه‌یه میلی وبونک اسبابی . ــ انکلتره‌نک خط حرکتی . ــ شرق ایشلری حقنده لوندره‌ده یکی برقونفرانس . ــ بوقونفرانسک ویردیکی قرار وبو قرارک باب عالی‌یه تقدیمی .

ایشته شو صورتله عثمانلی مجلس مبعوثانی ، اوروپالیلرک وداخل مملکتده برچوقلرینک فکرلری خلافنده پک کوزل برطرزده حرکت ایدرک وطنک ایشلرینی یولنه قویمق ایچون الدن کلدیکی قدر غیرت ایتمکده ایدی . مع هذا بومجلسک علیهنده ومجلسک حرکتنی کمال دقتله ترصد ایدن بر دشمن وار ایدی‌که بوده سرای ایدی . سلطان عبد الحمید بوراده وقوعه کلن هر مذاکره‌یی حقوق ودائرهٔ نفوذینه تعرض وهر موفقیتی کندیسی ایچون موجب سقوط وبناء علیه مجلس ، مضر بر رقیب مثابه‌سنده عد ایدرک ایلروده تولد ایده‌جکنی توهم ایتدیکی قنالغک اوکنی المق اوزره متنوع وارباب حمیت نظرنده پک چیرکین بر طاقم تدابیر وتشبثاته توسل ایتمکده ایدی . او بابده بر مثال اولمق اوزره اوکونلرده

استانبولده عموم ناسه سرمایهٔ بحث اولان بر ماده‌یی قارئلرمزه عرض ایده‌لم .
سرای ، مجلسك اچیلدیغی کوندن اعتبارا کویا مجلس دائره‌سی کوچك وغلبه‌لکی استیعاب ایتمز بهانه‌سیله استانبول اهالیسندن همان کیمسه‌یی اورایه قویویرمز ایدی . بوندن مقصدی اهالی ایله مجلسك مناسبتلرینی قطع وبالخاصه مجلسده سویله‌نن نطقلرك اهالی اراسنده نشر اولمسنی منع ایتمك ایدی. بو سببدن مجلسده سویله‌نن نطقلره دخی غایت صیقی سانسور اصولی وضع ایتمش ایدی . استانبول عزته‌لرنده طبعی لازمکلان مجلس نطقلری تصحیح وبعضا مآلی بوسبتون تبدیل وتغییر ایدلدکدن وبرده نطقلرك سویلندیکی تاریخدن اون اونبش کون کچدکدنصکره نشر اولنبیوردی . پولیس دائره‌سی ، سرایدن الدیغی امر اوزرینه یرلی غزته مخبرلرینك پك ازینی مجلس ایچروسنه صوقار وصوقدقلرینی‌ده سانسور دائره‌سنه کوسترمکسزین مجلس حقنده برشی نشر ایتمه‌یه‌جکلرینه دائر کندیلرندن وعد وبو خصوصده سند دخی الدقدنصکره صوقار ایدی . مطبوعاته منسوب اولمایان ادملره ایسه، غایت آز بیلت ویریلیر وبونلرده حکومت ادملرندن عبارت ایدی . شو صورتله استانبول اهالیسنك چوغی مجلسده وقوعه کلن احوالدن واوراده سویله‌نن نطقلردن ذره قدر خبرلری یوق ایدی . بوندنطولایی عثمانلی مجلس مبعوثانی ، کونلر اوزادقجه عادتا ذاتا موجود اولان « شورای دولت » کبی سرایك حکمی تحتنده حکومتك رسمی بر دائره‌سی حکمنی المقده ایدی .

سرایك ودها طوغریسی سلطان عبد الحمیدك بوقدر زحمتله وجوده کلن مجلس مبعوثانه قارشو ایتدیکی معامله ، بر طاقم مقاصد فاسده‌نك استحصالی ایچون اخذ ایتدیکی سالف الذکر تدابیردن عبارت دکلدی . ایشك اك فناسی مجلس مبعوثان ریاستنه احمد وفیق پاشا کبی بر ذاتی انتخاب ایتمسیدرکه شو خصوص جدی صورتده تدقیق اولندیغی حالده خنکارك مسلك تخریبده اولان مهارتی ظاهرا میدانه چیقار .

احمد وفیق پاشا مرحوم ،معلوم انام اولدیغی اوزره سلطان عبد المجید دوری

نهایتلرنده اولدقچه شهرت قازانان رجال عثمانیه‌دندر. مشار الیه اسلام فیلوسوفیسی وشرقه مخصوص بر چوق علوم تحصیل ایتدکدنماعدا اوروپا مدنیت ولسانلرینه کسب وقوف ایدن ذواتدندر . حیاتده بولندیغی مدتجه کرك بزده وکرکسه اوروپا علماسی نزدنده حقیله عالم صایله کلمشدر .بالخاصه اوروپا مستشرقینی نزدنده پاشا پك محترم ایدی .

احمد وفیق پاشا ، ارتکابدن مصون غایت ناموسلی ، فقط حدید المزاج ، شخصا مستبد ، کیمسه ایله کچینه‌مز بر ذات اولدیغی معلومدر . بو ذاتك ایلك شهرتی قریم محاربه‌سندن بر از اوّل اورته‌یه چیقان اولاحیه مسئله‌سندن باشلار. روسلر ، بو قطعه‌یه ١٢٦٥ تاریخنده تعرض ایده‌رك قطعهٔ مذکوره‌یی ضبط ایتمك ایسته دکلری زمان اورایه یعنی بوکرشه کوندریلان فؤاد افندی (صکره‌لری مشهور فؤاد پاشادر .) بر ایش بجره‌مه دیغی حالده یرینه احمد وفیق افندی تعیین اولنوب کوستردیکی درایت ومتانت سایه‌سنده روسلر طرفندن بوقطعه‌نك کاملا تخلیه‌سنه سبب اولمشدر . دها صکره‌لری احمد وفیق پاشا پارس سفارتنده سفیر اولوب بر چوق خدمات مهمه ده بولنمش ایدیسه‌ده معاملهٔ سیاسیه ده دخی لزومندن زیاده شدتلی لسان قوللاندیغندن هیچ کمسه ایله کچینه‌مامش وبناء علیه هیچ بر مأموریتده اوزون مدت قالماه‌شدر .

احمد وفیق پاشانك غریب حاللری ، تخفلقلری السنهٔ ناسده مشهوردر بو ذات عالم وبر درجه‌یه قدر ترقی طرفداری اولمه ایله برابر اداره‌جه هیچ بر مسلکی یوق ایدی . کلیشی کوزل واداره ده قانون ونظاماته باقمقسزین شخصی استبداده میال ایدی . غایت ذکی ، مستهزی ، هیچ کیمسه‌یی بکنمز وسومه‌دیکی ادملری بر لسان شدیدله تنقید ایدر ایدی . نه دن ایسه بو ذات سلطان عبد العزیزك اواخر سلطنتنده ظهور ایدن فرقهٔ احراردن خوشلانماز وهیچ بر سببه مستند اولمیه‌رق مدحت پاشانك شخصنه دخی بر نوع دشمنلقله باقار . دها طوغریسی بو ذاتی چکه‌مز ایدی . احمد وفیق پاشا ، ادارهٔ مشروطه‌نك بعض دفعه لهنده وبعض دفعه ده علیهنده کورینور ، بو خصوصده کندیسنه مخصوص بر فکر

معینی یوق ایدی .

ایشته سلطان عبد الحمیدك غایت ایو دوشونوب حیله ودسیسه سنه موافق بولوب مجلس مبعوثان ریاستنه تعیین ایتدیکی شخص ، بویله بر ذات ایدی . خنکارك بو ذاتی مقام مذکوره تعیین ایتمکدن مقصدی ، عموم اوروپاچه معروف بولنان بر ذاتك تعیینیله بی طرفلغنی کوسترمك ودیکر طرفدن ده پاشانك اخلاقنی پك ایو بیلدیکندن بو ذات ، مبعوثان اعضاسنه چوق سوز سویلتمیه‌رق شدت قوللانوب استبداد ایده‌جکی جهتله مجلسده دائمی بر ممنونیتسزلك حاصل ایتمك ایدی که حقیقت حالده ده اویله اولوب پاشانك اویغونسزلغنـدنطولایی اعضالرله ریاست اراسنده دائما کیرکینلك موجود وکیتدکجه ارتمقده ایدی . شوراسی محققدرکه احمد وفیق پاشانك مجلس ریاستنه تعیینی ایشه پك بیوك ضرر ویرمکدن کیرو قالمامشدر . پاشا ، اعضالره مکتب چوجقلرینه ایدیلن معامله‌یی ایتمك ، بونلره ممکن ایسه هیـچ برشی سویلتمه‌مك ایستر ایدی . حالبوکه بو اعضالردن چوغی کندی ولایتلرنده موجود شو اداره دن، دولت مأمورینك ارتکاب وارتشالرندن ، وبالخاصه ممالك محروسه‌نك بر چوق زماندنبری دوچار اولدیغی انحطاطك اسبابلرندن مجلسده بلا پروا بحث وبوبابده کندی فکرلرینی بیان ایتمك ایسترلردی . احمد وفیق پاشا ایسه خنکاردن الدیغی تعلیماتدن ، کندیسنك استبداده اولان میلنـدن وکیم بیلیر دهانه کبی اسبابدنطولایی ملت وکیللرینك دولتك هر امورینه قاریشمه‌لرینی موافق کورمه یوب اعضالره مقاومت کوستریر ایدی . حتی بعض دفعه اونلره قارشی تربیـه دن خارج معامله ده بولنوردی . کیت کیده اعضالردن برقاچی وبالخاصه قدس شریف مبعوثی ضیا بك ودیکر برقاچ ذات ، پاشایه دایانیپور وملت وکیللرینك حقوقلرندن بحثله رئیسی، معتدلانه اجرای وظیفه ایتمه‌سنه دعوت ایدرلردی . احمد وفیق پاشا ایسه بو حاللردن دها زیاده قیزار ومجلسدن خارج جمعیتلرده وبالخاصـه سرایده « مجلسده بر چوق حشرات طوپلانمش . بقالم . نتیجه نه اوله جق » کبی فکرلر صرف ایتمکدن کیرو طورماز ایدی . بالطبع سلطان عبد الحمید ده بو حالدن پك

زیاده خوشلانیر وممنون اولوردی .

حال بویله ایکن ینه مجلس . اولدقجه ایشلرینه حد لایقنده دوام ایدوب طوریپوردی .

قره طاغ مسئله‌سی بر طرف اولدقدنصکره مجلس . نظارتلر طرفندن تقدیم اولنان متنوع لایحه‌لرك تدقیقله اوغراشدی. بولایحه‌لر هر نظارتك دائرهٔ اقتدارینه مخصوص قوانین ونظاماتدن عبارت اولوب مجلسه ورود ایتدیکنده اوروپا مجلس مبعوثانلرنده اولدیغی کبی اوّل امرده مجلس اعضالرندن منتخب ذواتدن متشکل ایروجه قومیسیونلرله تدقیق وبوقومیسیونلر طرفندن تصویب ایدلدیکی حالده مجلسه تقدیم اولنور ایدی که بوندنمقصد لائحه‌لرده مندرج مسائل حقنده ارباب وقوفك رایلرینی المقدن عبارتدر . مثلاً مذکور قومیسیونلر ، مجلس مبعوثانه تقدیم اولنان هر نظارتك بودجه‌لرینی تدقیق ایتدکلری اثناده دائرهٔ عسکریه بودجه‌سنده سنهٔ سابقه مصارفی التیبوز بیك کیسه اولدیغی حالده بوسنه بر میلیون اوچیوز بیك کوسترلدیکنی کورنجه اعضادن بری بونك اسبابنی صوردی . باب سرعسکری ، مصرفده‌کی بو زیاده‌لکی تدارکات حربیه‌یه عطفله جواب ویرمش ایسه‌ده قومیسیون شو خصوصده لازمکلان تفصیلات ویریلمایجه حربیه بودجه سنك مجلس مبعوثانه تقدیمی ممکن اوله‌میه‌جغنی صورت قطعیه‌ده بیان ایتدی.(١) مذکور قومیسیونك حربیه بودجه سنه قارشو یاپدیغی شو معامله‌نك اسبابی ، صکره‌لری اکلاشیلدیغی اوزره ، او زمان استانبولده تدارکات حربیه بهانه‌سیله سرعسکر زمان بولنان ردیف پاشانك پاره‌لری درجیب ایتمکده اولدیغی حوادثی جریان ایتمکدن عبارت ایمش .

قارئلرمزه کتوردیکمز شو مثال دخی دلالت ایدرکه اوکونلرده عثمانلی مجلس مبعوثاننك وطنه عائد ایشلرله اوغراشدیغی پك جدی ایدی . فقط نه فائده‌سي وارکه بو اثناده ممالك محروسه‌نك سماسنده خارجدن طوپلانان قره بلوطلر، بوتشبثلرك یقین زمانلرده لاشی حکمنه کچورملك استعدادینی کوسترمکده ایدی .

---

(١) وقت غزته‌سنك ١٦ مارت ١٢٩٣ تاریخلی نسخه‌سی .

روسیه‌ده ، روم ایلی ایشلری ایچون ترکیه ایله محاربه‌یی جدا ارزو ایدنلر حقنده یوقاروده دفعاتله معلومات ویرمش ایدك . بونلر ، پانسلاویست فرقه‌لری ، حمیت پرورلق‌له شهرت ومشتری قازانمق ایسته‌ین بر قاچ غزته ، محاربه ، نه اولدیغنی بیلمز فقط بونی جدا کورمك ارزو ایدن کنج جنراللر ، (بو بریکیلرك ایچنده بر قاچ صاحب نفوذ غراندوقلر دخی وار ایدی .) بولانق صوده بالق طوتمق ایسته‌ین بر قاچ تجار ، یکرمی ایکی سنه دنبری جدی بر محاربه‌ده بولونمیان اوردولر . ونهایت اکر بوسنه وهرسك ویاخود بلغارستان ، ترکلرك اللرندن قورتیلیرسه اوراده بلکه پرنس اولورم امیدنده بولنان استانبول سفیری ژنه‌رال اغناتیف ایدی . شو قدرکه یوقاروده صایدیغمز ذوات ، محاربه‌یی نه قدر ارزو ایدرلرسه ایتسونلر ، بونلرك ایچنده روسیه‌ده اك بیوك مقامی اشغال ایدن ذات اولمسه ایدی شبهه‌سز ایش محاربه‌یه قدر وارامازایدی . بو ذات او هنکامده روسیه چاری بولنان ایکنجی علکساندردر .

امپراطور علکساندر ، بو اثناده ترکلرله حرب ایتمك ایسته‌یوردی . بوکا بر قاچ اسباب وار ایدی . بو اسبابك برنجیسی معلوم انام اولدیغی اوزره بو ذات ، باباسی زماننده اچیلان وروسیه‌یه بوقدر ضرر وضایعات ویرن قریم محاربه‌سی نامیله مشهور اولان محاربه اثناسنده مقام حکمداری‌یه کلوب درحال مخاصمیندن مصالحه ایسته‌مه‌یه دخی مجبور اولدیغندن روسیه ایچون پك فاحش بولنان پارس معاهدهٔ مشهوره‌سنی امضالدی‌که بویله برفاحش معاهده‌یی روسیه ، دلی پترودنبری کورمامش ایدی . بناء علیه امپراطورك حربه اولان میلی شوندن عبارت اولوب ترکلرله یکیدن تصور ایتدیکی محاربه‌ده بونلری مغلوب ایده‌جك ومظفرا عقد ایده‌جکی معاهده‌ده کرك روسیه ملتنه وکرکسه اوروپایه پارس معاهده‌سنك احکامنی اونوتدیره جق ایدی .

امپراطوری حربه میل ایتدیرن اسبابك ایکنجیسی‌ده بو ذاتك‌داخلی اداره‌ده پارلاق موفقیتلره نائل اولمسیدر . بونك دورنده روسیه‌ده چوق بیوك اصلاحات اجرا اولندی . امپراطورك بر امریله اوتوز میلیون نفوس کوله ازاد اولندي .

صکره، عدلیه اصلاح اولندی . بواثناده معارفه، طرق مواصلاته . ومملکتك سائر ترقیسنه خـدمت ایده‌جك باجمـله وسائطه مراجعت اولنه‌رق قریم محاربه‌سندنصکره روسـیه عادتا بام باشقه برحاله کتورلدی‌که شوترقی‌یه سبب اولان علکساندر ، عمر وحیاتنك صوك کونلرنده‌ده خارجده پارلاق برموفقیته نائل اوله‌رق کندی دورینی روسیه حکمدارلرینك اك پارلاق دوری صره‌سنه قویمق ایسته یوردی ،

بواثناده امپراطوره اعلان حربی ارزو ایتدیرن ماده‌نك اوچنجیسی‌ده دولت علیه‌نك غایت پریشان وبو مملکتك ازهر جهت تدنی وانحطاطه دوچار اولمسیدر . بو حالی عموم عالم کورییورسـه‌ده بوخصوصی امپراطوره ارائه ایدرك حربه تشویق ایدن ژنه‌رال اغناتیف ایدی . سلطان عبدالعزیزك صوك دورلرنده اغناتیف ك ترکیه احوالی حقنده مرکز حکومتنه ویردیکی راپورتلر دهشتایدر. بو راپورتلری بر عثمانلی ویاخود برمسلمان ایچون صووق قانله اوقومق ممکن دکلدر. مثلا : امپراطوره تقدیم اولنان راپورتلرك برنده اغناتیف احوال ترکیه‌دن بحث ایدرك : « بوکونده ترکیه‌یی اویله برحاله کتوردم‌که شوکتمآب افندمزك روسیه داخلنده اجرا ایتدیکی نفوذ بوراده دخی عینا اجرا اولنمقده‌در . بو مملکتك حکمداری بولنان پادشاه ، بوحکومتك دوائر رسمیه‌لری بالفرض باب عالی حربیه ومالیـه نظارتلری ، ولایتلر سـفارتمزك تحت امرنده‌در . اداره‌نك هر طرفنده نه اولییورسه بنم خبرم واردر . وحتی سلطانك کیجه کچوردیکی اوطه‌لغیله نه‌دن بحث ایتدیکنی ایرتسی کونی خبر الیرم . » دیه یازییور . دیکر راپورتده : « شوکتمآب افندمزشوصره‌ده حربی مناسب کوروب بو ایشه تشبث اولنورسه امین اولمالیدرکه بومقصد ایچون دورت بش پیاده فرقه‌سی ، یدی سکز قزاق الایی وبرقاچ بطاریه طوپ ، جمعا یکون یوزبیك نفرلك برقوت کافیدر . بو اوردو ، طونه‌دن استانبوله بلا مقاومت واصل اوله‌جقدر . » کبی فکرلر صرف ایدییور وپك بیوك امیدلر ویرییوردی . اغناتیف ك راپورتلری هپ بو معنا ومآلده ایدی . صکره کلن وقایع ، سفیرك عثمانلیلرك فضائل واقتدار مادی

ومعنویلرینه عدم وقوفنی اثبات ایتدیسه‌ده ترکیه‌نك حال پریشانیتی دخی انکار اوله‌مجق موادّدن دکلدی . استانبول قونفراسندن وبالخاصه مدحت پاشانك تبعیدندنصکره امپراطوری حربه سوق ایدن ماده‌نك باشلوجه‌سی ، سلطان عبدالحمیدك اداره‌سی سلطان عبدالعزیزك اداره سندن فرقی اولمایوب عثمانلی سرایلرینه مخصوص اولان سؤ اداره ، ادوار حربده روسلره یاردم ایدر فکرینه مبنی ایدی . نته‌کم حقیقت حالده‌ده اویله اولدی .

هر نه ایسه ! امپراطور بو اثناده محاربه‌یه زیاده‌سیله میال ایدی . فقط شوراسیده محققدرکه ینه او روسیه‌ده محاربه‌یی ارزو ایتمه‌ینلردخی از دکلدی . بو زمانده روسیه‌ده افکار عمومیه‌نك بر قسمی (بونلرك ایچنده پك چوق رجال ووکلا دخی وارایدی .) « صرب ، بلغار ، قره طاغ ، بوسنه وهرسك حربه بهانه اوله‌ماز . چونکه فقیرلگی صوك درجه‌یه کلن روس کویلیلرندن النان پاره‌لری اساسا بزه یبانجی بولنان ملتلرك اوغرنده فدا وبوندن فضله لا اقل اللی بیك عسکری دخی تلف ایتمك خطا دکل جنایتدر . » دیه باربار باغیرییورلردی.
فصول سابقه‌نك برنده نطقنك برپارچه‌سنی نقل ایتدیکمز مالیه ناظری « موسیو غولووین » که روسیه مالیه‌سنك محاربه دنصکره دوچار اوله‌جغی مشکلاتی کوستره‌رك علنا محاربه‌نك علیهنده شدتلی سوزلر سویله‌روچاری فنا حالده صیقمقده ایدی . حقیقت حال بویله ایدی . فقط روسیه ، ادارهٔ مطلقه ایله اداره اولنان برحکومت اولدیغندن هر ایش چارك رأی وامرینه تابعدر.بو ذات ایسه یوقاروده سویله‌دیکمز اوزره ، بریکیلرك نصیحتلرینه او قدر قولاق ویرمه‌یوب اوته کیلرك یعنی حرب طرفدارلرینك افکارلرینی قبوله مستعد ایدی . بوندنطولایی تدارکات حربیه فوق العاده برسرعتله کیدییوردی .

شوحال اوروپا حکومتلرندن برقاچینك خوشلرینه کیتمه‌یوردی . بالخاصه انکلتره ، روسیه‌نك تدارکات حربیه‌سندن مضطرب ایدی . چونکه بونلر ، ترکیه‌نك ضعیفلغنی بیلدیکلرندن ، شاید مغلوب اولورسه ، روسلر بوغازلری ضبط ایدرك بحر سفیده چیقار وبناء علیه انکلتره ایچون حیات مسئله‌سی بولنان هند

يولنى طوتارلر فكريله محاربه اعلاننـه ممكن اولديغى قدر وقوتلرينك يتـديكى مرتبه‌ده مانع اوليورلردى . بومقصدى دها سهولتله الده ايتمك ايچون انكلتره اوكونلرده ايى فدا كارلغـه دخى قرار ويرمش ايدى . مركز حكومتدن ويريلان امر اوزرينه بحر سفيد دونانمه‌سى سفر برحالنه كتورلدى . ليورپول ، پورتسموت وديكر ترسانه‌لر كيجه كوندوز چاليشه‌رق تجهيزات ومرميات حربيه حاضرله‌مقده ايدي . ينه بو اثناده ايدى‌كه هند طابورلرندن بر اون قدر طابور دار الحربه يقين اولمق اوزره مالته اطه‌سنه نقل اولندى‌كه شو تداركات ، اوروپا مطبوعاتنك جمله‌سنده غايت مبالغه‌لى بر صورتده تصوير اولنيوردى .

روسلر ، انكليزلرك بوتداركاتندن بالطبع خبردار ايديلر . مجرد شو ماده دنطولايى ده روسيه سياسيونندن بر قاچى محاربه‌يه كيريشمك ايستەمه يورلردى. فقط سراى فرقه‌سى بوكا دخى قولاق ويرمه‌يوب انكليزلرك حركتلرى بر نمايشدن عبارتدر ديه خارجيه ناظرى پرنس غورچاقوفى جدى صورتده حركت ايتمسنه تشويق ايديـوردى . پرنس غورچاقوف ايسه استانبول قونفرانسندنصكره اوروپا حكومتلرينه كوندرديكى نوطه‌سنـه موافق جواب الەمەديغندن بو اثناده پترسبوغده بولنان جنرال اغناتيفـى احوالى لايق وجهله اكلامق ايچون اوروپا بيوك مركزلرينه كوندردى . جنرال صره‌سيله برلينى ، ويانه‌يى پاريسى كزدى وپترسبورغه عودت ايتدكدنصكره بر راپورت ويردى‌كه بو راپورطده اوروپا مركزلرنده بولنان حكومتلردن هيـچ بريسى تركيه ايله برلشه‌رك روسيه‌يه قارشو محاربه ايتمه‌يه‌جكنى فقط مجارلرك ، نمسه مركز حكومتنده اولان نفوذلرندن بر از قورقيلديغنى بيان ايتدى .

انكلتره ، شبهه‌سز تركلرى صيانت وبو خصوصده ايى فداكارلق دخى كوسترمش ايدى . فقط ينه بورا حكومتى ، شرق مسئله‌سنى بو درجه‌يه واردردقدنصكره روس حكومتى وبالخاصه روس چارى هيـچ بر شيئه نائل اولمايه‌رق كيرويه رجعت وشو ايشدن ال چكمه‌يه جكلرينى بيلير ايدى . بومسئله، امپراطور ايچون ناموس وشرف مسئله‌سى عد اولنديغنى اكلايه‌رق او طرفى دخى

ممنون ایتمك جهتنی دوشونیر و بوکا چاره‌لر ارار طوریر ایدی .

مجرد شو مقصده مبنی انکلتره ، سالف الذکر اغناتیف‌ك سیاحتندن صکره ، دها برکره اولسون شرق ایشلرینی ایوجه تدقیق ومذاکره ضمننده لونده ده یکی برقونفراسك اجتماع ایتمه‌سنی اوروپا حکومتلرینه تکلیف ایتدی . بو بابده وقوعه‌کلن مخابرات نتیجه‌سنده حکومتلر عموما بو تکلیفی قبول ایتدیلر . بونك اوزرینـه هر حکومت معظمه‌نك لونده ده بولنان سفیرلری انکلتره خارجیه ناظری ریاستی التنده شرق ایشلرینی تکراراً مذاکره‌یه کیریشدیلر .

بو دفعه باب عالی‌یه ویرلمك اوزره سفیرلر طرفندن تقدیم اولنان قرار نامه ، عالم سیاستده « لونده پروتوقولی » نامیله معلومدر . بو قرار یعنی لونده پروتوقولی احکامی روم ایلی اصـلاحاتی حقنـده‌کی تکلیفاتی ، استانبول قونفرانسنـککندن بام بشقه برشی اولوب روسلر ، بو دفعه شو شرق مسئله سنده اپی یاـکنلرینی ایندیرمشلردر . استانبول قونفراسنده بوسنه وبلغارستانه امتیازات مخصوصه ویریلوب بو ایکی ولایته تعیین اولنه‌جق والیلرك خرستیان بولنمسی شرط اولدیغی حالده لونده پروتوقولنده امتیاز ووالیلر لفظی اولمایوب یالکز بوسنه وهرسك وبلغارستانده اصلاحات اجرا اولنمسی وبو اصلاحات اورا اقونسولسلری طرفندن تفتیش ایدلمسی وقره طاغ حدودنك تصحیحیله بویانه نهرنده سیر سفاینه مساعده ایدلمسی کبی مواد مندرج اولوب سالف الذکر ولایتلری باجیقا ودیکر اجنبی عسکرله اشغال ایدلمسی کبی هذیانات دخی بو پروتوقولده یوق ایدی .

پروتوقول بو صورتله تنظیم اولنوب بیتدکدنصکره انکلتره حکومتی هر ایکی طرفك حدودلری اوزرینه تحشید ایتدکلری عسکری کیری جکمه‌لرینی قونفرانسه تکلیف ایتدی ، روسلر . بوجهتی تمـامیله قبول ایتمه‌یوب جوابا : « اکر دولت عثمانیه قره طاغله مصالحه ایدر واوروپانك نصایحنی دیکله‌یه‌رك قوهٔ عسکریه سنی صلح زماننده‌کی مقداره تنقیص ، وپروتوقولك احکامنی قبول ومصالحهٔ قطعیه ایچون پترسبورغه کندی وکلاسندن برینی کوندریرسه روسلر دخی عسکرلرینی

درحال کیرویه چکه جکلرینی » وعد ایتدیلر .

بو صورتله تنظیم اولنان پروتوقول ، استانبولده بولنان سفیرلر واسطه‌سیله باب عالی‌یه تقدیم اولندی . وهرکس ده بونك نتیجه‌سنی صبرسزلقله بکلمکده ایدی...........

اون اوچنجی فصل

لوندره پروتوقولنك ردی وروسیه نك اعلان حربی

لوندره پروتوقولی حقنده برقاچ سوز . ـ ممالك محروسه‌ده محاربه نك علیهنده اولان افكار . ـ سرایك محاربه یه میلی وبونك اسباب خفیه‌سی ـ پروتوقولك صورت تدقیـق ومذاكره‌سی . ـ پروتوقولك ردی واوروپا حكومتلرینه ویلریلن جواب . ـ مجلس مبعوثان ایشلری . ـ ولایات نظامنامه‌سی مذاكره‌سی . ـ نتیجهٔ قرار . ـ مطبوعات نظامنامه‌سی . روسیه نك رومانیه حكومتیله اتفاقی . ـ روسیه حكومتنك محاربه یه قرار ویردیكی . ـ اعلان حربی متضمن پرنس غورچاقوفك پترسبورغ عثمانلی سفارت مستشارلغنه یازدیغی تذكره ـ مجلس مبعوثانده اعلان حرب تلغرافنك قرائتی

بیك سكز یوز یتمش یدی سنه‌سی مارتنك اون طقوزنجی كونی دول معظمه طرفندن باب عالی یه تقدیم اولنان لوندره پروتوقولنه عائد بالجمله خصوصاتك لایقی وجهله ایضاحی بزجه فوق العاده اهمیتی حائزدر . چونكه بو پروتوقولك ردی ، روسیه محاربه‌سنی انتاج ایتدیكی كبی بونك ده نتیجه‌سی ، ایلروده كوره جكمز وجهله دولت علیه‌یی امثالی نامسبوق ضایعات عظیمه یه دوچار ایتدكدن باشقه ممالك محروسه‌ده بوقدر زحمتله وجوده كتوریلان ادارهٔ مشروطه نك اك صكره محوینی ویرنیه اسكی پادشاهلرك زماننده بیله كورولمه‌ین سرای استبدادینك ملكده قائم اولمسنی موجب اولدی .

شوراسی محققدرکه سلطان عبدالعزیز زماننده اورته یه چیقان شرق مسئله‌سنك ابتدای ظهورندنبری بو مسئله ، الك صکره روسلرله محاربه یی موجب اولور فکرینی بسله یه رك وقوعی ملحوظ بولنان محاربه دن بزده فوق العاده احتراز ایدنلر وار ایدی . کرك مرکز حکومتده وکرکسه ولایتلرده،مقداری از بولونمه‌مقله برابر بونلر ، مملکتك الك منور الافکار طاقمی ، معلومات عمومیه یه مالك واحوال سیاسیه یه واقف ایدیلر . بو ذوات ، صنوف مختلفه یه منسوب ذواتدن اولدقلری کبی ایچلرنده امراووکلادن چوق ادم وار ایدی . ذوات‌مشارالیهمك محاربه علیهنده بولونمه‌لری ایسه ، روسلرله محاربه ایتمکدن دکل ، دولتك مالیه وسائره اداره لرینك پریشانیٔ احوالنه نظرا ، عواقب امورك وخامتندن قورقدقلرندن ایدی . شو زمانده یعنی دولت علیه ، سلطان عبدالمجید وسلطان عبدالعزیزك ورطه‌لرینه اوغرایوب امور دولت پك قاریشیق وخصوصا مالیه‌نك پك فنا بر حالده بولنـدیغی بو زمانده ، محاربه کبی دولت وملتدن بیوك فداکارلغه محتاج اولان حرکات مهمه یه تشبث ، پك بیوك جنایت ایدی . بوندن ماعدا ایش باشنده بولنان وکلا ورجالدن برقاچی ده ، مدحت پاشانك تبعیدنده‌نصکره تکمیل امور دولت ، سرای بطاقلقلرینه دوشدیکنی ومقام حکمداریده سلطان عبدالحمید ، مقام سر عسکریده ردیف ، طوپخانه مشیر لکنده داماد محمود پاشالر کبی ذواتك بولندیغنی کوره رك ، اچیله جق اولان محاربه ، لایقی وجهله اداره اولونماز فکریله ، محاربه‌دن فوق العاده اجتناب ایدرلردی .

او عصر وکلاسنك نامدارلرندن بولنان مدحت پاشانك بو بابده‌کی فکری ، یوقارکی فصللرك برنده مندرج : « استانبول قونفرانسنك مقرراتنی چکه چکه بردرجهٔ ممکنه یه قدر انجاتمك وقریله جق نقطه‌ده باغله یی ویرمك . . . . » سوزلرندن اکلاشیلمش ایدی . صدر اسبق محمد رشدی پاشا دخی محاربه دن فوق آلعاده اجتناب ایدنلردن ایدی . بو اثناده خارجیه ناظری بولنان صفوت پاشانك دخی فکری بو مرکزده ایدی . بو وکلانك ایچنده برارالق حجاز والیسی بولنان حالت پاشا دخی وار ایدی . مشار الیه بو زمانده دکل ، دها

استانبول قونفرانسی کونلری بیله : « بونك ارقه‌سی بر روسیه محاربه سنی انتاج ایده جکنده شبهه یوقدر . کندیمزی تلاشه وتهوره قاپدیرمسه‌ق ده قونفرانسك تکالیفنی بر ایجه نظر اعتنایه الوب بر نقطهٔ ائتلافده اجتماعه چاره‌لر اره‌سه‌ق ، دولتك ، عباد اللهك سلامتنه دها موافق حرکت ایدلمش اولور . » یولنده پك چوق سوزلر سویله‌یوب قونفرانسك قرارینی قطعیاً رد ایتمه‌مك طرفنی التزام ایتمش ایدی .

امراء عسکریه یه کلنجه : صرب وصکره روس محاربه سنده روم ایلی اوردوسی قوماندانی بولنان سردار عبد الکریم پاشا ، شو صره‌ده روسیه ایله محاربه اچمقدن غایت احتراز ایتمك لازم اولدیغنی مرکز حکومته دفعاتله اخطار ایتدیکی معلومدر . اناطولی اوردوسی قوماندانی بولنان احمد مختار پاشا ده . قره طاغ دار الحرب عمومی قوماندانلغنده بولندیغی زمان، باب سر عسکری یه تلغراف چکه‌رك روس محاربه‌سندن اجتناب ایدلمسنی عرض ایتدیکندن ماعدا بو تلغرافده ، دولت علیه شو محاربه ده غلبه چالسه بیله فائده‌سی اولمیه‌جغنی ادلهٔ قویه ایله اثبات ایتمشدر . (١)

بو هنگامده روسیه ایله حرب ایتمك موافق اولمه‌یه‌جغی فکرینی بسله‌ینلر، یالکز بیوك امرا دکل ، کوچك امراء عسکریه ده دخی پك چوق ذوات وار ایدی ، ازجمله مرحوم عارف بك « باشیمزه کلنلر » نام اثرنده شو خصوصه دائر غریب بر وقعه نقل ایدییورکه شو وقعهٔ مدهشه نك شوراده نقلنی مناسب کورییوم .

بو اثناده دوردنجی اوردونك مرکز قوماندانی علی رضا پاشا نامنده برذات ، وقتیله قریم محاربه سنده بولنمش وطرفینك عسکرینی وعسکرلکنی میزان اعتباره الەرق : « بوحال ایله بز محاربه ایده‌مایز ، ایدر ایسك عقلایه قارشی جنت ایتمش اولورز. » یولنده بیان افکار ایتمکده اولوب فقط متوالیا استانبولدن وارد اولان خبرلردن ایشك کندی فکری خلافنده دوران ایتدیکنی اکلاینجه وخامت عاقبتی

(١) باشیمزه کلنلر . اثر عارف بك

كورمه مك ايچون دوشنه دوشنه بركيجه انتحار ايله دغدغهٔ عالمدن قورتيلوب كيتمشدر .

هرنه ايسه ، شوراسى محققدركه بو هنكامده بزده محاربه يى ايستهمه ين ذوات از دكلدى . فقط بى طرفانه اولمق اوزره شونى ده علاوه ايده لم كه شو دورده ملت عثمانيه ده روسلر له حربه طرتشمق ارزوسى دخى زياده اولوب احوال وافكار عموميه حربه مساعد ايدى . چونكه اونبش ايدنبرو اورته يه قونيلان شرف مسئله سى ، بو مدت ظرفنده وخصوصيله صربيه وقره طاغ محاربه لرى اثناسنده خصوماتك كسب ايتديكى شدت ، مطبوعات بيننده بر مجادلهٔ قلميه يى وبوده ذاتا روسلرله تركلر اراسنده ايكى عصر دنبرى موجود اولان نفرت وعداوتى اويانديرمش وهر ايكى طرفك ده افكار عموميه سنده كى محاربه خرصلرى شوصره ده پك زياده شدت كسب ايتمش ايدى . بوصورتله ممالك محروسه ده دخى محاربه يى ارزو ايدنلر پك چوق . وار ايدى كه بونلرك باشلرنده مقام حكمدارى يى اشغال ايدن سلطان عبدالحميد ايدى .

سلطان عبد الحميد محاربه يى ارزو ايديوردى . چونكه محاربه نه ؟ ومحاربه نك ملك وملته تأثير ووخامتى نه در . بورالرينى بيلمز ايدى . مشار اليه ، اوروپا پرنس وولى عهدلرى كبى يوليله تربيه ومعلومات عموميه كسب ايدرك بو مقامه كلمه مش واوتوز اوچ سنه لك عمر وحياتنى امور دولتدن اوزاق حرمده بيومش وبو قيمتلى زمانى نسوان وحرم اغالرى اراسنده كچورمش ايدي . وبوندنطولايى مقام حكمدارى يه كلديكى زمان دخى ، جاهل وهر ايشده تجربه سز ايدى . بوذات ، پادشاهك اغزندن چيقان بر سوزله يوز بيكلرجه اوجاق سونديكنى واكر محاربه نك نتيجه سى وخيم اولورسه ، اجداديك وملت عثمانيه نك بوقدر فدا كارلق وقان دوكمكله الده ايتدكلرى فتوحات ، بر قلمده دشمنه كچه جكنى وبوندنطولايى ده هجرته مجبور اولان اهالئ اسلاميه ايچلرنده چولق چوجق بولنديغى حالده يوللرده دوكيلوب محو اولوب كيده جكنى خاطرينه بيله كتورمز ايدى . عثمانلى پادشاهلرينك ايكى يوز سنه دنبرى محاربه يه كيتمك قانونى معطل بولنديغنى وبناء عليه بالذات كنديسنك محاربه زحمتلرينه

قاتلانمیه جنی ماده‌سی دخی خنکاری حربه تشویق ایدن احوالدن باشلوجه‌سی اولدیغی شبهه سزدر . مع هذا اطرافنده بولنان هیئت وکلا وسرای حشراتنك حربه اولان میللری ، شوصره‌ده محاربه اچلمسنه خدمت ایدن احوالك برنجیسی اولدیغی معلومدر .

بو هنکامده صدر اعظم اولان ادهم پاشا ، یوقاروده سویله دیکمز اوزره مسلکی بلیرسز ، اقتداری مفقود کندی نفس وحدتنه مغلوب دکرسز وکلادن بری ایدی . بوذات مقام صدارته کلدکدن صکره تمامیله سرایك تحت نفوذینه دوشمش،خنکارنه ایسترسه بلا اعتراض اونی یاپار ایدی . سرعسکر بولنان ردیف پاشا ، محاربه یی شدتله ارزو ایدنلردن ایدی . چونکه بو محاربه‌ده ، اوطوردیغی یردن کرك روم ایلی وکرکسه اناطول اوردوسنه قوماندا ایتمك ایستردی . بوندن ماعدا بوذات غایت طمعکار بولندیغی جهتله محاربه زماننده ضروری اولان مصارف کلیه دن شخصی ایچون استفاده ایتمك جهتنی دوشونیر ایدی‌که بو ماده ، ایلروده کوره جکیمز اوزره مجلس مبعوثانده ردیف پاشانك علیهنه دهشتلی بر ممنونیتسزلغك تولدینی موجب اولدی . طوپخانه مشیری داماد محمود پاشا ، جاهلکندن وبرازده استفادهٔ شخصی ایچون بو فکری التزام ایدر ایدی . داخلیه ناظری جودت ، عدلیه ناظری عاصم پاشالر ولی النعت افندیلری نه طرفده ایسه او طرفده ایدیلر. بوهیئتك ایچنده یالکز خارجیه ناظری صفوت پاشا مرحوم محاربه‌نك علیهنده ایدی‌که بو ذاتك‌ده حریتپرورلکله معروف اولدیغندن سوزلری سرایجه او قدر مقبول دکلدی .

بو هنکامده محاربه حقنده هیئت وکلانك فکرلری بومرکزده اولدیغی حالده اصل سرای خلقنك ارزولری ، اونلردن برقاچ قات زیاده ایدی.یوقاروکی فصللرك برنده سویلدیکمز اوزره ، جلوسدنبری بورایه مشایخ وافوروزجیلردن ایپی حشرات لایفلحون طوپلانمش وهرکون طوپلانمقده ایدی . سوزده بونلرك جمله‌سی قوهٔ معنویه لریله دولت علیه یی بواثناده بولندیغی تهلکه دن قورتاره جق ایدیلر . بناء علیه دهشتلی ذکرلر اجرا اولنمقده وبوصره‌ده سرایك بیوك بر

دائره‌سی تکیه‌لره دونمش کیتمش ایدی . بعض دفعه ده مشایخ مشهوره دن برقاچی ، روسیه نك پایتختی بولنان پترسبورغ ومسقوا کلیسالرنده آذان محمدی اوقوندیغنی کوردکلرینـه دائر رؤیالر وسائره هذیانلر ایدوب اورتالغی حربه تشویق ایدر طوریرلردی . اساسا غیر مسئول فقط سرایده صاحب نفوذ بولنان حرم اغالری ، وبالخاصه مشهور قیزلر اغاسی بهرام اغا دخی ، حرب طرفداری بولنوب ایکیده برده : « مسقو قرالی نه کوپکدرکه خلیفه وامیر المؤمنین ، ظل الله فی العالم ، صاحب البر والبحرین افندمزله محاربه ایده بیلسون » دیه یالکز طواشینك اغیزینه یاقیشه جق سوزلر سویله‌یوب بار بار باغیریردی . (١)

مع هذا سرایلیلردن صاحب ادراکك وبالخاصه خنکارك ، دولتی محاربه یه سوق ایتمکده بر مقصد مخصوصلری اولمق طبیعیدر . بونلر ، مدحت پاشانك تبعیدندنصکره سرای ، اسکی نفوذینی قزانمقده اولدیغنی کوررلر ایدیسه ده مجلس مبعوثان سرایك باشنده چکلمش بر قلیچ اولدیغنی وبعض احوالده بو قلیچ حرکته کتیریلرسه سرایی الت اوست ایتمك ممکن اوله جغندن فکرلرنجه : «محاربه اولدیغی زمان مذاکراته میدان یوقدر . مجلس شمدی طاغلسون . محاربه دنصکره نیه طوپلانیر » دیه مجلس مبعوثانی موقتا تعطیل وبویله‌لکله بتون بتون لغو ایتمك ایدی ، ناصلکه بالاخره اویله اولوب مقصدلرینه نائل اولدیلر ......

هرنه ایسه : ایشته شو صورتله لوندره پروتوقولی باب عالی یه تقدیم اولندیغی زمان مرکز حکومتده کی احوال ومحاربه حقنده کی فکرلر بورادەده ایدی .

اکر سلطان عبد الحمید ، دولت وملته خیر خواه ، حسن نیت صاحبی بر پادشاه اولسه ایدی ، پروتوقوله ویریله جك جوابك مسئولیتنی اوزرینه المایه‌رق بو ایشی ملتك افکار عمومیه سـنه ومجلس مبعوثانه حواله ایدر ، بو مسئله یی اطرافلیجه تدقیقنه چالیشیر ومحاربه‌نك لهنده وعلیهنده اولان فکرلر بیان اولندقدن وبرده احوال دولت ایوجه اکلاشیلدقدن صکره پروتوقوله جواب ویریرایدی .

(١) « بر دیپلوماتك خاطره‌سی » وشرق مسـئله‌سی حقنده نشر اولنان اثرلر .

حالبوكه اويله اولمادى . بو پروتوقول ، خارجيه ناظرى صفوت پاشا طرفندن خنكاره تقديم اولنديغى زمان ، احكامى هيئت وكلا ، وسرايه منسوب كمسه لرايله مذاكره اولندى . ايشك ايچنه حرم اغالرى وبالخاصه مشهور بهرام اغا ، مشايخدن وبنده كان خاصدن بر قاچ ادم قاريشدى. نه اهالينك ونه ده نامدار وكلا ورجالدن بر چوقنك بو پروتوقولدن خبرلرى دخى يوق ايدى . اوكونلرده بو ماده حقنده استانبول عزته لرينه بر شى يازلمدى ، واقعا مذكور پروتوقول ؛ مجلس مبعوثانه تقديم اولنوب بوراده مذاكره ايدلمش ايديسه ده ، نه او وقت ، ونه ده صكره اوراده نه صورتله مذاكره اولديغنه دائر معلومات ، يوقدر . والحاصل دولت وملت ايچون حيات وممات مسئله‌سى بولنان شواپشده سراى ، بر طاقم مقاصد خفيه وفاسده سنه بناء ملتى الداتمش وكندى كيف مستبدانه سيله محاربه يه قرار ويرمش ايدى .

باب عالى نك جواب اولمق اوزره دول معظمه يه ويرديكى نوطه نك مألنـه كلنجه بو نوطه ، خارجيه ناظرى صفوت پاشا طرفندن تنظيم اولنوب بوراده : « لوندره پروتوقولنده ويريلن قرار ، باب عاليجه بر قسم اهالينك اسايشنه خدمت ايدوب حالبوكه دولت عليه اداره سنده وضع اولنان قانون اساسى ، جنس وملت تفريق ايتمكسزين عمومه شامل ، تكميل اقوام عثمانيه نك مساوات وحريتنى متكفل اولديغندن دولتك اراديغى بويله بر اصول اداره قارشو سنده دول‌معظمه نك متفرق بر صورتده اصلاحات تكليف ايتملرى دولت عثمانيه‌نك حق استقلالى ايله موافق اولمديغندن تأسف ايدلديكى ودولت عليه مستقل بر حكومت اولمسى حسبيله ادارهٔ داخليه سنى ديكر دولتلرك نظارتنه حواله ايتمكده معذور بولنديغنى وپارس معاهده سى دخى اشبو مداخلات خارجيه يه مانع اولديغندن دولت عثمانيه‌نك داخل اولهرق امضا ايتديكى اشبو پارس معاهده‌سى موادى احكامنده داخل اولمايان پروتوقولك قراريله فسخ وامحا ايلمك ممكن اولمه يه جغنى وبناء عليه پروتوقولك نهايتنده‌كى (اكر باب عالى پروتوقولى قبول ايدرسه پترسبوغه وكلادن بريسنى كوندرمك لازم اولديغى) ماده‌سى ايسه حكومت عثمانيه‌نك هر اميدينى

اورطه‌دن قالدیره‌رق کرك استقبال کرك حال حاضر ایچون وخیم بر نتیجه تولید ایده‌جکنی . . . اه » کبی عباره وار ایدی . (١)

باب عالی نك لوندره پروتوقولنه ویردیکی شو جواب ، پارلاق فقط عقله موافق اولمدیغی محققدر . چونکه پروتوقول مذکورك احکامی خفیف اولوب یازیلان جوابده لزومندن زیاده شدت قوللانیلمه یوبده استقبالده باب مخابره اچیق براقیلمش اولسه ایدی دولت ایچون بلکه دها مساعد بر شرائط النه بیلر ایدی . وحتی بر چوق رجال ووکلانك فکرلرنجه پروتوقولك احکامی تماما قبول اولنمش اولسه بیله بوندن ممالك محروسه نك استقلالیت وتمامیت ملکیه سنه ذره قدر ضرر اولمه‌یه‌جق ایدی . چونکه بو پروتوقولك احکامی ، روسلرك شو شرق ایشلرندن واز کچمك اونلرك رجعتلری ایچون بر التون کپری حاضرلمك کبی انکلیزلرك ترتیب ایتدکاری بر خدعه دن عبارت ایدی ، بالفعل موقع اجرایه کتورلسه بیله دولته فائده ویرمکدن باشقه بر نتیجه ویره من ایدی . هر حالده او دورده کرك خارجده وکرکسه داخلده سیاستله مشهور بولنان کبارك فکرلری بو مرکزده ایدی . حالبوکه ویریلان جواب اویله دکلدی . لزومندن زیاده شدتله جواب ویرلدیکندن صرف نظر ، روسلر ایچون خاطره‌سی پك مدهش بولنان پارس معاهده‌سی باشلرینه اوریله‌رق جواب ویرلدی . بوصورتله دولت علیه ایچون غایت مدهش بر محاربه اچیلدی که شو محاربه نك ممالك محروسه یه ویردیکی ضرر ، التمیوز سنه دنبری دولت علیه‌ده کورولمش اولان فاجعه دن دکلدر .

هرنه ایسه ! اولان اولدی . لوندره پروتوقولی رد ایدلدی . بوندن صکره یاپیله جق شی ، وقایع مستقبله یی انتظاردن بشقه بر شی دکلدی ، مجلس مبعوثان غایت کیزلی بر مجلسده لوندره پروتوقولنك احکامنی رد وبلکه بو ردك اهمیتنی دخی لایق وجهله اکلامه یه رق ایکنجی کونی کندی ایشلریله مشغول اولدی ، اورته‌ده غایت مهم مضایقهٔ مالیه بحثی وار ایدی . بو بحث ایپی کورولتی یی وبرقاچ اعضانك . حکومتك حرکتنی شدتله تنقیدینی موجب اولدی . اوکونلرده مجلسده وسائر أثرلر .

---

(1) La guerre russo Turque

سويله نیان نطقلردن کردستان مبعوثلرندن بریسنك سويله دیکی نطق غریبدر . بو نطق ساده سوزلرله سويلندیکندن مجلسه اجرا ایتدیکی تأثیر ده غایت بیوك ایدی . مشار الیه مجلسه خطابا : (١) « افندیلر . ! سز مضایقه دن بحث ایدییورسیکز . حالبوکه بن استانبولده پارلاق اونیفورمه‌لر ، اعلا قوناقلر ، نفیس فایطونلر کورییورم . سز بزم ایالتمزه کلیکزده مضایقه‌یی سیر ایدیکز . از جمله بن دخی ولایتمك اکثر خلقی کبی اسکی البسه‌لر کیمش اولدیغم حالده حضوریکزه لایق وجهله چیقمق اوزره بو یکی البسه‌یی خیلی فداکارلقله تدارك ایتدم . فقط بو البسه‌یی دخی مملکتك بقا وشرفی ایچون فدا ایدوب اقتضا ایدرسه ینه اسکی البسه لریده اکتسا ایده بیلرم . کیمسه نك بزم مصالح داخلیه مزه مداخله یه صلاحیتی یوقدر . بزکه عثمانلیلرز . اجنبی مداخله‌سی علیهنه علنا پروتستو ایدرز . » دیه کندی حسیات وطنپرورانه‌سنی مؤثر بر لسانله سويله دی .

مجلسده مذاکره‌لر دوام وکونلر اوزادقجه مبعوث افندیلرك ده اسکی محجوبیت وقورقاقلقلری دخی غائب اولوب کیدییوردی . اوکونلرده مبعوثان ارالرنده اره صره مجادله‌لر دخی وقوعبولمقده ایدی . « ولایت نظامناسی » موقع بحث ومذاکره یه قونیلدیغی وقت ، مبعوثان افندیلرك کرك بربرلریله وکرکسه مجلس رئیسی احمد وفیق پاشا ایله ارەلرنده بر خیلی مجادلات جریان ایتدی . خرستیان ، وبالخاصه روم مبعوثلری شو نظامنامه نك بعض جهتلرینه جدی صورتده اعتراض ایدرك حکومت طرفندن قلمه النان نظامنامه نك وبالخاصه « هر ولایتده ادارهٔ مجلس ایچون اوچ مسلم واوچ غیر مسلم التی اعضانك انتخاب اولنه‌جغنی » مشعر ماده سنه شدتله اعتراز ایدرلردی . (١) نظامنامه‌نك بو ماده‌سی مجلسده اوقنور اوقونماز سیروز مبعوثی نیقولاکی افندی مساعده استحصال ایدرك :

---

(١) تایمس عزته‌سی . ٤ نیسان

(١) تایمس عزته سنك فی ١١ نیسان تاریخلی نسخه‌سی .

ــ « مادمکه قانون اساسی عموم اهالی یه عثمانلی نامنی ویرییور .بو نظامنامه نك مسلمان وخرستیان اعضالری دییه ایرمق موافق مصلحت دکلدر ــ . » دیدی.

نیقولا کی افندی دنصکره یکی شهر مبعوثی قاتیرجی افندی دخی : « قانون اساسی جنس ومذهب تفریق ایتمه دیکی حالده نظامنامهٔ مذکورك تفریقی قانون اساسی یه مغایردر . » دیه اعتراض ایتدی .

بونلردنصکره استانبول مبعوثی سارا کیئوتی افندی یه سوز سویلمك صره‌سی کلدی . بو ذات سویلدیکی بلیغ بر نطقده سالف الذکر مبعوثلرك فکرلرینی توضیح ایدرك نهایت :

ــ « قانون اساسی ، عموم عثمانلیلری بر برندن تفریق ایتمه‌یورسه‌ده حکومت ، ملتلرینی بر برندن تفریق ایدییور . بناء علیه بن بویله بر نظامنامه یی تصدیق ایده مام . » دیه سوزینه ختام ویردی .

بوندنصکره قونیه مبعوثی « سیمی توئوکی » افندی ده :

ــ « نظامنامه‌نك شو ماده‌سی حقنده اولجه سوز سویله ین اوچ مبعوثك فکرلری بنی بورایه کوندرن قونیه روم جمعیتنك منافعنه مغایردر . چونکه بز ، اوشهرده مسلمانلره نسبة پك از مقدارده یز . واکر نظامنامه نك بو ماده‌سی اونلرك دیدکلری کبی تبدیل اولنه جق اولورسه قونیه دن بر خرستیان اعضاسی مجلسه انتخاب اولونمه یه جقدر . مع هذا منافع عامه منافع خاصه دن ارجحدر . بناء علیه عدالت عمومیه نامنه نظامنامه نك شو ماده سنك تبدیلی الزمدر . اول سویله ین مبعوثلرك شو خصوصده‌کی فکرلرینی تصدیق ایدرم . » دیه رك اوته کیلرك سوزلرینی تأیید ایتدی .

بونی متعاقب یانیه مبعوثی جنا کی افندی ده اوفکرده بولندی . شو صورتله اولجه ارالرنده ویریلان قراره کوره روم مبعوثلری نظامنامه‌نك شوماده سنك تبدیل وتغییرنده اصرار ایتدیلر .

مسلمان مبعوثلرینه کلنجه بونلردن بری :

ــ « هر خرستیان ملتنك مجلسه کوندره جکی مبعوثلر معین اولمالیدر .

زیرا بویله اولمدیغی حالده بر چوق حقسزلقلر وقوعه کلیویرر . مثلا خرستیان بولونان هر شهردن برر اعضا کله جك اولورسه دیکر لرینه بوراده یر قالمایه جقدر . » دیدی .

بر دیکر یده :

ــ « مجلس ، دین ایشلریله دکل ، انجق ادارهٔ مملکتله اوغراشدیغندن هر خرستیان ملتنك رئیس روحانیسی بولنان ذاتی مبعوثانه تعیین ایتمك ممکن دکلدر . » دیه سوزینه ختام ویردی . فقط شو هنکامده بروسه خرستیان مبعوثی « قاولیدیس » افندی یرندن قالقه رق :

ــ « اویله اولدیغی حالده بو مجلسه مفتی دخی قبول اولنماز » دیه باغیردی .

مجلس مبعوثان رئیسی احمد وفیق پاشا :

ــ « بونی بکله یوردم . . . . مسلمانلرده مفتی روحانی صنفنه منسوب دکلدر . قانونك اجراسیله مکلف بر مأمور حکومتدر . مفتی ، مجلسدن طرد اولنه ماز . » دیه جواب ویردی .

بو اثناده ، نظامنامه‌نك مدافعه‌سنه مأمور بولنان داخلیه ناظری جودت پاشا نظامنامه‌نك وبالخاصه اعتراضه هدف اولان ماده‌نك مدافعه‌سی ضمننده اوزون بر نطق ایراد ایتدکدنصکره نهایت « ایکی ملتك تفریقی کوچك یرلرده واوفاق کویلرده موافق اوله ماز . فقط سنجاق ، قضا ، ولایت مجلسلرنده تفریقی الزمدر . چونکه بو مجلسلر ، منافع عمومیه‌یی مدافعه ایدرلر . بو سببدن او مجلسده هر مذهب وجنس اهالیدن اعضالرك بولنمسی موافق مصلحتدر . » دیه سوزینه ختام ویردی .

جودت پاشانك نطقندن صکره رئیس پاشا ؛ اعضالرك رأیلرینی طوپلامغه قرار ویردی . بیوك اکثریتله حکومتك تنظیم ایتدیکی نظامنامه‌نك احکامی قبول اولندی . روم مبعوثلری مغلوب اولدیلر . حتی روملردن غیری ، دیکر جنس خرستیان مبعوثلری‌ده مسلمانلرله برابر مادهٔ مذکوره‌نك محافظه‌سی ضمننده رأی ویردیلرکه شو مجلسده بولنوب عموم احوالی مفصلا یازان اجنبی غزته مخبرلری ،

مذاكرات مذكوره غايت منتظم بر صورتده جريان ايتديكنى بر لسان ستايشله يازييورلر .

عثمانلى مجلس مبعوثاننك اوكونلرده كمال اهميتله مذاكره يه قويديغى مسائلدن بريسيده مطبوعات نظامنامه‌سى ايدى . نيسان يديسنه دكين بو نظامنامه نك اون التنجى ماده سنه قدر مذاكره اولنوب ، مطبوعاتده تأمينات اقچه سنك لغوينه ومزاج غزته لرينك كما كان نشرينه واجنبيلرك غزته امتيازى المغه صلاحيتلرى اولمايوب موجود اولانلرك دخى غزته جيلك صفتيله ووظائف تابعيتك كافه سيله مكلف اولملرينه ومواد جزائيه جه دخى بعض تعديلات اجراسنه اكثريتله قرار ويرلدى .

ويرلدى . اما ، تمام بو اثناده يعنى مجلس مبعوثان بويله مسائل مهمه ايله مشغول ايكن بر چوق زماندنبرى بكله نيلان روسيه محاربه‌سى اعلان اولنوب عموم ايشلر الت اوست اولدى ! . . . .

روسيه حكومتى ، استانبول قونفرانسندن صكره پرنس بسمارق واسطه سيله نمسه حكومتيله محاربهٔ مستقبله يه عائد كيزلى بر معاهده عقد ايتمش وشو معاهده دنصكره فكرنجه دولت عليه يه اعلان حرب ايتمك موانعندن بر قسم كليسنى بر طرف ايتمش بولنوردى . بناء عليه محاربه تداركاتنه بر قات دها كرميت ويره‌رك چاليشمقده ايسه‌ده لونده پروتوقولى باب عالى‌يه ويرلدكدنصكره بو تداركاتى دها زياده ارتديرمش واوكونلرده عثمانلى حدودلرينه اوچيوز بيكدن زياده عسكر طوپلامش ايدى‌كه روسلر بونكله دخى اكتفا ايتميه‌رك دولت عليه‌يه تابع بولنان رومانيه حكومتيله دخى غايت كيزلى مخابراته كيريشه‌رك عثمانلى ايله ايديله‌جك حربده برلكده حركت ايتمسى ايچون دعوت ايدييوردى . نهايت روسلر ، بو مقصدلرينه دخى نائل اولديلر . نيسان بش ١٨٧٧ تاريخنده رومانيه ايله كيزلى بر معاهده امضالديلركه بو معاهده ده رومانيه ، عسكريله محاربه‌يه اشتراك وبوكا مقابل روسيه‌ده حكومت مذكوره‌نك استقلاليت تامه‌سنى تأمين ايده جكنه وعد ويرمشدر .

دولت علیه ، لوندره پروتوقولنی ۱۸۷۷ مارتنك یکرمی سکزنجی کونی رد ایتدی . بو خبر ، اوروپایه ایکنجی کونی واصل اولوب اوراده دهشتلی بر تلاشی موجب اولدی . عثمانلی قونسولید کاغدلری بر دنبره دوشدی . چونکه عموم دنیا روسلرك اعلان حربنه منتظر ایدی .

امپراطور ایکنجی علکساندر ، پروتوقولك ردی تلغرافنی الیر الماز سراینده خاص الخاص وکلاسندن بر مجلس طوپلادی . بوراده خارجیه ناظری ، بولندیغی احوال سیاسیه‌یی عرض ایتدی . بوندنصکره امپراطور اعتراض قبول ایتمز بر لسانله محاربه‌یه قرار ویردیکنی وبومسئولیتی اوزرینه الدیغنی صورت قطعیه‌ده بیان ایتدی . مجلسده بولنانلر هیچ بر جواب ویرمه‌دیلرسه‌ده امراء عسکریه‌دن برقاچی محاربه ! « محاربه » دیه باغیردیلر . اورتالق براز سکونت پیدا ایتدکدنصکره صلح طرفداری بولنانلر کندی فکرلرینی ایلرویه سورمك ایسته دیلرسه ده وکلادن برقاچی وبالخاصه پرنس غورچاقوف : « ایکی سنه دنبری اورته‌لغی ولوله‌یه ویرن شو مسئله‌ده روسیه ، اسلاو عنصرلرینی تخلیص ایتمه یوبده بو ایشدن واز کیچه‌جك اولورسه ، هم اسلاولرك عداوتلرینه دوچار وهمده سیاسی مغلوبیتدنطولایی روسیه‌نك بین الدول شان وشرفی محو اوله‌جقدر . » دیه‌سویله‌دی . غورچاقوفك بو سوزندنصکره وکلادن‌بی طرف دورانلرده محاربه طرفنی التزام ایتمکه باشلادیلر . امپراطور ، بونلرك سوزلرینی تقویه ایتمك اوزره : « شو بالقان مسئله‌سی ارتق بزم ایچون شرف وناموس مسئله‌سیدر . محاربه ایتمه‌مك ممکن دکلدر . » دیه مجالسه ختام ویردی . بونك اوزرینه اوته دنبری محاربه‌نك علیهنده بولنان مالیه ناظری « موسیوغولووین » مجلسدن چیقدقدنصکره درحال امپراطوره استعفاسنی دایادی . امپرطورده قبول ایله بشقه‌سنی او مأموریته تعین ایتدی ومجلسك ایکنجی کونی خارجیه ناظری پرنس غورچاقوفه لازم اولان تعلیماتی ویردکدنصکره کندیسی بالذات پترسبوغدن عثمانلی حدودنده بولنان اوردویه حرکت ایتدی .

بو اثناده پترسبوغده دولت علیه سفیری یوق ایدی . سفارتده یالکز توفیق بك

نامنده بر مستشار وار ایدی . پرنس غورچاقوف نیسان یدی ۱۸۷۷ تاریخلی کوچك بر تذکره یازارق : « روسیه حکومتی باب عالی ایله باریشمق واوزون بر مدت ایچون صلح معاهده‌سنی یاپمق ایچون هر درلی چاره‌لر ارادیغی حالده بومقصده موفق اوله‌مه‌دیغندن شوکتماب امپراطورم کندی مقصدینی اجرا ایتدیرمك اوزره اعلان حربه قرار ویردیکی ، وبناء علیه شو تاریخدن اعتبارا روسیه حکومتی دولت علیه ایله محارب اولدیغی . » بیلدیردی .

پرنس غورچاقوف ینه اوکون اوروپا حکومت معظمه‌نك هر برینه ایری ایری نوطه کوندره‌رك بو نوطه ده بر چوق مقدمه دنصکره : « بو مسئولیتی (یعنی ترکاره اصلاحاتی زور ایله یاپدیرمق مسئولیتنی) شوکتمأب امپراطورم بالذات در عهده ایدییور . زیرا شرقك اغتشاشات دائمه‌سی روسیه‌نك اسایش عمومیه‌سنه‌مانع در . » دیه یازمش ایدي .

استانبولده ایسه ، لوندره پروتوقولنك ردنصکره ایشلر بویله سرعتله کیده‌جکنی ظن ایتمه یورلردی . دها برکره مخابرات قپوسی اچیلیر امیدنده ایدیلر . مجلس مبعوثانك هیچ برشیدن خبری اولمایوب کندی ایشلریله مشغول ایدی . نیسانك سکزنجی کونی الافرانغه ساعت دورتده خارجیه ناظری صفوت پاشا تلاشله مجلسه کیردی ودرحال رئیس پاشادن اعضالره برقاچ سوز سویلمك مساعده‌سنی ایسته‌دی . اورتالقده سکوت پیدا اولدقدنصکره صفوت پاشا . پترسبورغ سفارت مستشاری توفیق بکك اعلان حرب حقنده‌کی تلغرافنی اوقودی . بو تلغراف مجلسی ایی صارصدی . اورته لغه برطورغورنلق کلدی . فقط شوانناده قوزان مبعوثی مصطفی افندی اایاغه قالقه‌رق محاربه‌نك دولت ایچون خیرلی اولمسنه بر دعا ایتدی . بوندنصکره برقاچ مسلمان وخرستیان مبعوثلری نطقلر سویله‌یه‌رك شو محاربه هر قانون بشر وعدالتك مغایرنده بولندیغنی ، ومع هذا ملت عثمانیه‌نك استمداد ربانیه یه صیغینه‌رق فداکارانه محاربه ایتمك لازم اولدیغنی بیان ایتدیلر . نطقلر اوزادقچه مبعوثان افندیلرك غلیانلری دخی ارتییوردی . مسلمان مبعوثلرندن برقاچی شومحاربه یی غزای اکبر

ومقدس عد ایدرك اهالی یه بویله‌جه اعلان اولنمسنی تكلیف ایتدیلرایسه ده خرستیان مبعوثلری بو خصوصه شدتله اعتراض ایدرك محاربهٔ حاضره یه دین محاربه‌سی رنكنی ویرمك موافق مصلحت اولمایوب بو خصوص اوروپا افكار عمومیه‌سنی وبرده داخل مملكتده برچوق خرستیانلری ایشدن صوووته جغنی سویله دیلر . فقط مسلمان مبعوثلری فكرلرنده ثبات ایدرك محاربه‌نك بو یولده اعلان ایدلمسنی تصویب ایتدیلر . (١)

ینه اوكون مبعوثلر دن برقاچی ده هیئت وكلایه خطابا : « محاربه یی كمال موفقیتله اجرا ایتمك ایچون لازم اولان تدابیر متنوعه الغمشمیدر ؟ . دار الحربلرده كافی مقدارده عسكر وارمیدر . وقوماندانلر صاحب اقتدارمیدر ؟ » دیه صوردیلر . وكلا : « ممكن اولان شی یاپیلدی » جوابنی ویردیلر ایسه ده مبعوثلردن برقاچی او وقت سر عسكر بولنان ردیف وطوپخانه ناظری داماد محمود پاشالرك علیهنه سوز سویله دیلر . وحتی مبعوثلردن بریسی « ردیف پاشا خرسزدر . » دیه باغیردی . . .

روس امپراطوری ایكنجی علكساندر پترسبورغدن چیقدیغندن اوچنجی كونی رومانیه حدودنده بولنان اوردوسنه واصل اولدی . ایكی كون صكره محاربه رسما اعلان اولندیغندن امپراطور ایلرویه حركت ایچون امر ویردی . بونك اوزرینه روسیه‌نك اوروپا قطعه سنده بولنان اوردوسی طونه‌یه وقفقازیه حدودنده طوپلانان اردوسی ده قارصه طوغری سرعتله ایلرولدی (٢) . . . . . .

---

(١) Jurnual de debat نك ٦ مایس تاریخلی نسخه‌سی

(٢) وقایع اخیره یی بیلمك ایسته ینلر ، بعنایة الله تعالی شویقینلرده نشر اولنه‌جق اولان « صوك روس عثمانلی محاربه‌سی » نامنده‌كی اثر عاجزانه مه مراجعت ایتسونلر .

عبد الحميد و اوك سلطنتی

محرری احمد صائب بك

فیئاتی پوسته اجرتیله
اوچ فرانقدر

جلوس همایون

ساطان عبد الحمیدك ترجمهٔ حالی . ـ شهزادهلکی زماننده بعض اطواری . ـ ساطان مرادك صورت خلعی . ـ سلطان عبد الحمیدك جلوسی . ـ جلوس کونلری بعض تدابیر . ـ بو هنکامده دولت علیهنك احوال داخلیـه وخارجیهسی . ـ صربلیلرك مغلوبیت کاملهلری . ـ قره طاغ محاربهسی . ـ بلغار قتالی . ـ اوروپا ده ترکیهیه قارشو غلیان افکار . ـ

سلطان عبد الحمیدك ایلك خطوهلری

بعد الجلوس مرکز حکومتدهکی احوال . ـ خنکارك قبل الجلوس مدحت پاشایه ویردیکی وعدك خلافندهکی حرکتی . ـ سرای جدید ارکانی . ـ مابین مشیری انکلیز سعید وباش کاتب کوچك سعید پاشالر . ـ قیزلر اغاسی بهرام اغا ـ فرقهٔ مستبدهنك سرایده اولان نفوذی . ـ مدحت پاشانك قلمه الدیغی خط همایون.

قانون اساسی مجادلهسی

مدحت پاشانك یازدیغی خط همایونده ارائه ایتدیکی بعض نقاط مهمه . ـ سلطان عبد الحمیدك بو خطی قبول ایتمهدیکی . ـ جلوسده اعلان اولنان خط همایون . ـ بو ایکی خط میانـندهکی فرق . ـ استانبول مطبوعاتی . ـ وقت غزتهسنك بر مقالهسی . ـ بوهنکامده استانبولده قانون اساسی لهنده وعلیهنـده بولنانلر . ـ سلطان عبد الحمیدك مدحت پاشایه بر مکتوبی .

صرب ایشلری ودیکر وقایع مهمه

صربیه ایله عقد اولنان متارکه . ـ مصالحه مذاکره‌سی . ـ تجدید حرب وصربیه‌نك بر دها مغلوبیتی . ـ روس امپراطورینك باب عالی‌یه ویردیکی اولتیماتوم . ـ باب عالی‌نك بو اولتیماتومی بالضرور قبولی . ـ بو هنکامده اوروپا احوال عمومیه‌سی . ـ انکلتره باش وکیلی وروس امپراطورینك تهدید آمیز نطقلری . ـ قونفرانس مسئله‌سی . ـ استانبول احوالی . ـ سرایده تبدل افکار . ـ قانون اساسی تدقیق مجلسی . ـ قونفرانس مرخصلرینك استانبوله ورودلری . ـ مدحت پاشانك صدارته تعیینی .

مدحت پاشانك صدارتی

مدحت پاشانك صدارتی . ـ بو صدارت حقنده انکلتره سفیرینك بر مکتوبی ـ پاشای مشار الیه حقنده بسمارقك بر سوزی . ـ ینه قانون اساسی مذاکره‌سی . ـ صوك اجتماع . ـ صربیه وقره طاغ مسئله‌لری . ـ بلغارستان حقنده بر تدبیر . ـ قانون اساسی اعلانی . ـ باب عالی ده وقوعه کلن آلای رسمی . ـ قونفرانسك ایلك اجتماعی . ـ استانبولده سرور .

باب عالی وسرای

مدحت پاشانك ملت عثمانیه‌یه ایتدیکی خدمت . ـ صدر اعظم وخرستیان رؤسای روحانیسی . ـ بر مجار هیئتنك استانبوله ورودی . باب عالی وسرای . ـ سلطان عبد الحمید واستانبول مطبوعاتی . ـ استانبول قونفرانسی . ـ ادهم پاشا ایله فرانسا مرخصنك شدتلی بر مجادله‌سی . ـ محاربه تدارکاتی . ـ عساکر ملیه وخنکار . ـ ضیا پاشا مسئله‌سی .

قونفرانس ختامی ودیکر احوال

اودیان افندینك لوندره‌یه مأموریتی . ـ قونفرانسك قرار قطعیسی . ـ قونفرانس مقرراتنه جواب ویرمك ایچون طوپلانان مجلس . ـ مقرراتك مجلس طرفندن ردی . ـ قونفراسدن صکره احوال عمومیه . ـ پترسبوغده شرق ایشلری حقنده بر مجلس خفی . ـ سلطان عبد الحمید ومدحت پاشا . ـ سرای فرقه‌سی . ـ

ژەنەرال اغناتیف . ــ روس سفارتی وجمیله سلطان .

مدحت پاشانك سرایده توقیفی واوروپایه نفیی

قونفراسدن صکره مرکز حکومت . ــ سلطان عبد الحمیدك مدحت پاشایه قارشو عداوتی . ــ غالب پاشا مسئله‌سی . ــ مدحت پاشانك خنکاره یازدیغی تقریر اتفاق مشهور . ــ صدر اعظم علیهنده سرایلیلرك انتریقه‌سی . ــ جمیله سلطانك بوانتریقه‌یه اشتراکی . ــ مدحت پاشانك توقیفی ایچون سرایده‌کی اتفاق . ــ صدر اعظمك سرایه جلبی ایله توقیفی واوروپایه نفیی .

سلطان عبد الحمیدك مبدأ اداره‌سی .

مدحت پاشانك تبعیدی حقنده اوروپا مشاهیرینك فکرلری . ــ اورا وروسیه مطبوعاتی . ــ ادهم پاشانك صدارتی ، ــ یکی صدر اعظمه خطابا یازیلان خط همایون . ــ خط مذکورك بعض نقاط مهمه‌سی . اهالیده بر دورغونلق وسرایه قارشو عداوت ــ خنکارك بعض تدابیر احتیاطکارانه‌سی . بو دورده سرایه طوپلانان حشرات .

مجلس مبعوثانك رسم کشادی ودیگر احوال

پرنس غورچاقوفك اوروپا حکومتلرینه بر نوطی . ــ پرنس بسمارقك شرق مسئله سنده‌کی علاقه‌سی . ــ روسیانك نمسا حکومتیله گیزلی اتفاقی . ــ صدر اعظم ادهم پاشانك اخلاق واقتداری . ــ مدحت پاشانك استانبوله اعاده‌سی ایچون ایدیلن بر تشبث . ــ استانبولده مجلس مبعوثانی اچمق ایچون تدارکات . ــ استانبول مبعوثلری . ــ کرید وجبل لبنان ولایتلرینك مبعوث گوندرمکدن اجتنابلری . ــ مجلس مبعوثانك طولمه باغچه سراینده رسم کشادی . ــ بو راده خنکارك نطقی . ــ بو تشریفاته عائد بر قاچ سوز .

مجلس مبعوثان مذاکراتی

مجلس مبعوثانك ایلك اجتماعی . ــ مبعوثانك تحلیفی وبعض مأمورین انتخابی . ــ نطق همایونه مقابل تنظیم اولونان تشکرنامه‌نك مذاکره‌سی . ــ تشکرنامه‌نك بعض موادینه استانبول مبعوثی واسیلاکی بکك اعتراضی . ــ مجلس مبعوثان رئیسی

احمد وفيق پاشانك بعض حركات ناسزاسی.ـ قره طاغ مطلوباتی ومجلس مبعوثان.ـ بومسئله حقنده اشقودره مبعوثی یوسف افندینك نطقی.ـ قوزان مبعوثی خواجه مصطفی افندینك نطقی . ـ قره طاغ مطلوباتنك مجلس مبعوثان طرفندن ردی .ـ عثمانلی مجلس مبعوثانی حقنده اوروپا غزته‌لرنده یازیلان افکار ومطالعات.

لوندره پروتوقولی وبوکا عائد تفصیلات .

سرایك مجلس مبعوثانه قارشی آلدیغی وضعیت ـ احمد وفیق پاشانك ترجمهٔ حالی ـ بو ذاتك مجلس ریاستنه تعییننده‌کی حکمت ـ مجلس مبعوثانده بعض مذاکرات ـ دولت علیه وروسیانك تدارکات حربیه‌لری ـ بوایکی مملکتده محاربه‌نك علیهنه اولان افکار ـ انکلترانك حرکتی ـ لوندره پروتوقولی وبونك احکامی ـ باب عالینك بوپروتوقوله ویردیکی جواب .

روسیه‌نك اعلان حربی ودیکر احوال

لوندره پروتوقولی . ـ سرایك محاربه‌یه میلی . ـ بونك اسباب خفیه‌سی.ـ مجلس مبعوثانده مالیه مضایقه‌سی حقنده بر نطق ـ ولایات نظامنامه‌سی . ـ خرستیان مبعوثلرینك بو نظامنامه‌ده مندرج بعض مواده اعتراضلری . ـ نتیجهٔ قرار ، ـ پروتوقولك ردی اوزرینه پترسبوغده بر مجلس . ـ روسیه‌نك محاربه‌یه قراری . ـ اعلان حربی متضمن پرنس غورچاقوفك عثمانلی سفارتی مستشارلغنه یازدیغی تذکره ، ـ قورچاقوفك اعلان حرب حقنده اوروپا حکومتلرینه کوندردیکی برنوطه ـ . انکلتره‌نك پروتستوسی . ـ مجلس مبعوثانده اعلان حرب مذاکره‌سی . ـ

